

Októberben jelenik meg

Patai Edith »Szent Szomjúság«

című nagy Palesztina-regénye

A tartalomról:

Patai József: Új esztendő elé — Kecskeméti György: Világproblémák sodrában — Patai Edith: A Dohány-utcai templom fehérben — Dr. Kohlbach Bertalan: Zsidó eljegyzési gyűrűk a Magyar Nemzeti Múzeumban — Munkácsi Ernő: A vatikáni „Arba'ah Turim“ című héber kódex miniatűrjei — Vihar Béla: Psalmus nostalgiae (Vers) — Kiss Arnold: Messziről — valahová — A Bialik-dijas professor Davidson — Dr. Hajdu Miklós: Imaköltészetünk — Balázs Miksa: Óda a könyvhöz (Vers) — Somlyó Zoltán: Egy szentély-takaró története — Kiss Arnold: A Panaszfalnál (Vers) — Peterdi Andor: Most, hogy kikezd a szű... (Vers) — Patai Edith: A Rajna mellől — Pap Károly: Tanrend — Patai József: A Karmelhegyen (Vers) — Baltazár Dezső püspök — Dr. Kecskeméti György — Sebesi Ernő: Színes ablakok — Választ a Pesti Chevra Kadisa — Zsidó humor — Új könyvek — Tollhegyről — Krónika és Szemle — Negyven illusztráció és két műmelléklet.

ULT ÉS JÖVŐ

ZSIDÓ-IRODALMI-MŰVÉSZETI-TÁRSADALMI-ÉS-KRITIKAI-FOLYÓIRAT

SZERKESZTI-ÉS-KIADJA

DR. PATAI JÓZSEF

SZERKESZTŐSÉG: BUDAPEST-WIEN-TEL-AVIV

MULT ÉS JÖVŐ SZERKESZTŐSÉGE ÉS KIADÓHIVATALA
BUDAPEST, V., VADÁSZ-UTCA 11

Felelős szerkesztő és kiadó: DR PATAI JÓZSEF Megjelenik minden hó elején Telefonszám: 1-199-55 Kiadóhivatali igazgató: VIRÁG GYULA

Előfizetési díj egész évre: 24 Pengő, Romániában 900 Lei, Csehszlovákiában 160 Kc, Jugoszláviában 350 Dinár, Ausztriában 32 Schilling, Németországban 20 Márka, Amerikában 5 Dollár

RISTORANTE TAUBER

Abbázia egyetlen szigorú orth. kóser étterme. Szobák minden komforttal, teljes penzióval 25 lírától. Cliring fizetés

TELEFON: 376

König *ארמה כשר* sütődéje

VII., Dob-utca 33. Telefon: 1-351-86

Készítményei: sütemény, caces, kalács, kétszersült elismerten a legjobbak. Alkalmi megrendeléseket a legpontosabban házhoz szállítok

Tábla- és tükörüveg nagykereskedés

IFJ. WEISS GYULA

Budapest, V., Vadász-utca 29

Telefon 1-101-14 *

Hangszerek, zongorák

részletre is legolcsóbban **Reményinél**

Budapest, VI. kerület, Király-utca 58

A MULT ÉS JÖVŐ KLISÉIT

KÖNIG KLISÉGYÁR

BUDAPEST, VII
Wesselényi-u. 54

ÉS
BAYER SZÁLLITJA

A Magyar Szépirodalmat Pártoló Egyesülete
kiadványai sorában

**F. FÜRTH MARGIT:
KUKTA PETI**

című mesekönyve fog megjelenni **Gedő Lipót** művészi illusztrációival. **F. Fürth Margit** meséit ismerik a gyermekek az ÉN UJSÁGOM-ból és más lapokból, írásművészetét ismerik a felnőttek eddigi könyveiből is. — A bájos mesekönyv ára kötve P 2.60

Bekötési táblák

és tartalomjegyzék a Mult és Jövő 1935. évfolyamához kapható a kiadóhivatalban:
Vilmos császár-út 34.

Ára 2.50 pengő

Fűzőt, gumiharisnyát, gumifűzőt vásároljon bizalommal a Hungária üzleteiben

Akácfa-utca 2
Váci-utca 16
Kossuth Lajos-u. 8
Nagymező-utca 16
Üllői-út 40
Alkotás-utca 1/a
Krisztina-tér 3
Ujpest, Árpád-út 67
Kispest, Üllői-út 119

Sirkövek Budán, Margittánál

I., Torbágyi-út 2. szám
59-es villamos végállomás
a Farkasréti zsidó temető mellett
Telefon: Aut. 1-572-59

Középkori zsidó istentisztelet

*A vatikáni héber Turim-kódex miniatűrjeiből. A „Tur Órach Chájim“ (Élet Utjának Rendje) bevezető lapja.
Jicchak ben Obadja műve 1436-ból.*

Jüdischer Gottesdienst im Mittelalter

Miniatürzeichnung des Codex „Tur Orach Chajim“ im Vatikan in Rom. Zeichnung des Jicchak ben Obadja 1436.

A Mult és Jövő 1936 szeptemberi műmelléklete

A bíróság előtt
A „Tur Chosen Mispat“ héber jogi codex miniatürje a Vatikánban (1436).
Gerichtsverhandlung
Einführungsblatt des „Tur Choschen Mispat“ im Vatikanischen Codex.

Házasságkötés
A vatikáni „Tur Eben haezer“ héber házassági codex miniatürje (1436) Jicchak ben Obadja művei.
Eheschliessung
Miniatur aus dem hebräischen Ehe-Codex im Vatikan. Zeichnungen von Jicchak ben Obadja (1436).

MULT ÉS JÖVŐ

* ZSIDÓ MŰVÉSZETI, IRODALMI, TÁRSADALMI ÉS KRITIKAI HAVI FOLYÓIRAT *
SZERKESZTI: DR. PATAI JÓZSEF * XXVI. ÉVFOLYAM, 1936. SZEPTEMBER

PATAI JÓZSEF: ÚJ ESZTENDŐ ELÉ

Új remények és új kétségek küszöbe minden új esztendő. Ki láthat a jövőbe, mikor „a teremtmények sorsa osztódik, kinek a béke, kinek a háború, kinek az élet, kinek a halál?” Annak, aki figyelemmel kísérte ez év végén a genfi zsidó világkongresszus tárgyalásait és határozatait, elfacsarodhatott a szíve a zsidóság jajkiáltásain, melyek a világ minden széléről gyülemltek abban a palotában, amelyből a világ-békének, népek szövetségének, nemzetek testvériségének, az egyetemes emberiség nagy ideáljainak kellene kicsendülnie. Azok a sötét képek, amelyeket dr. Nachum Goldmann, Stephen Wise és a többiek a zsidóság helyzetéről festettek, szomorúan mutatják, milyen lejtőre jutottak az újkori szabadságeszmék, melyeknek diadalától várta megváltását a szétszórt zsidó nép is. Új „ideálok”, új „filozófiák” a kisebbségek elnyomását igazolják mindenfelé és nagy államok megfosztják a zsidóságot még a panasz jogától is. „Az állam totalitása” lett az új bálvány, melynek mindenható nevében meg lehet állítani az időt, visszaforgatni a történelmi fejlődés kerekét, megsemmisíteni az erkölcs és a szív törvényét és helyébe állítani az ész és a felfurfang kegyetlen hatalmi machinációit, hogy ragadozó módra elvegyék a szegény bárányát, a gyengének az utolsó falatját és melegedő gyapját. És bárhol kerül szembe a szellem a hatalommal, bárhol ütközik össze két világnézet, két osztályérdek, két politikai párt, a zsidóság mindenütt a két zúzó malomkö közé kerül. Még Spanyolországban is, ahol csak pár esztendeje lakik hat-hétezer zsidó, akiket a kormány külön felhívásokkal, az 1492-iki kiűzés hangoztatott jóvátevési szándékával és bikaviadallal díszített Majmonides-ünnepségekkel csábított az országba, a kitört polgárháborúban szerepet kapott „a zsidóság letörése”, mint programpon, amely minden harcban oly kitűnő gyújtó- és ragasztószernek bizonyult.

Évszázadok óta nem volt olyan éle a zsidókérdésnek, mint ma, — a rádió és a repülőgépek korszakában! Az „európai lekiismeret”, melyhez rajongók és idealisták szebb időkben vigasztalásul fordultak, nem „európai”, nem „lelki”, sőt nem is „ismeret” többé. Mintha csak ősbárlanglakók ökölharca folyna ezen a földkerekségen, egymásnak kitérása a fazék és a tűz-

hely mellől, olykor kápráztató látványosságokkal és világtornákkal, melyek szintén csak népet nép ellen tüzelnek lihegő győzelmi mámorral. Mintha az évezredek pusztaságába vesztett volna a prófétai szó, hogy „nem erővel, nem hatalommal, hanem szellemmel, szól az Örökkévaló.” Mintha nem hangzott volna már közel kétezer éve a galileai hegyi beszéd: „Boldogok a békeszerzők és üdv az üldözötteknek!” Mintha sohasem iktatták volna evangéliumba a hilleli ígét: „Amit nem kívánsz magadnak, ne tedd embertársaidnak!”

A genfi világkongresszus nem Palesztinával, hanem a diasporával foglalkozott. A palesztinai építőmunkára vonatkozóan nem volt nézeteltérés a felől, hogy a mai események csak múltó epizódok, amelyeknek túlságos jelentőséget tulajdonítani nem lehet. Mindenesetre felhívást intéztek az angol kormányhoz, tiltakozva a bevándorlás korlátozásának esetleg felmerülő gondolata ellen is. És felhívást a zsidósághoz, hogy ne hagyják cserben az első fronton hőiesen küzdő testvéreiket. A főprobléma azonban ezúttal a szétszórtság zsidó pozícióinak megtartása volt. Mert ebben kétségtelenül egyet kell érteni cionistának és nem cionistának, hogy a zsidóság sehol sem adhatja fel egyetlen pozícióját sem. Még a németországit sem. Küzdeni kell mindenütt az adottságoknak megfelelő módon, de semmiféle megszerzett jogról lemondani nem lehet.

A legfontosabb pedig, hogy „mindenek ellenére” ne veszítsük el azt az ősi optimizmust, amelyet évezredek megpróbáltatásai és szenvedései oltottak belénk. Hogy mindig fülünkbe csengjen a prófétai szózat: „Ki vagy te, hogy félnél embertől, aki meghal és emberfiától, aki mulandó, mint a fű?” Mindenek dacára hinnünk kell abban, amit újévi imánkban annyiszor, annyi évezred óta ismétlünk, hogy egykoron a népek mind „egy szövetséggé válnak, hogy teljesítsék akaratukat tökéletes szívvel... és a gonoszság majdan eltűnik, miként a füst, és az erőszak uralma elmúlik a földről...” Aminthogy hinnünk kell újévi ünnepi imánk másik víziójában is: „És léssen azon a napon megharosan a nagy harsona és jönnek a veszendők Asur országából és az eltaszítottak Micrajim földjéről és leborulnak az Örökkévaló előtt a Szent hegyen Jeruzsálemben...”

KECSKEMÉTI GYÖRGY: VILÁGPROBLÉMÁK SODRÁBAN

A világtörténelem új fordulata gondolkodóba ejti az európai embert, aki szereplője és kissé áldozata is ennek az új történésnek. Valóban arról van-e szó, hogy a tizenkilencedik századnak az állami és társadalmi berendezkedésére vonatkozó alaptételei és módszerei hitelüket veszítik, kimennek a divatból, és helyüket új eszmék és új berendezések veszik át? Talán nincs csoportja az európai társadalomnak, amelyre nézve ez a kérdés annyira sorsdöntő volna, mint a zsidóságra nézve. A tizenkilencedik század a demokrácia, a liberalizmus, a társadalmi és politikai haladás és egyúttal a szellemi és technikai, valamint gazdasági haladás korszaka volt. A zsidóság helyzete e korszak alatt gyökeréig megváltozott. Társadalmon kívül, merre formákba zárt, tradicionálisan különálló közösségből a nemzeti államok polgárságának szerves részévé vált, és szellemi, meg gazdasági vezető rétege a befogadó népek felsőbb rétegein belül helyezkedett el. Ez a változás magával hozta az asszimiláció, a teljes beolvadás problémáját is, de kétségtelen, hogy a zsidóság számára súlyban, jelentőségben, szellemi és gazdasági alkotó szerepben roppant emelkedést jelent. A mai kor pedig, különösen ha Közép- és Kelet-Európa zsidóságának helyzetét vesszük szemügyre, könnyen azt a benyomást keltheti, hogy a zsidóság társadalmi helyzetének fejlődése elhagyta a csúcspontot és immár a parabola lehajló ágán mozog. Hogy vége a liberális fejlődésnek, s a társadalom alakítását új erők veszik át, amelyeknek hatásai közé fog tartozni az is, hogy visszaveszik a zsidóságtól mindazokat a pozíciókat, melyeket a liberális fejlődés biztosított számára. Vannak bizonyos jelenségek, bizonyos tudatos politikai törekvések, amelyek arra irányulnak, hogy a zsidóságot kikapcsolják a befogadó nép szellemi, politikai, sőt gazdasági életéből is. Sorsdöntő kérdés, hogy ezek az erők fogják-e megszabni az európai s különösen a közép- és kelet-európai zsidóság ama nagy többségének sorsát, mely nem vehet részt a palesztinai népi ujjá-születésben.

Így lesz-e, vagy nem: jósolni persze nem lehet feladatunk. Amit ma tehetünk, legfeljebb annyi, hogy megpróbálunk magunknak pontosan számot adni azoknak az erőknek és törekvéseknek valódi természetéről, melyek ma azzal az igénnyel lépnek fel, hogy átvegyék a tizenkilencedik század uralkodó eszméinek, a demokráciának, parlamentarizmusnak, sajtó- és gondolat-szabadságnak helyét az emberiség sorsának intézésében. Ma már nagy azoknak a száma, akik azt hirdetik, hogy „új világ“ küszöbéhez értünk, s hogy ebben az új világban nem fogja immár tisztelni az emberiség a szabadság és demokrácia tegnapi bálványait, hanem a vérségi, faji összetartozásban, a fegyelemben, a diktatúra valamely formájában fogja megtalálni boldogulásának új alapjait.

Ez a felfogás könnyen hatalmába keríthet még kritikus elméket is, mert rendkívül hatásos dolog azal érvelni, hogy „a korrallal haladnunk kell“, s hogy az, aki a tegnapi eszmékhez csökönyösen ragaszkodik,

végül is lemarad a fejlődés vonatáról. Nem csodálkozhatunk tehát rajta, ha a különféle autoritárius és totalitárius elméletek gyorsan terjednek és megtévesztik a könnyen megtéveszthetőket. Ezek ugyanis csak a tetszetős frázisokat hallják, de nem veszik észre, hogy hol van a csalás, hol hamisítják meg a friss jel-szavak a valóságot. Lényegében erről van szó: a liberális-demokratikus berendezkedés a világháború nyomán súlyos válsághoz érkezett. A válság legmélyebb oka, hogy ez a liberális-demokratikus rendszer nem tudott igazán liberális és demokratikus lenni, hanem imperializmusba, hatalmi gépezetek erőszakos versenyébe csapott át. Az első végzetes következmény maga a háború volt, a következő pedig a háború utáni természetellenes állapot, a nacionalista elzárkózás járványos betegsége. Könnyű dolog már most a liberális-kapitalista gazdálkodás mai funkciózavarait, az autarkiát, a tökehiányt és a nemzeti elzárkózást nem annak tekinteni, ami: funkciózavarnak és válságjelenségnek, hanem megtenni e hajokat a megváltó új életformának, amely magát a liberalizmust váltja majd fel. Ezen a hamisításon alapszanak a mai totalitárius rendszerek.

A zsidónak könnyű a maga sorsán megéreznie, hogy mit jelentenek ezek a rendszerek a valóságban. Lerombolását mindannak, ami a tizenkilencedik század szellemi és anyagi haladását táplálta, de anélkül, hogy hasonlóan produktív elveket állítanának a detronizált eszmények helyébe. Szellemi alapzatuk a nyers csoportönzés valamilyen formája: a zsidóságra nézve legtragikusabb változatában a „faji“ összetartozás elve.

Ennek az elvnek a kritikájával nem kell részletesen foglalkoznunk. A tudomány nem ismer „fajokat“, csak egyes típusait a testalkatnak s másfelől a vérösszetételnek; e típusok azonban minden európai országban szétválaszthatatlanul összekeveredtek egymással s még különváltan sem jelentenének külön „lelkiséget“, mert rassztípus és lelki-szellemi alkat között semmi szükségszerű összefüggés nincs. Amikor „faj“-ról beszélnek, kimutathatóan mindenkor csak két csoportról van szó: zsidókról és nemzsidókról. A faji törvényhozás maga sem állapít meg antropológiai kritériumokat, melyek az emberek bizonyos csoportját alkalmatlanná teszik bizonyos funkciókra, hanem egyszerűen anyakönyvi kritériumokat követel meg, melyeknek végső alapja egyedül a zsidó valláshoz való odatartozás hiánya. Zsidó faj és zsidó vallás végső elemzésben ugyanaz; „árja“ vagy „német és rokonvérű“ faj pedig egyszerűen a zsidó vallású ősök hiányát jelenti.

Mindebből azonban nem következik, hogy a fajelmélet irreális jelenség. Nagyon is, tragikusan is reális. Ha elhagyjuk hazug és áltudományos fogalmait, megtaláljuk valóságos tartalmát, mely egyszerűen ennyi: a zsidóság idegen test a befogadó nép közösségében. Gondolkodása, szokásai, érdekei elkülönzik a keresztény társadalomtól. A liberalizmusnak nem

volt igaza, mikor ezeket a különbségeket nem akarta észrevenni vagy fontosságuk szerint értékelni. Most helyre kell hozni ezt a hibát és ismét kirekeszteni a zsidóságot, kivülre a társadalmon, mely elég gyenge és könnyelmű volt befogadni.

Ha ez a felfogás valóban felülkerekedik Európa egyes országaiban — s éppen azokban, amelyekben a zsidóság jelentős tömegei élnek —, akkor valóban végzetes fordulat előtt állunk. És ezt a szellemi áramlatot nem lehet megszüntetni azzal, ha tévedéseibe kapaszkodunk és napnál világosabban kimutatjuk a faji fikció tudományos tarthatatlanságát. A zsidóságnak valamilyen — akár vallási, akár csak definiálhatatlanul társadalmi — különállását nem szüntethetjük meg s magunk sem akarjuk megszüntetni. A veszedelem éppen az, hogy a különállás, az idegenség valamilyen bélyege világnézeti üggyé válhat: hogy döntő politikai erő lehet a „másfajtájúak“ kirekesztésének barbár követelése. Az az elméleti tévedés, hogy „fajok“ vannak s ezek szerint tagozódik a társadalom, magában nem lényeges: lényeges és végzetes az a gyakorlati beállítottság, mely a különállást — legyen az faji, vagy vallási, vagy bármi néven nevezendő — kellő oknak tartja a kirekesztésre, mely egyes csoportok boldogulását úgy akarja elérni, hogy másokat kirekeszt a társadalmi javak élvezetéből.

Ez az a legrettenetesebb rossz, amely a mai társadalomra nehezedik. Nem csak mireánk zsidókra. Nekünk külön tragikumunk, hogy éppen a mi törpe kisebbségünk kiéheztetését vélik szükséges és elegendő előfeltételnek a nagy többség jóllakásához: mert válságban élünk, mert nem funkcionál kellően a szabad munkamegosztás rendszere, melyen belül minden egyéni és önző törekvés összemunkál az összesség javára. Itt is elérkezünk első felismerésünkhöz: a liberális társadalmi rend válsághoz érkezett s vannak, akik ezt a válságot úgy akarják gyógyítani, hogy sorvasztó szimptomáit megváltó új világrenddé magasztosítják.

Ha felismerjük ezt, azt is be kell látnunk, hogy a konzekvenciák ilyen levonása szükségkép katasztrófához vezet. Legfontosabb következményei: a teremtő szellemiség elsoványodása, az egyéni szabadság pusztulása, a csoportok, nemzetek és szövetségek öldöklő élethalálharcának kikerülhetetlen kényszere, tehát végső soron és menthetetlenül az európai civilizáció pusztulása. Nem gőg és felfuvalkodottság, ha kimondjuk, hogy a zsidóság pusztulása, mely együtt járna a szörnyű elvek végleges uralomrajutásával, egyben az európai civilizáció végét is jelentené. Ez az igazság, melyen emberi hatalom nem változtathat. A mai nemzetközi életnek számos csüggesztő jelensége van, mely ezt a véget vetíti a borzadó képzelet elé. Mi azonban a lesújtó perspektívák előtt sem veszíthetjük el utolsó megmaradt javunkat, a reményt. Mi hiszünk az emberi szellem magasabb rendeltetésében, hiszünk benne válságok és süllyedés közepette is, hogy nem lehet ez a nyomorult vég az emberi szellem hatalmas erőfeszítéseinek igazi célja. S ezért hiszünk a zsidóság fennmaradásában is.

PATAI EDITH: A DOHÁNY-UTCAI TEMLOM FEHÉRBEN

Az idei nagyünnepi istentiszteleten új hófehér köntösbe öltözik a Dohány-utcai templom Frigyszekrénye, szószéke, emelvénye, párkánya, előimádkozó és tóraolvasóasztala. Tiszta fehérség fog csillogni köröskörül mint hajdani ájtatosságot felidéző emlék.

Nem lehet meghatottság nélkül nézni ezeket a csodálatos művészi kézimunkadarabokat, melyeket Stern Samuné készített a templom számára. Három év munkája, három év alázata, három év az élethől, egy nemes asszony életéből van belészöve, beleálmodva, belelehelve ezekben a gyönyörű mintákba, ezekben a koronákba, menórákba, lebegő csillagokba stilizált levelekbe...

Nehéz három év volt ez a zsidóság számára. Sok új szenvedés szakadt ránk — egy asszony finom, fehér kezei áldást áldásra szőttek ezekben az esztendőkből. Ezek a kezek reggeltől napestig nem pihentek, a kezek halk mozdulataiba belesugárzott a lélek, a selymes, fehér szálak futásába beléfutott a könny. Ezek a kézimunkák csilognak e tiszta könnyektől, talán ezért szökik a könny a szemekbe látásukon.

A Deák Ferenc-utcai szoba, ahol Königsberg Margit, a kézimunkák tervezője, a Königsberg testvérek cég tagja, az egyes darabokat, a hatalmas függönyöket, asztalterítőket, tóráköpenyeket, könyvtakarókat kiteríti, sugárzik a sok fehérségtől. Templomi áhitat szárnyal a friss délelőtti fényben, mikor az ezer és ezer, tízezer és tízezer szemből álló darabok kitarulnak... Hány mozdulat, hány perc, hány óra, hány nap pergett, pergett e munkák mögött. Hány gondolat, hány vágy, hány imádság melegítette ezeket a perceket! Peregtek a percek, mint az egyenletes igazgyöngyszemek. És tudom: a legügyesebb kéz, a legprecízebb terv, a legszebb fehér fonál nem lett volna elég ehhez a munkához. Sokkal több kellett hozzá. Valami furesa substancia, meleg és meleget adó, amely mintha minél ritkábbá és ritkábbá válna a mai megbomlott világunkban.

Az egyik nagy terítőn, talán éppen a Frigyszekrényén a nagy fehérség egyik sarkában elhullott könny vagy orvosságsepp halavány nyoma. mélységesen megindító emberi dokumentum, talán akkor hullott reá, amikor Stern Samuné betegágyon is folytatta a szent munkát és most ott rejtőzik majd a templom mélyében imádkozva a munkáskezek épességéért, az alázatos asszony teljes felgyógyulásáért...

Mialatt ott állok a kibontott fehér kézimunkák partján, két szó formálódik bennem és újra és újra, az ajkamra tolul. A Szentföldön, a szenvedő, vérző, szenvedéséből újra és újra felemelkedő szent földön égett belém ez a két szó. Ezer jelentése van ezeknek a szavaknak, hála, köszönet, imádság, vágy, áldás, könyörgés, egyszerű, mindennapi köszöntés, mosoly és könny minden benne van. Salom ubracha...

DR KOHLBACH BERTALAN: ZSIDÓ ELJEGYZÉSI GYŰRŰK A MAGYAR NEMZETI MŰZEUMBAN

„Isméred a gyűrűt?
Aranyműves barátom!”
—, Ismerem jól, uram,
E gyűrűt én csináltam;
Azt is tudom, kinek
Számára készítetted?
Az szép leányka volt,
És aztán hitvesed lett.”

Petőfi: *A jegygyűrű*

Mi, úgynevezett askenáz, azaz középeurópai zsidók a XIX. század közepéig jó napokat nem igen láttunk. Volt itt ott meggazdagodott zsidó, de még ezeken is rajt' ült a gond, mikor fosztja meg őket uralkodói szeszély vagy fanatizmus vagy az államkincstár üressége a legnagyobb megalázkodással és véres verejtékekkel megszerzett vagyonuktól.

Voltak örömnapijaink is a gettóban: de ezek sem voltak zavartalanok. Mindig kísértett a „zécher lechorban”, Jeruzsálem elpusztulásának az emléke és a sors irígységétől való rettegés. Halotti mezbe öltözött a vőlegény az esküvőre (ma is megkövetelik egyes vidékeken) és az esketési ritushoz hozzátartozik az üveg pohár eltörése, eljegyzéskor meg valami értékes tárgy vagy csésze összetörése (Kalleserben).

Az eljegyzés ünnepies volt a zsidóságban, lakomára gyűltek a házassági szerződés (tenáim-schreiben) megszerkesztésére; lakomára az eljegyzésre; gyűrűváltás csak a legújabb időben divik.

Bezzeg más volt — lehetett is — a pyrenaei félsziget, az úgynevezett szefárd psychéje.

Bernstein (Jeruzsálem): *Jemenita fiu*
(Justin de Godard v. francia miniszter tulajdona)

Régen elfelejtették volt a gót kegyetlen uralmat; volt ugyan az arab uralom alatt egy sötét mozzanat, az almohád ildözés, de Granada elestéig 1492-ben és (hat évvel később) a Portugáliából való kiűzetésig vallási, szellemi, társadalmi és anyagi helyzetük kedvező, sőt boldogságos volt. Gyászba borult a hontalanná vált zsidóság, de a lelke mélyén ott rejtőzött a hispániai Dél csodavilága: ragyogó nap, kék ég, édeni növényzet, gondtalan emberiség; magával vitte a spanyol zsidó Törökországba, ahova II. Szelim szultán őket hívta, magával vitte a portugál zsidó Hollandiába és onnét később Angolországba.

A mohamedán világban különösen Keleten és a Balkán-félszigetről Itáliába költözött szefárdoknál megnyilvánult a régi hazájából magával hozott mosolygós ég derűs hangulata és pompaszeretete.

Lakodalmain egész felvonulást rendeztek; lóháton járt a mátkapár, selyemben, brokátban a vőlegény, nem halottas ruhában. Házassági szerződésük — a Kethuba — gazdag ornamentikájú, képekkel díszes okmány. ¹ Ékes gyűrűt kapott eljegyzéskor a menyasszony, holott nálunk csak az esküvőn húz az ara ujjára a vőlegény síma, arany karika-gyűrűt.

Az európai múzeumokban találni ilyen zsidó eljegyzési gyűrűket; a IX. századból való pl. a párisi Louvreben levő, a XIII. századból való a londoni South Kensington Museum-ban, XVII. századbeli a mi Nemzeti Múzeumunkban.

Minthogy az eljegyzési gyűrű csak alkalmi volt, a karika belsejére rávésették a שבת (sabbath) szót és a hitves péntek-esti gyertyagyújtáskor használta. Van egy ezüst karikagyűrű, amelynek fejdíszét lereszelték, hogy az asszony mindennap viselhesse.

A Magyar Nemzeti Múzeumban négy zsidó eljegyzési gyűrű van:

1. Tömör aranykarika. A feje sátor két aranylemezből; a jobb lemezen a véset ל מ ז, balján ט ו ב, tehát a szokásos zsidó szerencsekívánság: Mazzal tóv!

A sátor bejárata csipkézett arany lemezfüggöny.

A „mazzal tóv” üdvözlés visszamegy az ókortól kezdve² különösen a középkori astrologiára, amely szerint az emberi sorsra döntő hatással van a csillagzat, planéta, amely az egyes ember születése napján feltűnt az égen. A német közmondás még ma is „Unter einem glücklichen Stern geboren” (Szerencsés csillag feltünésekor született.)

Rossz időket érünk,
Rossz csillagok járnak;

mondja Arany János „Zách Klára” című versében.

2. Vékony aranypánt venyigés díszítéssel. Feje téglányalakú templom négy csavarmenetű (tehát barokk) sarokoszloppal.

A tetőt háromszögű oromzat zárja le; a tető díszítése galamb, a hitvesi hűség szimbóluma.

3. Ezüst karikagyűrű; a karika díszítése nyolc tömör öntött gyöngy (dudor). A karika fején levő forrasztás arra vall, hogy eredetileg rajta volt a sátor, vagy templom...

Az eljegyzés után a használhatóság kedvéért lereszelték a kiálló, szögletes sátrat vagy templomocskát.

4. Tömör sárgaréz gyűrű, amelyen véset nincsen. A feje kupolás oszlopcarnok (kioszk), ami török eredetre vall.

¹ L. Mult és Jövő, Budapest, 1929. V. füz. a Magyar Zsidó Múzeumban levő Kethuba-gyűjtemény alapján.

² Keeskeméti Ármán, Astrologia a talmudban.

MUNKÁCSI ERNŐ: A VATIKÁNI „ARBA'AH TURIM“ CÍMŰ HÉBER KÓDEX MINIATŰRJEI

A magyarországi zsidó irodalomnak eseménye lesz *Munkácsi Ernőnek* a közeljövőben megjelenő munkája, amely az olasz könyvtárakban levő héber kódexek miniatürművészetéről szól. Mutatóul közöljük *Munkácsi Ernő* új könyvének legszebb miniatürjeit; ezek a gótika és a reneszánsz művészetének oly remekei, amelyek versenyeznek a korabeli, világi, vagy keresztény egyházi művészet termékeivel. A *vatikáni*, a *pármái Palatina*, a *firenzei* és *veneziai* könyvtárak féltve őrzött héber kódexei világhírű műkincsek.

A vatikáni könyvtárban levő héber kódexek a miniatürművészet szempontjából igen jelentősek. Mind közül kiválk *Jákób ben Ásér-nek* — *Arbá'ah Turim* című híres vallástörvényi munkáját tartalmazó miniatürös kódexe, amelyet a *sixtini* termék egyikében vitrinben őriznek (Cod. Ross. 555).

A mű szerzője: *Jákób ben Ásér*, a zsidó vallástörvényi irodalom legjelesebb nagyságai közé tartozik. Németországból származott el Spanyolhonba. 1269-ben született; nagyatyja *Jèchiel* is neves tudós volt. Később 1300 körül — nyilván politikai események következtében — egész családjával együtt elhagyta Németországot, *Toledóba* költözött és az ottani községnek lett a rabbija. Itt és Spanyolország más községeiben élt haláláig, amely 1343-ban következett be. *Jákób ben Ásér* egyénileg is a zsidó történelem egyik legjelesebb alakja, aki példátlan szerény életével — működéséért községétől nem akart tiszteletdíjat elfogadni — s erkölcsi tanításainak magasztosságával a későbbi évszázadokban is tündöklő tekintély maradt.

Főmunkája — amely alkalmul szolgált a szóbanforgó miniatürök megfestéséhez, — az „*Arbá'ah Turim*“ „négy sor“). Ez négy részből áll. Az *Első Rész* a „*Túr Órach Chajjim*“, amely a zsidó ember mindennapi életére vonatkozó szabályokat, az áldásmondásokat, az imádságokra vonatkozó előírásokat és más ilyen szabályokat foglal magá-

Miniaturen des Codex Tur Órach Chajjim im Vatikan. (Jicchak ben Obadja 1436).

ban. A *Második Rész* a „Túr Jóreh Déáh“, amely főleg az étkezési törvényeket, — a *Harmadik Rész* a „Túr Eben Há'ezer“ a házasság, a *Negyedik Rész* a „Túr Chósen Mispat“ a forgalmi életre vonatkozó és általában a magánjogi szabályokat tartalmazza.

Ez a mű a középkori és újkori zsidó törvénytudomány egyik legnagyobb alkotása, amelynek nagyszerűsége és gyakorlati értéke vetekedett Maimuni Mózes hasonló célú művével, a „Misné Tóra“-val.

Nem csodálkozhatunk tehát afelett, hogy alig egy századdal a szerző halála után, ezt a munkát annyira tisztelték, hogy a szóbanforgó, Mantuaban 1436-ban készült kéziratot gyönyörűen díszítették. A legelső zsidó nyomdai termékek között is ott szerepel az *Arbá'áh Túrim*¹. Egyes részeit Mantuaban 1476-ban és Ferrarában 1477-ben már kinyomták.

Az *Arbá'áh Turim* vatikáni példánya a *Rossi*-gyűjteményből került a világháború után oda. Ennek a gyűjteménynek romantikus története van. A „Biblioteca Rossiana“ megalapítója *Cavaliere Commendatore Gian Francisco de Rossi* udvarmestere, majd férje volt *Luigia Carlotta di Borbone* hercegnőnek. Kiváló tudós, irodalomtörténész és archeológus volt, aki felesége vagyonából számos értékesebb-nél értékesebb, főleg itáliai kódexet és incunabulum-ot vásárolt¹ 1854-ben bekövetkezett haláláig. A *Rossitól* vásá-

¹ E gyűjteményben van a magyar művészettörténet egyik remek darabja, a „Corvinák“ közé tartozó „*Missale fratrum minorum*“ (No. X. 1.) Ebben van *Hunyadi Mátyás király* egyetlen hiteles arcképe.

rolt kódexek túlnyomórésztben a római „*Collegium Capranicense*“-ből valók. E collegiumot és annak könyvtárát a reneszánsz híres kardinálisa *Dominicus Capranice* híboros alapította. A XV. század első felében élt (1400—1458); igazi humanista szellem, aki szenvedélyesen gyűjtötte a klasszikus kéziratokat és köztük a héber könyveket is. Csaknem kétezer könyvből álló gyűjteményét a tőle alapított és róla elnevezett collegium örökölte, amely most is fennáll Rómában a *S. Maria in Aquiro* mellett. Az azóta eltelt évszázadok alatt egyes pápák sokat vettek át e gyűjteményből a vatikáni könyvtár számára, de annak törzsöke azért megmaradt. 1842-ben az elszegényedett collegium pápai engedéllyel a megmaradt könyveket eladta *Rossinak* s az eladott könyvek között volt valószínűleg az „*Arbá'áh Turim*“-nak ez a kódexe is.

De *Rossi* halála után özvegye férjének világhírű gyűjteményét a római jezsuita rendnek ajándékozta és e rendnek római székházában voltak a könyvek 1873-ig. Az ajándékozásról felvett okiratban kikötötték, hogy ha a jezsuiták rendjét feloszlatnák, vagy kiűznék arról a helyről, ahol a könyvtár van, akkor Ausztria császáráé legyenek a könyvek. Midőn 1870-ben *Viktor Emánuel* csapatai megszállták a pápai Rómát és az uccai zavargásokban a jezsuiták rendházát veszély fenyegette, *Ferencz József* király az osztrák-magyar követség palotájába, a „*Palazzo Venezia*“-ba vitette az egész gyűjteményt. Innen hozták fel 1877-ben a könyveket Bécsbe, ahol a jezsuiták laicizált rendházába helyezték el és ott voltak a világháború végéig. A *S. Germaini békeszerződés* folytán Ausztriának vissza kellett adni a „*De-Rossi*“ gyűjteményt. A könyvek újra vándorútra keltek és

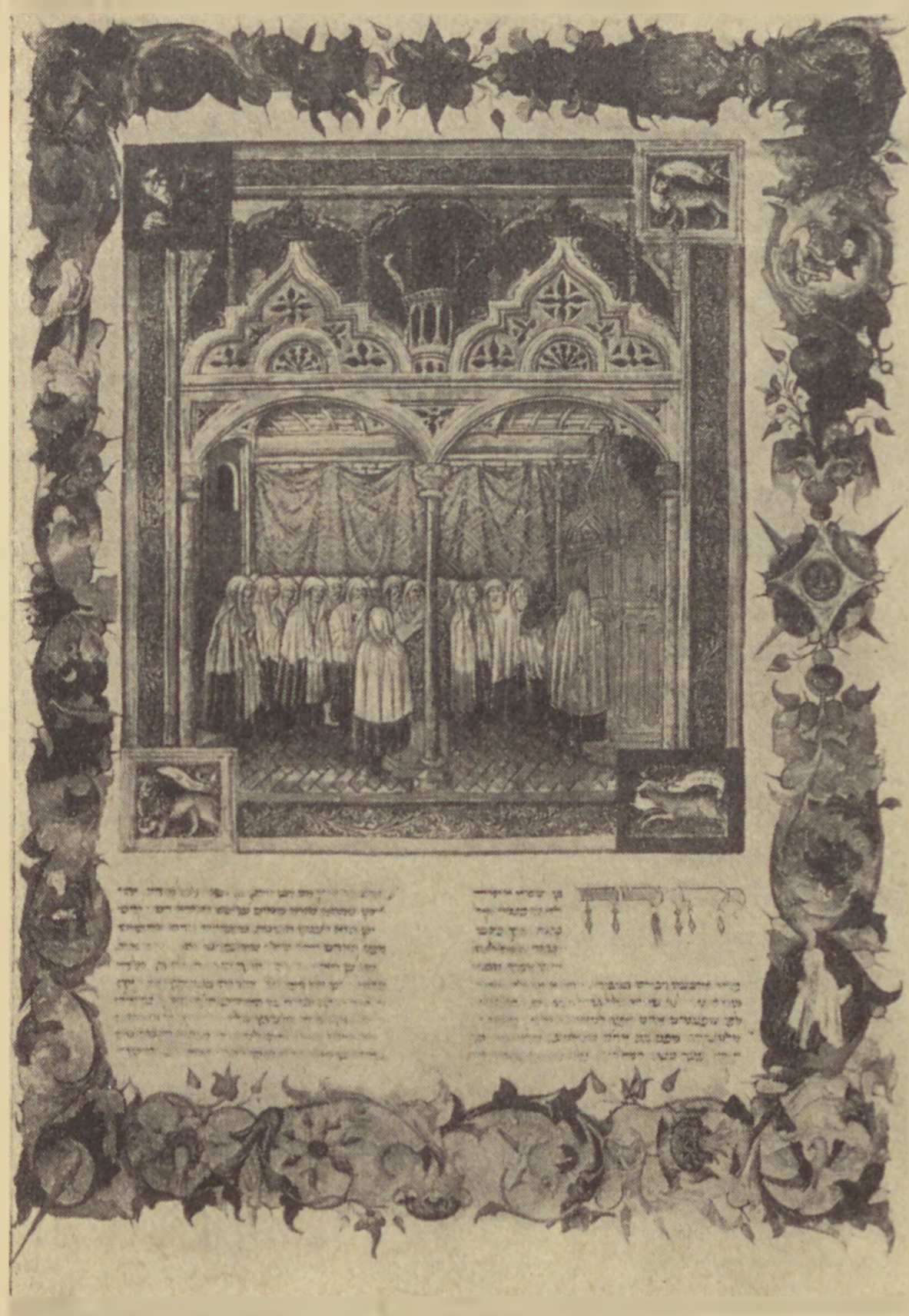
A vatikáni „Tur Eben Há'ezer“ házassági kódex bevezetőlapja 1436.

Einführungsblatt des Codex Tur Eben Há'eser im Vatikan.

A „Tur Jóreh Déáh“ bevezetőlapja. Kódex a Vatikánban 1436-ból. Jicchak ben Obadja művei.

Einführungsblatt des Codex Tur Joréh Deah.

A „Tur Orách Chájjim“ vatikáni héber kódex bevezető-lapja.
Einführungsblatt des Codex Tur Orach Chajjim im Vatikan.

az „Arbá'áh Turim“-nak ez a kötete így jutott el mai helyére, a Vatikánba.

A kódex 23.5x33.1 cm. nagyságú, pergamentkönyv. Négy csodálatosan szép, miniatűrös oldal van benne, amelyek a munka fent ismertetett négy részének kezdő oldalai.

Az első miniatűr a 12. oldalon van, a „Túr Orach Chaj-jim“ bevezető lapja. Az egész oldalt reneszánsz ornamentikájú szegélydísz veszi körül és ezen belül az oldal felső háromnegyedében van a tulajdonképpeni miniatúra egy négyzetes keretben (15 és fél cm.). Az alsó megmaradt egy-negyedrészben a szöveg olvasható.

A miniatúra-négyzetet külön keret övezi és pedig egy kék belső sáv és egy zöld külső sáv. S e kettő között vörös alapon arany vonalakkal húzott levélornamentika van. A négyzet mindegyik sarkában, külön berámázott mezőkben négy szimbolikus állat képe látható: a párducé, a sasé, a szarvasé és az oroszláné. Az Atyák Példázataiból vett szimbolikus állatok ezek, amelyek azt a tanítást vannak hivatva képzőművészetiileg kifejezni: „Légy erős, mint a párduc, és könnyű, mint a sas, gyors, mint a szarvas és bátor, mint az oroszlán, — hogy megtedd Mennyei Atyád akaratát.“¹

E miniatűr főtémája: a zsidó istentisztelet ábrázolása. Ez a legművészebb kép, amely a középkorból erről a tárgyról reánk maradt. Világos, kőszínű, oszlopos csarnok van

¹ Az ötödik Perek 23. verse.

A Tur Chósen Mispat vatikáni héber jogi kódex bevezető-lapja.
Einführungsblatt des Codex Tur Choschen Mischpat (1436).

előttünk. Az oszlopos csarnokot zöld függöny zárja le. Jobboldalt aranszínben festett, gót stílusú tabernákulum-szerű szekrény van: a zsinagóga „Árón“-ja (Tóra szekrénye).

A szekrény előtt közvetlenül egy imaköpennyel letakart férfi áll, háttal az imádkozó közönségnek. Baloldalt szakállas idősebb férfit láthatunk, kezében a díszes ruhába öltöztetett Tóra-tekerccsel. Mögötte az egész község: férfiak, nők egyaránt. A férfiak fejét talisz borítja, a nőknél is fehér kendő van. Az összbenyomás kitűnő. Az egész kompozícióban nemcsak egység uralkodik, de érezzük az istentiszteleti ájtatosság magasztos hangulatát is.

A lap külső szegélye főleg levélornamentikából áll. Arany alapon, kék, zöld és vöröses színek váltakoznak. A szegélydíszben itt-ott egy medaillon van és ebben alakok. A baloldal felső és a jobboldal alsó részén egy imádkozó nőt látunk; az utóbbi kezét összekulcsolja. A baloldali szegély alsó részén egy ifjú férfi ül és olvas; a jobboldali felső részén egy férfi és egy nő beszélget egymással. A külső szegély négy sarkában is négy állati alak van: lent galamb és papagáj, fent sárkány és egy hosszú csőrű madár.

A 128. oldalon van a második miniatúra (14.6x10.3 cm.). Ez az oldal a könyv második részének az étkezési törvényekről szóló „Túr Jóreh Déáh“-nak bevezetője. Itt is egy külső szegélydísz van, amelyen belül a lap felső részén vörös-kék keretben van a kép.

A miniatűr rituális vágás céljára szolgáló helyiséget ábrázol. A padozat vörös téglákkal van kirakva. Szemben és baloldalt kisebb helyiségek nyílásai láthatók.

A kép a rituális vágás négy mozzanatát ábrázolja. Jobbról egy sapkás fiatal férfi látható, aki a levágott marha belső részeit szedi ki. A baloldalon egyik férfialak éppen átvágja az állat nyakát; az állatot kendő fedi be. A hátsó részen egy kucsmás, őszszakállú férfi és egy fiatalember szárnyasokat vágnak le. A szemben levő ablakból egy fiatal nőalak érdeklődve néz ki.

A szegélykeret alapmotívuma a levéldísz, amely csaknem azonos az előbbi képen láthatóval. De itt több és változatosabb keretbe foglalt medaillon-figura van. A felső szegélyben két reneszánsz férfifej van; a középen egy meztelen putto. Baloldalt egy hasonló putto, alatta egy veresruhás ülő hölgy, magas frizurával. A jobboldali szegélyben egy fiatal férfifej; alatta egy elegánsan öltözött magas férfi, kék köpenyben, széleskarimájú veres kalapban; ez alatt még egy zöldruhás nő van. Az alsószegély közepén egy elegáns fiatal úr látható.

Ez a miniatúra igen nehéz témát dolgozott fel, bár a rituális vágásnak nem ez az egyetlen reneszánszkori ábrázolása.

A 220. oldalon van a harmadik résznek, a házassági jogról szóló „*Túr Ébhen Há-ezer*“-nek kezdete és rajta a harmadik miniatúra. Ez a legszebb mind a négy közül és a festőművészet klasszikus alkotásai közé tartozik.

A kép elhelyezése ugyanolyan, mint a 128. oldalon levőn; nagysága 15.3x10.3 cm.

A kép a tárgyhoz alkalmazkodóan a zsidó házasságkötés szertartását mutatja be. Barátságos, díszes terem áll előttünk, amelyet egy karcsú oszlop két részre oszt. A bal mező előterében a vőlegény, a menyasszony és a rabbi látható. A festő azt a pillanatot ragadta meg, amidőn az elfogódott arcú, kissé meghajtott fejű fiatal vőlegény a gyűrűt a menyasszonya ujjára húzza, aki lesütött szemmel nyújtja kezét. A vőlegény arca beszédet árul el. Úgy a vőlegény, mint a menyasszony pompás, drága öltözékben vannak. A vőlegényen prémmel bélelt, bő ujjú köpeny van, amely nyakán szorosan záródik. A menyasszony himzett, uszályos köpenyt visel; fején magas kalap, amely alól szőke haja kilátszik. A rabbi szakállas, komoly arcú férfi, turbánszerű kalappal.

A menyasszony mögött két előkelően öltözött, nagykalapos hölgy látható. A háttérben még egyéb nő- és férfi-fejek.

Az oszloptól jobbra fekvő mezőben egy férfi és egy női alak látható. A férfi kék, prémmel szegett köpenyt visel és nagy zöld kalapot. A nő piros ruhát, amelynek fehér bélése kilátszik. A háttérben, az esztrádon két muzsikus fuvolázik.

A szegélykeret levéldíszében csalálatosan szép figurák vannak. Baloldalt egy előkelő tartású dámát láthatunk kék ruhában, magas, vöröses fejdísszel; lejjebb két puttit. A többi szegélyrészekon állatfigurák vannak: oroszlán, bárány, bagoly.

Érezhető, hogy ez a tárgy ragadta meg legjobban a festő képzeletét és alkotó tehetségét. A perspektíva kitűnő. Az alakoknak elegáns, minden erőltetés nélküli testtartása, a női alakok bájos tekintete a reneszánsz legszebb alkotásaira emlékeztet. Önkéntelenül is Raffael „Sposalizioja” jut eszünkbe...

A 293. oldalon van a negyedik kép, amely a polgári igazságszolgáltatásról szóló „*Túr Chósen mispat*” bevezetése. A kép elhelyezése és nagysága ugyanolyan, mint a 128. oldalon levőn. A kép felett abbreviatúrák vannak.

E miniatúra a törvénykezési csarnokot ábrázolja. A közepén egy trónusszerű emelvényen fiatal férfi ül, a bíró. Köröskörül fából készült esztrád. A bírótól jobbra és balra

3—3 férfi ül, — talán a bírósági ülnökök, esküdtek. Valamennyin kalap vagy más fejfedő van.

Az esztrád alatt az igazságszolgáltatást kereső közönség gyülekezik és gesztikulálva vitatkoznak. Közvetlenül a bíró előtt egy tógás, előkelő férfi látható — talán ügyvéd. Jobboldalt egy férfi vállán fog meg egy másik alakot és sötét helyiségbe — talán hörtönbe taszítja.

A külső keret ornamentikája hasonló az előzőkéhez. A medaillon díszekben zenei jelenetek vannak és pedig a szegélynek mind a négy szögletében. *Fent hegedűvel és lanttal, — lent fuvolával és kézi orgonával játszik egy férfi.* A jobboldali keret egyik medaillonjában fiatal férfi kereveten ül, — mögötte egy női alak.

E nagyszerű kódex keletkezésére vonatkozóan a colofon adatai alapján pontos ismereteink vannak. 1436-ban írta Manuában Jicchak ben Óbadjáh, Mordékhai ben Abigdór részére. Ez a szófér a zsidó művészettörténetben más értékes munkájáról is nevezetes. Tőle származik egy gyönyörű imádságos könyv is, amelyet 1441-ben fejezett be és egy bizonyos Jákob és Dávid, perugiai Salamon nevű bankár fiai számára írt. Ez a kódex ezidőszerint a British múzeumban van és írásának, valamint miniatúrjeinek finomságával tűnik ki.

E miniatúrok stílusában *Pisanello* hatása észlelhető és a szegély-rajzok igen emlékeztetnek a késői trecento bolognai miniatúrjeinek ábrázolására.

VIHAR BÉLA: PSALMUS NOSTALGIAE

*A te arcodat szomjúhozom, Ósváros Jeruzsálem,
aki pálmák zászlai között az idők folyami előtt delelsz
és ezredévek titkaival terhesek ráncos köveid.
Almaimban a te hívásod szólít immár a messziségből,
hogy törj botot az útnak széliről, kelj föl és ne is nézz
többé hátra...*

*Ó látom-e valaha,
amint a hajnal pirostollú madara a füves puszták fölé
száll,*

*ahol isten és pásztorok gyűlést tartottak,
vagy látom-e az égnek estéli sátorát,
amint csillagok misztikus tűzvészében megglobog,
melyből az ur-kaszdimi vándor szemébe fényesség
hullott*

*mélységes éjszakádon Kanaán!
Mennék, ó mennék a csobogó forráshoz is...
és tudom majd akkor
Ivrinek fiai; halászok és királyfiak menete jő elibém
fogadni engem,*

*Ősz mesterek, patriarkák és napsütötte lovasok
tűnnek fel a távolból*

*köszöntéssel, békeszóval,
s atyáimnak nevezem őket,
akik hegynek tetejére vezetnek
és megmossák arcomat hétszer meg tizenhétszer
s tiszta léssen majd halálom órája,
édes a föld,*

*a kenyér,
a mosolygás.*

KISS ARNOLD: MESSZIRŐL — VALAHOVÁ

A budai hegyek őszi verőfényben bágyadtan mosolygó ormairól hűs szellők osonnak az én szelíd, ódon templombamba s a dunaparti gesztenyefák hervadt lombjait a szeptemberi hűs virradat észrevétlenül besodorja az én kis templomútcámba, mint megannyi üzengető levelet, teleírva emlékekkel, fakó írásokkal s titokteljes hívásokkal.

Valakik hívnak messzire, hazafelé, valakik integetnek messziről, valahová...

A könnyes szemem vándorol álombasüllyedt kis városba, elmúlt ünnepekbe, a régi gyermekkori kis templomba, az egykori avarba hervadt szülői házba, a távoli csöndesen szendergő temetőbe.

Egykori régi ünnepeket látok.

Felvirrad a rós hasonló hajnal. A szülői hajlékban, a pap házában, kora reggel csodálatosan, felejthetetlenül áhitatos hangulat.

Félálomban alszom még. Az édes apám fehér ünnepi köntösbe burkolt alakja az ágyam fölé hajol, a lány remegő kezét a fejem fölött érzem, a csókja gyermekhomlokomra hall, hallom a suttogó szavát: „kis fiam, Arnoldom, Óvinu Malkénu előtt légy a templomban.“

A szomszéd szobából, a dolgozószobájából hallom az édes dal zümmögését, régi dallammal, apákról rászállott énekekkel zsoldárokat mormog, halk hangon az ünnepi beszédnek hangfoszlányai szűrődnek át az ágyam felé.

Azután egy fehér angyal suhog nesztelenül az ágyamhoz. Milyen szépséges, milyen édes, milyen csodálatosan, bánatos szelídséggel mosolygó angyal! Az édesanyám. Fehér ruhája úgy suhog, mint tündérasszonyok mesebeli, zizzenő selyemuszálya, fehér főkötőjének csokra amint fölé hajol, úgy simítja ajkam, mint hársonypillangók szárnya a hajnali csöndben álmodó virágot.

Ünnepi ruhámba öltöztet, ringó, halk hárfapengésű bölcsődalomat dúdolgatja, olyan édesen — szomorúan.

Ünnepi, új ruhámban lemegyek a templomba. Emlékszem rá: szép, kihajtósgallérú matróruhám van rajtam, bodroskötésű nyakcsokrom, laczipellőm, szépnek magasztalt fiacskájukat az én szüleim úgy öltöztették, mint valami kis mesebeli princet, a hitközségi bácsik és mosolygószemű nénik mindig nagy szeretettel simogatták végig a papék kis fiának hársonyos arcát s az ábrándosan álmodó szememről tréfásan azt mondták, hogy miért nem veszem ki onnan azt a villogó fekete bogarat, amelyik abba heleszállt? Kényesen, hüszkén mentem le a templomba, hiszen a pap fia voltam s azt hittem: nincs nagyobb méltóság ezen a nagy világon, mint az én édesapám, akit annyi tisztelettel vesz körül mindenki...

A kórus tompa, mélyhangú dallamokat zeng s a zokogó mély férfihangokba belésikít a gyermekénekkar panaszos esengetyűcsilingelése s a komor, gordonkahangú Lewin főkántor csodásan énekel ősi, százados dallamokat.

Hallom a sófár riadását; mint valami apokaliptikus vízió kürtszava földöntúli hegyormokról: úgy sikolt belé a reszkető kis templomba s fölesukló síri zúgás viharzik föl nyomán százak ajkain. Négyszeres hársonarivalgás: Sátán és angyal viaskodását jelzi.

Most, most azután... a gyerekszívem remeg az izgalomtól, az én édesapám lép fel a szószékre. Alakján, a fehér köntösön végig kibontott, ezüstszegélyű imaköpenye lebben. Törékeny, leheletfinom termete óriásivá nő a szószéken. A szeme, az a titokteljes, merengő bánatos csillag, lelkek éjszakájába világít. Imádkozik. Muzsikás, halk, szomorú a szava.

A jámbor gyülekezet érezte, megsejtette, hu napi gon-

doktól bágyadt szívvel is, hogy az Isten küldötte jár közöttük. Néma áhitattal hallgatták. Volt közöttük olyan is, aki kételkedett, „kulturlény“ volt az öreg, méltóságteljes Hofenstein dr. orvos, aki az előljárói padban ült, mindig későn jött, prédikáció közben, a rövidlátó szeméit közönyt színelve mélyesztette valami magával hozott könyvbe. Az én édesapám egyszer, amikor a szkeptikus Aeskualp újra csak beszéd közben jött be a templomba s fölfurakodott a helyére, hirtelen szünetet tartott a prédikációjában s amikor a doktor úr a szószék elé ért, karbafont kezekkel meghajolt előtte, ezekkel a szavakkal: „Bóruich habó!...“ azóta aztán sohase jött többé későn a vallás observenciáin gúnyosan mosolygó hal-diagnosztikus a templomba.

Látom szikár alakját a becskerekéi Bismarcknak, Pollák Hermannak, a nagytekintélyű rasekólnak, az édesapám rajongó híve volt. Igazi, ideális rasekól, ma már nem terem minden kile-bokorban olyan rasekól; zsidó tudás, világi műveltség a későbbi időben kifejlődött némely parnasziom és parchanim típusok helyett. Eisenstädter Ignácot, a jószágos szívű, arisztokrata tüvekölt, Temmer bácsit, a gabet, aki tűzbement volna a papjáért, holott a legédesebben a prédikációk alatt tudott szundikálni. Látom az előkelő, kényes Weisz Izidor lovagot, aki akkor se haragudott meg a papra, amikor az valami elkövetett vallásos vétsége miatt nem engedte a tórához felhívni, a morgóhangú Bilitz Jánost, aki első terméséből, szőlőszüretéből a pap házát örvendeztette meg, Hubert bácsit, aki a becskerekéi kilet tartotta a világ első kilejének.

Látom az asszonyokat, a nőegylet jószágoszemű, szelíd elnökasszonyát, Berger Zuzit, az aranyoslelkű Eisenstädter Ignácné édesanyját, ha széderestén a főkántor adta a széderet a házukban, nem volt szabad a Chád gádjót énekelnie: „Bittre Zuzi“, hanem így: „Süsse Zuzi, Süsse Zuzi, chád gádjó...“ Eckstein nénit, aki Szimchász-Tóra ünnepén az iskola ablakából Kurländer gabe társaságában almát és diót szórt le a verekedő gyerekek közé. A kellemes, okos becskerekéi leányokat látom, dzsesz, strand még csak bölcsőben sem szunnyadt, szűzies, szemérmes volt a szavuk. egy éjjeli mu-

Löffler Edith: Kórus

zsikától egy életre fölmelegedett a szívük s a gyönyörű Eckstein Katica szóról-szóra idézni tudta az édesapám prédikációit, a vidám Engel Laurát látom, megyei előkelő urak törték magukat utána, de olyan büszke zsidó lány volt, hogy száz kosara volt a legelőkelőbb úrfiak számára — a fiatal emberkét látom, a gazdag Danon Viktort, aki fogadásból egy jótékonyági bálon a gyönyörű tömött bajuszát tőből levágatta, ezáltal jelentős összeget juttatva jótékony célra, az élces és szellemes Pollák Győzöt, a „hangos Viktort“, aki purim estéken száz mókával szórakoztatta a közönséget, Jokly Zsigát, aki olyan művésziesen tudott kukorékolni, hogy az öreg Steiner bácsit a háza előtt hajnali két órakor föl kukorékolta az álmából „itt az idő: szlicheszre menni“, de azért művésziesen játszott a hegedűjén Bachot és Mendelssohnt is, a dísz-zsidót: Breyer Lajos dr.-t, az előkelő zsentrifút, aki boldogtalan volt, ha nem udvarolhatott zsidó leánynak, árjaszármaszása volt, Hitlerrel ma meggyülne a baja...

Mintha fönn a mennyei mezőségeken hirtelen halk, titokteljes furulyaszó szólalna meg, csöndes nyájkolompok és lány báránycsengetyűk — az egész templom remegő várakozásteljes izgalomban hallgat valami bánatos, szomorúan fájdalmas hívogató szóra; s a nagy csöndességben az édesapám a helyéről, az ő muzsikás, melódikus hangján belékezd az Uneszáne-tókef dallamába. Messze, földöntúli hegyormok kék mesetavából könnyek gördülnek... a pásztor egybegyűjti a nyáját, botja alatt elvonul minden élő lény... a sors könyvét nyitogatják fönn az égben az angyalok: „kire vár tűzhalál? Kit merít el vizek áradása? Ki jár majd honatlan árván? Kinek lesz nyugodalmas sorsa az eljövendő esztendőben? Illanó lehelet, szálló porszem az életünk...“ Repesnek a lelkek, halovány arcokon könny pereg... azután diadalmas erősséggel fölcsendül az édesapám ajkán a törhetetlen mámoros hit: „egyedül az Isten élő, megmaradó, örök Isten...“

Óh, új idők fásult lelkei, vissza tudjátok-e még szerezni azt az elszállott, csodálatos áhítatot? Óh, új korok cifra-beszédű teátrális egyik-másik papja, szavaló papok, tűzijátékos papok, akad-e igazi lélek büszke, mégis szakadó hálótokba? Az Isten lábujjhegyen jár egykori elsüllyedt templomokban, hogy elillant a görögtüzes szószékek tájáról, pásztorfurulyáját orgonabúgások nem tudják visszahozni, a bárányok is elszélednek, konok és hideghomlokú és fagyottszívű, únotarcú hölgyek és urak kritizálják a kántorok kántátéit, és várják szívszakadtan a végét...

A kicsiny, régi templomkertekben az őszi rózsák októberi esőtől ázva, hullatja szirmait, az ákácok már régen tarrá váltak, a gesztenyefák lombjai rőt aranyban csillannak, a titeli dombok mögött korán aláhanyatlik a vérvörös-zinpompában ragyogó napkorong — Kol nidré estéje száll alá...

Alkonyatkor az édesapám dolgozószobájába gyülekezünk. Az édesanyám fehér ünneplő ruhájában könnyes szemmel nyújt kezét az édesapámnak, aki engesztelőnap halottasköntösben vár reánk. Megszorítja az édesanyám kezét... az ajkakon egy el nem csókolt csók remeg, előttünk, gyermekeik előtt szűzi szeméremben, haláligtartó szent szerelem tartózkodásában nem csókolkják meg egymást, csak egy-két szó lebeg az ajkaikon: „Bete dir mein Kind alles Gute aus“, a szemek elborulnak és egymásba mélyednek, két galamb, akik közös útra szállnak és sejtve remegnek: meddig még együtt?

Megáld azután bennünket, a gyermekeiket az édesapám. A fejem fölött érzem a keze remegését. Gyorsan elfordul, ne lássuk gyöngének, ne lássuk a könnye perdülését...

Később, amikor a gyermekei elszéledtek a szülői házból, a fiúk meguósültek, a lányok férjhez mentek, az öreg

pap, az édesapám Kol-nidre estéjén megáldotta az otthonélő gyermekeiket, az unokáit, azután némán, viziószerű ihlettel messzire tárta az áldó kezeit, az ajka suttogott, áldást küldött nagy távolokba, a pap fiához, aki más községben készült most az ünnepi áhítatra s akinek a lelke most hazajár a csöndes bégaparti szülői házba. Kol-nidre estéje: csodálatos dallam ring a kis templomban, ősrégi ének, amelyről a legenda azt regéli, hogy amikor a spanyol inkvizíció gyötrelmeiben a zsidó anyáknak végig kellett szenvedniök ártatlan gyermekeik máglyahalálát, egy e kintől és siralomtól félőrrült zsidó muzsikusz sedte hangjegyekbe a máglyák tűzének pattogását s a haldokló gyermekek hörgését és az édesanyák sikoltó sóhajtásait... abból lett a Kol-nidre dallam.

Óh, hogy fohászodik az édesapám! A Hiób panaszos szíve lüktet a szívében, az űzött gerlék jajongó bűgása a lelke. Egész éjszaka a templomban virraszt az édesapám. Egyedül... csak az oltár előtt lobog a jomkipuri óriás gyertya és láthatatlan szellemalakjai az ősapáknak állnak láthatatlan fehér halottas taliszban a templomban.

Másnap kora reggel tele van az Isten háza az ájtatos, bűnbánó hívők seregével. A reggeli pirkadatban rejtelmesen morajló Béga hajjai ringatják a kis templomot, őszi szél dudál az ablakokon át s hervadt lombokat hullajtának a párkányokra s sápadt aranyban virrasztó kerti ákácok.

Szefgűszegekkel kitűzdelt birsalmával a kezemben fölmegek a női karzatra, megcsókolom az édesanyám halovány arcát: „hogy böjtölsz édes mama?!“ s a földkerekség legédesebb angyalarca fölém hajol, forró csókját érzem...

Azután lemegyek édesapámhoz, a helyén, mellette ülhetek, áttetsző, finom ujja régi, nagy imakönyvének lapjait lapozza, az ujjának mutatóját követem, vele imádkozom a szent imádságos könyvből, amelyik a dédapjáé volt s apáról fiúra szállott, egy-egy helyen elmosódott, holott könyvesnyoma sárgul, temetőbe nyugvó apák könnyei, melléjük hull az édesapám könnye, majd egykoron én fogom örökölni ezt a szent imádságos könyvet s a régi könnyecseppekhez hozzá fog hullani az én könnyem is...

Hős vagyok, ki akarok böjtölni, sápadt a gyerekarcom, de az édesapám kezének lágy simogatása elsímít minden habozást...

Mázkir... szorongó szívvel látom sírni az édesapámat... messze, a miskolci temetőkert őszben didergő avasi sírdombjaira hull a könnye, az édesapja, az édesanyja sírjai fölébe... Az édesapám látja riadt arcomat, lágyan simogatja: „miért nem mégy ki kisfiám a templomból?“

Lassan hanyatlik alá a nap — a templomban a halovány gyertya viaskodik az ablakokon át beszűrődő alkonyati verőfény...

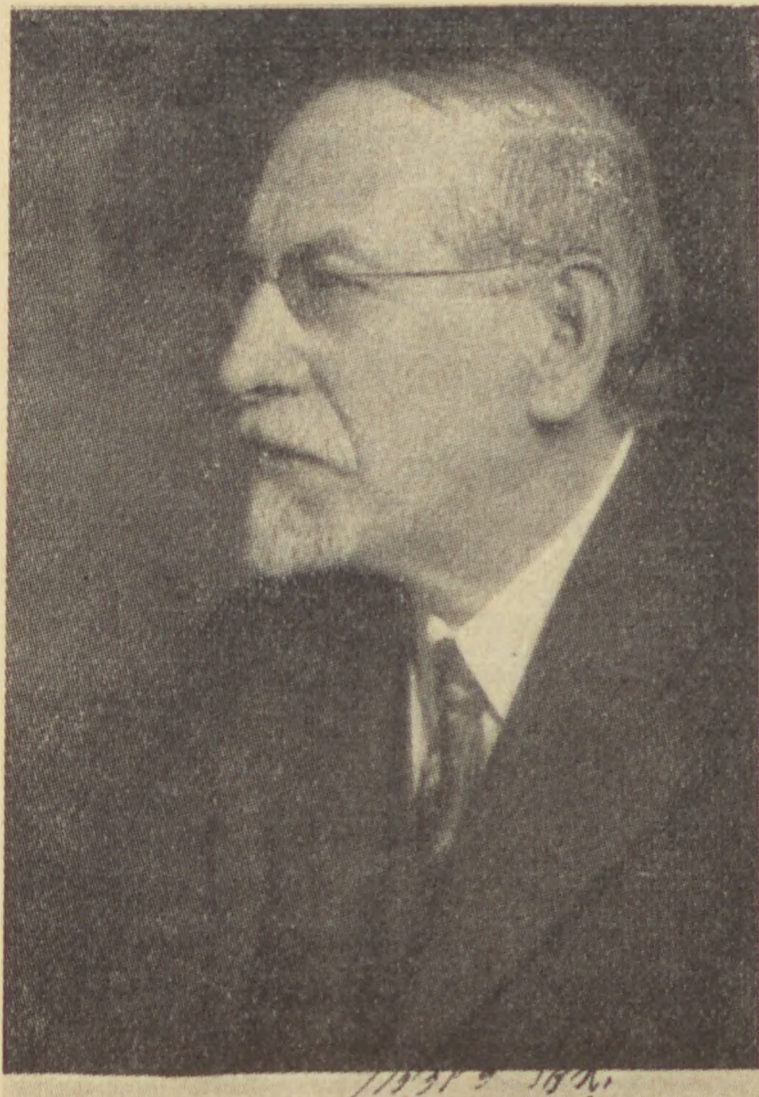
A Neila halk hárfapengésű éneke dalol az édesapám ajkán. Elhaló citerarengés, merengő zsolozsmák... „múlik a nappal, nyíljék meg az irgalom ajtaja, rejsd el kezedenk árnyékát, aki lakozott odafönn a mennyeknek örök pirkadatában...“

Szent ködökbe vesző, hajlott árnyékalakja az édesapának ott az oltáron: az örök lámpa derengő fénye sápadó aranyban csillan kibontott imakönyvében... vergődő ajkán a Sema Jiszrólé sikoltása zeng a templomban. Fönn a karzaton az édesanyám imádságos könyvével eltakarja a szemét, úgy sóhajtja az édesapámmal együtt a Sema Jiszrólé... Két angyal imádsága egybefonódik, úgy suhan síron innen, síron túlra.

Fölriad a kürtzó... vége az ünnepnek. A becskerekű öreg pap, a jámbor, szent zsidó pap, az én édesapám, a becskerekű drága szép papné, az én édesanyám: csöndesen pihennek a bégaparti temetőben.

Őszi kürtzó zeng, őszi kürt hívogat messzire, nagyon messzire, elhervadt multba, sírok mellé, síron túlra...

A BIALIK-DIJAS PROFESSOR DAVIDSON

1891-1892. 1893. 1894. 1895. 1896. 1897. 1898. 1899. 1900. 1901. 1902. 1903. 1904. 1905. 1906. 1907. 1908. 1909. 1910. 1911. 1912. 1913. 1914. 1915. 1916. 1917. 1918. 1919. 1920. 1921. 1922. 1923. 1924. 1925. 1926. 1927. 1928. 1929. 1930. 1931. 1932. 1933. 1934. 1935. 1936. 1937. 1938. 1939. 1940. 1941. 1942. 1943. 1944. 1945. 1946. 1947. 1948. 1949. 1950. 1951. 1952. 1953. 1954. 1955. 1956. 1957. 1958. 1959. 1960. 1961. 1962. 1963. 1964. 1965. 1966. 1967. 1968. 1969. 1970. 1971. 1972. 1973. 1974. 1975. 1976. 1977. 1978. 1979. 1980. 1981. 1982. 1983. 1984. 1985. 1986. 1987. 1988. 1989. 1990. 1991. 1992. 1993. 1994. 1995. 1996. 1997. 1998. 1999. 2000. 2001. 2002. 2003. 2004. 2005. 2006. 2007. 2008. 2009. 2010. 2011. 2012. 2013. 2014. 2015. 2016. 2017. 2018. 2019. 2020. 2021. 2022. 2023. 2024. 2025.

Professor Davidson (New York)

kori költészet értékeinek felelevenítését gondolta, hanem hogy mindaz, amit a zsidó szellem bármilyen idegen nyelven alkotott, begyűjtessék, fordítás útján, a héber kultúra kincséhez. Bialik maga foglalkozott az ókori zsidó legendák összegyűjtésével, középkori héber költők kiadásával. Méltó elhatározás volt tehát, amikor a legelső 200 fontos *Bialik-díjjal* Israel Davidson professzort tüntették ki, aki „A héber költészet kincstára” című hatalmas négykötetes művével felbecsülhetetlen szolgálatot tett a héber poézis kutatásának. Davidson elfogadta a megtiszteltetést, de a kb. hatezer pengős díjat *nobilisan rendelkezésére bocsátotta a bizottságnak fiatal tudósok támogatására.*

Ez a nemes gesztus feltárja előttünk a nagyhirű tudós finom lelkületét, amelyről egész pályáján tanuságot tett. Hat évvel ezelőtt akarták ünnepelni hatvanéves jubileumát, de ő minden személyi kultuszt elhárított magától. Szerényen és visszavonultan szentelte minden idejét a kutatásnak, amelynek eredményeit sem önmagának, hanem valami különös isteni kegyelemnek tulajdonította. „Egyik ember téglával és agyaggal foglalkozik, a másik könyvvel és tintával, egyik se különb, a fő a szándék becsületessége.” Ehhez a tiszta humanisztikus felfogásához az élet sok megpróbáltatása és küzdelme vezette. Egy kis litván községben született, kétéves korában elvesztette apját, hatéves korában az anyját, korán Grodnóba kerül, majd a szlobodkai jesivába. tizenhétéves korában kivándorolt Amerikába, ahol *mint uccai gyufaárus kezdte, mint fűszeresinas folytatta* és húszéves volt már, amikor a világi elemi iskola első osztályáig jutott. Nappal a legsúlyosabb fizikai munkával kereste szűkös kenyerét, éjjeleken át pedig szellemi művelődésén dolgozott. Így jutott el a legmagasabb egyetemi grádushoz, míg közben a héber poézis kutatásának legelső tekintélyei közé emelkedett.

„*Parody in Jewish Literature*” c. művében (1907) a zsidó paródia-irodalom fejlődését mutatja be és megtoldja saját eredeti termésével is. De már előzőleg megjelennek szétszórtan kritikai tanulmányai különböző folyóiratokban. Feltűnést keltett Morris Rosenfeldről írt méltatása „*A Ple-*

beian Poet” (1898). Majd feldolgozta a zsidók szerepét az angol irodalomban. Aztán később tanulmányok következtek a héber poézis köréből. A paródiáról szóló műve alapján avatta a kolumbiai egyetem doktorrá. De ez a munkája még számos mellékhatásnak volt kiindulója: a szatíráról, az anonymus irodalomról, a purimi szokásokról, a héber irodalom excentrikus formáiról, a „nőgyűlölő” irodalomról stb. És közben kiadott több ismeretlen kéziratot is. Ezután következett a kairói *Geniza felfedezése*, amely oly sok értékes kincset hozott felszínre a porladozó egyiptomi rejtékhelyekből. *Schächter* professzor, a nagy felfedező belevonta munkájába Davidson is, akit meghívott a newyorki rabbiszeminárium tanári állásába. A „*Machzor Jannáj*” *felfedezése egy elmosódott kézirat észrevétlen második rétegéből* bravuros teljesítmény volt és az első pijutköltő ismeretlen életművét hozta napfényre. Majd Szaadja, Gabiról és mások ismeretlen verseit közölte más genizákból és egyben felfedezte teljesen ismeretlen pijutköltők egész sorát.

Egy *érdekes véletlen* bírta reá Davidson professzort a héber költészet teljes enciklopédiájának megírására. 1913-ban közzétett egy angol folyóiratban néhány töredéket a genizából, köztük egy *lakodalmi verset*, amelynek szerzőjéül Jozsef ben Cadikot jelezte. Dr Brody H., a középkori héber költészetet kutató intézetnek alapítója azonnal figyelmeztette, hogy ez a vers Juda Halévytól való és már megjelent az ő kiadásában. (Hasonló tévedés előfordult még *Bacher* Vilmosnál is, akit *Patai* József figyelmeztetett egy általa kiadott „ismeretlen yemeni” versre vonatkozólag, hogy az a damaskusi Izrael Nadsarától való és megjelent a gyűjteményében.) Davidsonban felvillant a gondolat, hogy szerkeszteni kell egy művet, amely összefoglalást ad az egész héber poézis állományáról a pijut költészet kezdetétől a Huszkala koráig. Közben kitört a világháború. „Míg az emberek milljóit kardot ragadtak, hogy egymást pusztítsák, én emlékeket készítettem a zsidó nép hajdani hőseinek.” Így jött létre az „*Ocar hasíra vehapijut*” című óriási mű, amely *több mint ötvenezer héber vers jegyzékét adja pontos bibliográfiával, forrás- és formajelöléssel.* Aki ma tudni akarja egy régi héber versről, ki mikor írta, hol jelent meg, vagy részben hol rejlik kéziratban, fellapozza Davidson professzor hatalmas művének megfelelő kötetét és megtalálja a szükséges válaszokat. Ezt a művet koszorúzták meg a Bialik-díjjal.

Davidson jubileuma alkalmából Salom Spiegel értékes monográfiát írt a tudósról. Megjelent az Amerikai Héber Szervezet kiadásában.

Sülyi Károly: „Harcos” (Kő)

DR. HAJDU MIKLÓS: IMAKÖLTÉSZEZETÜNK

Új imakönyvek fekszenek az asztalunkon. Ősi szöveg új köntösben, — az új forma, az új szó, az új hang: új hangulatba visz bennünket, de az új hangulat elmúlt idők aranyfátyolának ködében régi-régi emlékeket varázsol elénk, ez a hangulat hitnek és hitbeli életnek bájos, meleg, szelíd hagyományait tárja fel előttünk. Művészet és technika újszerűségeiben, színpad, film és hangjáték sokszor cselekszik meg velünk ezt a csodát; új hatások régi dallamokat és elfakult képzeteket keltenek életre, de talán semmi sem képes erre mélyrehatóbb erővel, mint a költészet és a költészet végtelen birodalmában éppen az imaköltészet. Új imakönyvek megújított költészetének virágos kertjében járunk: három imakönyv közül kettővel, a Bűnbánó Nagynapok két kötetével dr. Hevesi Simon¹ ajándékozott meg bennünket, köznapi Szidurunkat pedig dr. Kiss Arnold² fordította le újból számunkra.

Nagyon-nagyon rég hiányzik már ünnepi Machzorunk méltó magyar fordítása, pedig bizony fölülte kívánatos, hogy liturgiai színvonal és istentiszteleti esztétika: zsinagóga, iskola és család végre kivonja forgalomból a régi magyarfordítású Machzorokat. Ezek a régi fordítások két-ségkívül hivatást töltöttek be hatvan-hetven évvel ezelőtt, a zsinagóga és iskola magyarosodásának kezdeti idején, amikor jószándékú mesterkéltégükben beköszöntöttek hozzánk;

¹ *Machzor Ünnepi Imák*; fordította dr. Hevesi Simon pesti vezetőfőrabbi; I. kötet Ujév mindkét napjára, II. kötet Engesztelőnapra, a Pesti Izraelita Hitközség főtemplomának imarendje szerint; 1935.

² *És Tómid, Örök Láng Izrael Imádságai*; az Izraelita Magyar Irodalmi Társulat megbízásából fordította dr. Kiss Arnold budai vezetőfőrabbi; (1935 megjelölése nélkül).

Armin Stern: Áhitat

de — ne méltóztassanak profanizálásnak venni, ha esztétizálással közelítünk imakönyveinkhez — ma már igazán csak a kegyeletes megbecsülés megértő elnézésével tehetjük el őket imafordításaink nem éppen értékes emlékei közé.

Köznapi imakönyveinkre ennyire nem szabad panaszkodnunk. Köznapi imakönyvünk, magyar Szidurunk van már jó is. Ismerjük és igaz érdeme szerint szeretjük Hevesi Simon tizenöt évvel ezelőtt megjelent, megkapóan szép Avaudasz Jiszróélját, az iskola és pedagógia megbecsüli az Izraelita Tanítóegyesület imakönyvét (Töfilasz Jiszróél: Izrael könyörgései), Deutsch Henrik fordítását, amelyet Schill Salamon becsületes alapossggal hozott közelebb mai nyelvünkhöz, az átültetés technikai beosztásában figyelemre-méltó továbbá dr. Pollák Miksa munkája (Avaudasz Jiszróél: Izrael Istentisztelete).

Forog azonban még közkézen, fájdalom, sok rossz fordítás is. Nem azért rosszak ezek a kegyelettel megnem-nevezett régi imakönyvek, mert régiek, hanem azért, mert rosszak. Régiség, ódonság nem volna baj, hiszen magyar felekezet tizenhatodik századbeli kincse, Péchi Simon Szombatos imádságoskönyve; dr. Guttmann Mihály és dr. Harnos Sándor elmélyedő gondossággal adták ezt közre 1914-ben az IMIT néhai elnöke, báró Hatvany József fenkölten bőkezű elhatározásából. Messzi évtizedek vértanúságának hívő hite él és lobogebben az Imádságoskönyvben, nemesveretű zsol-táros igéinek zengése ma is megejti a szíveket.

Aki az ősi szent nyelv imahagyományaihoz nyúl, szívét mutassa fel nekünk, szívét! és ne a fordítás feladatában gyöngyöző verítékezését, szívét mutassa fel nekünk — és ne végezzen fordítói robotot. „... legkevesebb hűség van az olyan fordításokban (írja Hevesi Simon Szidurjának előszavában), amelyek túlzó szigorúsággal ragaszkodnak az eredeti szöveg formájához.”

Új imaköltészetünk, hála Istennek, már nem grammatizál fölöslegesen, hanem az imádság hangulatába visz bennünket. Olvassuk gyönyörűséggel az új imaszövegket. Szombat fogadásunk hívja-hívogatja otthonunkba a szombati angyalsereget: szállnak-szállnak felénk szent szombatnak angyalai, halljuk suhanásuk égi zenéjét. És hogyan kivirágzik Ajneg Sabbosznak és ünnepnek boldog öröme, fűszere, mámora, amikor visszahelyezzük szentségtartó frigyládánkba szentséges Tóránkat: „Térj Örökkévaló Izrael ezreinek miriádjai közé, kelj nyugvóhelyed fölé Adonáj, Tenmagad, dicsőséged Szentségtartójába!... Felénk zendül igéd: üdvös tanítást adtam nektek, Tórámat el ne hagyjátok soha. Életfája mindazoknak, akik hozzátartanak, akik benne megfogóznak, boldogok!” (Hevesi Simon fordítása.)

Kezünkbe vesszük az új imakönyveket: Hevesi Simon Machzorját és Kiss Arnold És Tómidját, Örök Lángját. Amikor ízelítőt szeretnék adni a mennyei ízekből, csábít a Pijutköltő formamintája. Ünnepi fohászaink költői igen sok Pijutban: az Alef-Bész rendjének tagozottságában (változatosság és formajáték kedvtelésében sokszor az utolsó betűn indulva visszafelé, némelykor az első és utolsó betűk társításával, aztán úgyanigy tovább) zengik az Úr dicséretét, vagy sírják el siralmaikat. A Pijutköltő egy-egy szóban, egy utalásban, egy emlékvillanásban, egy felsikoltásban a zsidó gólusz vérének és könnyeinek tengerét vetíti elénk. Az Alef-Bész csodás gondolat: a mindenségnek meseabroncsokkal való átfogása, az Alef-Bészben — így hitték az Erősek, a megnemtántorodók, — benne van minden-minden. Megindítóan megkapó Bál Sém legendája a szegényemberről. Aki nem tanult imádkozni és Nagynapnak estjén odaáll az Ómed elé. Nem ismeri a szent szöveget, de odaadja, rongyos, szegény

koldus, odaadja Adonájnak minden kincsét, minden gazdagságát, tudás híjján való tudományának minden teljes bölcsességét és égi szférákba mámorosodó transzában imádkozik: Alef, Bész, Gimmel, Dalet, Hé, Vov... Bál Sém mondja: ez a szegényember igaz lelkének igaz ajándékát hozza a Magasságos elé, az ő imádságára megnyílik az imádságnak mind a harminckét égi kapuja.

Az imaköltészet irodalmi és esztétikai kérdéseinek anyaga olyan nagy és olyan szerteágazó, hogy a részletek módszeres és rendszeres egybefogásával alig foglalkozhatom. Inkább szemelgetek, mint az ünnepi fohász költője az Alef-Bész végtelen világában...

Olvassom Hevesi Simon ünnepi imádságait. Költő, bölcselő, tévelygők kalauzolója Simon Rabbi az ima költészetében csakúgy, mint szent szolgálatában, az Ige hirdetésében és tanításaiban. Tudós és nyelvész! a biztos érzékű, biztos kezű, árnyalatok és finomságok megjelenítésében közvetlen erejű stílisművészek között is első. Ahol a szöveg a szavakkal bibelődő fordítót szinte leküzdhetetlennek látszó akadályok elé állítja, megdöbben és elkápráztat nemcsak a találékonysága, hanem a spontánsága, az egyszerűsége s mindenekfölött hangnak, hangulatnak varázsos megjelenítése: könnyen és világosan tárja elénk jelképességek, képzetfűzések, betűjátékok és utalások sűrűszövésű nehéz és bonyolult szövetének minden színhatását.

Magyar zsidó irodalom korszakosan klasszikus alkotása ez a Machzor. Bölcselmi író költői emelkedettsége és dallambősége fűti át Hevesi Simon egész művét. Olyan minisztere Simon Rabbi a Magasságosnak, aki (— Szelichó reggelén látom Nagytaliszába burkoltan —) felolvad Benne való örömeiben. A hívő hit sugallatában szól hozzánk. Fenkölt és egyéni imádságainak pátozásában! és milyen meghitten beszél Segítőnkéről, Királyunkról. „Egetostromló szavaiban, fohászaiiban zsarátnok tüze ég.“ Fényesség és világosság, zengő himnusz mennyei szózata, édesen szelíd dallama árad felénk: a lajtorján, amely az égbe ér, angyalok szállnak fel és alá. Felszáll vezeklésnek és bűnbánatnak napjain a mi alázkodó könyörgésünk és leárad felénk a bűnhocsátó kegyelem: tej a gyermekek, méz az ifjúnak és kenyér, az élemedettnek égi kalauzolója, akár az Ige mannája.

Az Örök Lángban, Kiss Arnold új Szidurjában, amelyet az IMIT megbízásából fordított a költő, nem a régi Kiss Arnold áll előttünk. Az évgyűrűkkel mindentmegértésnek rezignációja felhőzi Kiss Arnold férfias líráját. Vajjon van-e nyoma e változásnak új imafordításában? Ha van, akkor ez a változás: a költői fejlődés és a szemlélet leegyszerűsítetttségében jelentkezik. Kisebb, zártabb és egybehangoltabb mai imáiban Kiss Arnold dallambőségének pazar sáínskálája, az ősi szöveg tolmácsolásában azonban több a költő ereje, erősebb és felriasztóbb az ébresztő sikoltása, mint valaha. Életbölcsesség mélységében öleli át a költő az örökszent strófákat és hűséggel szólaltatja meg lantja a szent szöveget. A Szidur imaköltészete Kiss Arnold nyelvezetében musica sacra, szent Kevónó áldozatos áhítatában felolvadó szolgálat az Ómed előtt. A Mirjam: fiatal költő kiáradó Hallelulája és Hausánója, — az új imakönyv a völgy felé tartó vándor hálás visszanezése hércetőknek messzi-messzi távlatába.

Az imádság nem a valóság világából való menekülés, nem megfutamodás földi Gehinomból messziségnek transzcendentális elérhetetlenségébe. Vallásnak nagy reformálói és reformjai sok egyéb politikum mellett arra is törekedtek, hogy járhatóbbá tegyék az égi malaszt instanciájának útját.

A Szentírás szent nyelvének zsidó Meturgemán az arameus tolmácsolója.

Templomainkban több mint huszonöt éve éneklük Patai József bensőségesen közvetlen, szárnyalóan ékes magyar énekeit. (Templomi Énekek: a Pesti Izraelita Hitközség kiadása 1910, Athenaeum.) Ma se tudom, miért maradt név-

telenségben a költő, aki nemesveretű, tartalmi és formai megjelenésében egyképpen kiváló szöveggel váltotta fel a döcögő rigmusokat, amelyekre azelőtt a Friedmann- és Lazarus-partitúrákat énekelték. A szép kis énekeskönyv ma már alig kapható, jó volna, ha új kiadásáról gondoskodnék a hitközség. Elterjedtségben ritka népszerűséget értek el a Patai-zsoltárok. Olyan közkeletűek immárom imaköltészetünk e gyöngyei, hogy a gyülekezet nem is tudja, hogy zsoltáros ihlettségében ki ajándékozott meg vele bennünket. Ide-otva harminc évvel ezelőtt egy fiatal költő, aki életmunkájának semmiféle sikerét föl nem cserélheti azzal, hogy az Úr pitvarába hozta ifjúságának zsengeit.

BALÁZS MIKSA: ÓDA A KÖNYVHÖZ

*Ki a könyvtárak polcain poros
Kötésbe bujva ottfeledve fekszel,
És te, ki sokszor bámult biboros
Táblával és selyemlappal dicsekszel. —*

*Legyen hazád a sápadt éjszakon.
Vagy barnulj, égj a déli nap tüzében,
Ringasson lágyan illatos szalon,
Inogj a munkás reszkető kezében.*

*Akárhol is légy, áldott vagy te, áldott,
Hogy megválthasd a szenvedő világot,
Ó könyv! Emberkéz csoda-műve te!*

*Áldott, szelíd erőd, a föld-fölötti...
Tenélküed csak elnyujtott, halotti
Hörgés az ember árva élete.*

Armin Stern: Sátorosünnepi csokor

SOMLYÓ ZOLTÁN: EGY SZENTÉLY-TAKARÓ TÖRTÉNETE

Somogyi bácsi a k...i hitközség titkára volt. Híres hitközség volt az, negyven évvel ezelőtt. Sok minden máson kívül arról is híres volt nagyon, hogy a főkántori tisztet, amely akkoriban jelentős tekintélyű volt, mind rang, mind javadalom szempontjából, nem kisebb egyéniség töltötte be, mint Kartschmaroff, akinek a hangjáért nemcsak Pestről, de igen gyakran külföldről is eljöttek az emberek a k...i templomba. Egy „Lechódajdi“-t meghallgatni a Kartschmaroff-tól, művészi élvezet volt bármely hitfelekezet tagjának. Az ő molljai, mint a gordonka búsulása, úgy remegtek át a szíveken és, amikor magassarkú cipőjében, mivel egy kevéssé alacsonyabb volt a kellenél, ott állt a szentély előtt, mindig magasra emelt fejjel, nyakán az aranybetétű imakendővel, valami isteni küldötként imponált.

De hát térjünk vissza Somogyi bácsihoz. Ekkor már harminc évi titkári szolgálat után, hetvenéves volt. Magas patriárcha-megjelenésű férfiú, haja, bár teljesen galambosz díszben, még megvolt és éppen, hogy egy kissé meghajtott erős nyakát a kor. Én imádattal tekintettem fel rá, ő volt első igazi világi tanítóm, diákkorom szemlélődéseiben az első fárosz, amelynek fényében kitágult látóköröm és megduzzadt a szívem. Nála voltam kosztosfiú éveken át s ha az iskolai tananyagban nem is voltam épp a legelső, de a Heine költészetéről akkor már a Somogyi bácsi előadásain keresztül sok mindent tudtam és vele kapcsolatban Erzsébetről, a Wittelsbach-leányból lett királyasszonyról, aki Mayerlinget vonta, mint a hatyú, mély csolnakát az álmok mély taván... Költészet, csillagászat mind ott lüktetett a kisujjában ennek a csodálatosan fiatal öregnek, akinek ajkán a villódzó, álomszerű abstrakciók lihegő léletté, kézzelfogható valósággá lettek. Somogyi néni pedig méltó hitestársa volt. A kosztosfiúhoz anyai jóságú, teljes szigorú és teljes szívű. férjének pedig anyagi társa és leggondosabb barátja.

Somogyi bácsi egy nap súlyosan megbetegedett. Komoly baj támadta meg, nem afféle öregeket meglátogató múltó rosszullét. Tüdőgyulladás volt bizony. A krízisig az a nyolc nap valóságos reszketés volt az egész háznak, az egész hitközségnek. Reggeltől estig markolázták a kilincset a látogatók. A hitközség jelentékenyebb emberei, az elnök, a hitközségi iskola tanárai, férfiak, nők ki-bejártak a házban, mind szorongó szívvel érdeklődve a nagybeteg állapota iránt. És, ami nagy szó, a főrabbi is, mindennap déli tizenkét órára eljött, nekünk: gyermekeknek misztikus reverendassuhogással és ott ült öt percig a nagybeteg ágyánál.

És a nyolcadik nap éjszakáján felnyitotta szemét a beteg, húsleves kért és valami olyasfélét dadogott, hogy a csibukját, a csibukját szeretné látni. Meg volt mentve Somogyi bácsi. Rohamos javulás állt be és bizony két hét mul-tan Somogyi bácsi már megint előadást tartott nekem dolgozról, mik jobban érdekeltek latinnál, földrajznál...

Somogyi bácsi újra a régi volt. Legfeljebb a háta hajlott meg kissé jobban és a hangja lett kissé gyengébb a szokottnál. De ebéd után, amikor mindennapi kitüntető tisztelet végezve, a pipatóriumból kiemelve a megpuccolt, rózsaszín organtin-betétű csibukot, tisztelettel átnyújtottam neki, a barack, amit opálfényű szép kezével a fejemre nyomott, az a barack a régi volt. De a szája körül valami új vonás támadt, a keserűség egy vékony, de kifejező vonása. Valami nagyon fájt a lelkének. Az, hogy régi barátja, Kartschmaroff főkántor nem jött el egyszer sem meglátogatni súlyos betegségében. Ezt majd mindennap elmondta egyszer, panaszos hangon, keserűen, értetlenül rázva a fejét és Somogyi néni ilyenkor mindig talált néhány megnyugtató, meleg szót. Hogy a főkántor maga is betegeskedő ember, s hogy soha nem jár el látogatóba sehova, meg, hogy

a hangjára nagyon vigyáz, a szobájában mindig sósvízzel teli tál van, hogy a levegő mindig tiszta legyen.

Somogyi bácsi ilyenkor egyet legyintett és elhallgatott.

Aztán egy nap megtörtént, aminek meg kellett történnie: Somogyi bácsit nyugdíjazták. Teljes fizetéssel és a hitközség épületében lévő ötszobás lakásának meghagyásával. Somogyi bácsit láthatóan leverte a dolog. Aznap jól láttuk, hogy vörös volt a szeme, mint aki sírt... És a Somogyi néni szeme is nedvesen fénylett... És tulajdonképpen itt kezdődik a történet. Somogyi néni, afféle okos, reálisan gondolkodó zsidó asszony, már régóta számított a nyugdíjazás lehetőségével és már hónapok óta dolgozott egy csodálatos pompájú szentély-takarón. Ezt szánta emlékül a hitközségnek, az ura hosszú szolgálata emlékéül. Mélyvörös bársony alapon nehéz és dús aranyhímzésű volt a takaró, nehéz selyemmel a két oldalán és gazdagon alómló rojtokkal. A takaró már hónapok óta kész volt, már át is adta a templom vezetőségének, amely úgy határozta, hogy az új takaró Szimehász-tóra gyönyörű ünnepén már ott díszeljen majd a szentély ajtaja előtt.

Igen ám, de arról is tudott mindenki, hogy a legendás gazdagságú Guttmannék is készítették egy drágaművű takarót a templomnak, amelyről szintén az a hír járta, hogy a Szimehász-tóra ünnepén az fedi majd a szentélyt. Ennek megfelelően mind a két lehetőségnek persze pártja is akadt a kilében és a Guttmann-pártiaknak a feje maga Kartschmaroff főkántor volt. És ez a tény végre eljutott a Somogyi bácsi füléhez is. De naiv hitével, tiszta lelkével dehogy is tudta volna elképzelni, hogy a gazdagok ajándéka, amelyet hideg pénzzel fizettek meg, kedvesebb legyen a hitközség vezetőségének az ő takarójánál, amelynek gyönyörű héber betűit és közepén az ékköves koronát az ő drága felesége öltögette ki annyi téli délután munkájával, szorgalmas, áhítatos fehér kezeivel...

De azt most már megértette végre, hogy miért nem jött el betegágyához egyszer sem a széphanjú, Guttmann-párti főkántor...

Nagy napra virradtunk: Szimehász-tóra ünnepére. A templom tele volt virágokkal. A gyönyörű, fehér és piros rózsák, amelyek nehéz fűrtökként függtek a szentély korlátjának résglicincái közt, szinte fojtó illattal árasztották el a templomot. Somogyi bácsi fekete ünnepi öltönyében, ezüstfogantyús botjával belépett a templomba. Öreg szíve hangoosan dobogott, végigment a két padosor közt húzódó piros gyékény-szőnyegen, hunyorgó tekintetét megsimogatta az örökmécs imbolygó sárga lángja. Végighaladt, egész a korlátig, jobbról-balról fogadva a tiszteletteljes fejbólintásokat. eljutott a jobboldali emelvényhez, ahol a főrabbi melletti imaszék volt az övé. Ahogy így közelről, ókulája mögül odapillant a szentélyre, hát látja ám, hogy azon nem az ő bordóvörös takarója függ, hanem a Guttmannék aranyból, ezüsttől csillogó kobalt-kék bársonytakarója. A lábai megrogytak, a torka zihálni kezdett, éppen csak, hogy annyi ereje maradt, hogy leereszkedhessék a helyére. És ott, ahogy csöndes imába kezdett, nem tekintve se jobbra, se balra, meg-eredtek a Somogyi bácsi könnyei... Mindenki látta ezt, aki ott a közelben ült. Maga a rabbi is. És, mintha a híres Kartschmaroff híres nagy hangja is bizonytalanabb, színtelenebb lenne ma...

Másnap reggel így szólt hozzám Somogyi bácsi:

— Gyere! Eljössz velem! Hazahozzuk a takarót.

Megértettem. Somogyi bácsi nem tudja elviselni a méltatlan sértést, vissza akarja a takarót. Joga is van hozzá. Elvégre, ő nem egy embernek ajándékozta, hanem Isten di-

csőségére az egész kilének és ha az oly durván megsérti őt, neki joga van visszavenni az ajándékot.

Végigmentünk a Fő-utcán. A boltosok üzletük ajtajában állva, mély meghajlással köszöntötték. Néhány járókelő, mintha meg akarna állni, hogy egy-két szót válthasson Somogyi bácsival. De ő csak megy, öntudatosan, felemelt fejével előre, nem áll szóba senkivel. Be a templom-udvarba. Fel a lépcsőn, a hitközségi irodába. Én utána. A lépcsőkön biztos lábakkal lépeget fölfelé. Megállunk az ajtó előtt. A rabbi ajtaja. Bekopog. Belülről hallatszik: szabad. Benyit. A rabbi könyve fölé hajolva, áll egy magas, könyöklő íróasztalnál. Elénk jön. Ahogy Somogyi bácsi megpillantja, kemény, éles hangon megszólal:

— A takaróért jöttem. Elviszem a takarót!

A rabbi áll. Néhány pillanatig néma csend. Azután a rabbi megszólal:

— Erre még lesz idő. Most nagyobb baj van. Súlyos beteg a Kartschmaroff. Épp most izentek hozzám... Tüdőgyulladás... Most van nála az orvos... Épp hozzá készülök... Csak imádkoztam... Gyere velem, Henrik, látogassuk meg szegényt...

— Én?! — mondta megütközve Somogyi bácsi — én? akit...

De nem fejezhette be, mert a rabbi a szavába vágott:

— Igen, Henrik, te, akit...

És elindultak a nagybeteg Kartschmaroffhoz...

KISS ARNOLD: A PANASZFALNÁL

Leszállt a békés alkony,
A Panaszfalnál minden csendes,
Széttépett szent könyv szanaszéjjel,
Halál száz fagyott arcon.
A leshelyeken arab örök,
Puskájuk csöve villan,
„Halál reá, ki sírni jönne“!
A dárdák fénye csillan.

Bús holdvilágnak fénye rezdül,
Az olajhegyek csúcsán,
Halott zsidóknak teste fekszik,
Szűk, vérrelázott utcán,
Nagy távolokból halk morajjal,
Száll sóhaj néma éjben,
Árváknak könnye hull titokban:
„Anyám a síri mélyben.“

S im, három jámbor jön közelgve,
Csöndben, fehér lepelben,
„Ki ide lép halál reája!“
Kiált az ör a lesben.
S a három vándor jön merészen.
A kapun át belépnek,
És puská villan — s tovább jönnek,
A templomromhoz érnek.

Megállnak most a Panaszfalnál,
Halottas imát mondnak,
És könnyük hull és arcuk halvány,
Kelet felé hajlongnak.
S a Mórián az égbe térnek,
És lángban ég az Ó-hegy,
Imádkozott a három vándor
Mohamed, Jézus, Mózes...

Peterdi Andor: Most, hogy kikezd a szű...

Most, hogy kikezd a szű: érzem csak igazán
az ágat, melyen lengek, mint az alma a fán.
Elég egy széllegyintés, egy zápor s már lever
az enyészet rögére a halál s leleget.

Most érzem a világot és benne magamat,
életidőm is tudom, hogy csak múló pillanat.

Mit ér, hogy hívő voltam, alázatos, kegyes,
Nap és csillagimádó erdei énekes.

Mit ér, hogy a szegénység, mint hűséges barát
kísért egy életen s hogy mennyei szolgaság
béklyóját viseltem és homlokom mögött
annyi gondolat gyúlt fel, fészkelte és röpködött.

Mit ér, hogy nem volt meddő, önös és magtalan
a létem s hogy törzsemnek új hajtása van?

Engem a szű kikezdett s lassan pusztítva rág,
így veszejtem el magamat és engem a Világ.

Szeretnék megmaradni, ámulni, álmodni még,
nézni: hogy mint gyúl ki a tündöklő hajnali ég,
vad tájak vándora lennék s útmenti öreg fák alatt
lesném az elhúzó, sikongó madarakat.

Élni, remegni, dalolni: mint a víz, a szél, a fák.
vén erdők illatát szívni, inni a nap sugarát,

Szülém: őserő, élet, halld, hogy sikoltok feléd,
merre talállak most én? hadd fogódzzak beléd!

Abel Pann: Ájzatosság

PATAI EDITH: A RAJNA MELLŐL

Részlet a „SZENT SZOMJUSÁG” című, az I. M. I. T. regénypályázatán egyedül kitüntetett, jutalmat nyert regényből, amely a napokban hagyja el a sajtót.

A széles hepehupás mező, mely a kolónia mellett parlagon hevert, benépesedett. A felkavargó porfelhők között zsibongó emberek futottak ide-oda, óriási ládák és liftek között, amelyeket fejszékkel, fűrészekkel feszegettek. Recsegett, ropogott a kemény deszka a gyakorlatlan kezek alatt, amelyekből itt-ott kicsöppent a vér. Olykor mintha síró hangot hallatott volna a halott anyag.

Az egymás-hegyén hátán torlaszkodó holmik tetején apró gyerekek hancuroztak ártatlan jókedvükben valami német gyermekdalt énekelve: Zum Rhein, zum Rhein...

Egy anya idegesen kiált: — összetöritek a csontjaitokat!...

— Hadd őket, hadd énekeljenek — mondja mellette egy férfi.

— A Rajnáról..? — az asszony majdnem sír.

— Talán még visszakerülnek valaha oda...

— Nem kellenek már ők a Rajna mellett... Inkább csak kapáljanak itt a Jordán partján!

A „Galilea” hajó hozta a menekülteket. A Rajna vidékéről jöttek, ahol a békés, munkás német városokba bevonultak az S. A. csapatok és élesen, keményen harsogott az új nóta: „Wenn Judenblut vom Messer spritzt“...

Most boldog volt az a német zsidó, akinek már volt kapcsolata Palesztinával és így valami enyhítő hangulatot teríthetett erre a szomorú menekülésre. De még ezeknél is hiányzott a szabad elhatározás érzése és a vándorlás nagyszerű romantikája, amelynek a föld a hölcsője és a csillagos ég a takarója...

Jöttek és nem ismerték az országot és nem ismerték a nyelvét... A hajón apró kis kézi szótárakból, nyelvtanokból tanulták a legszükségesebbet, mert annyit már tudtak, hogy az otthon talán lemosolygott héber nyelv itt a boldogulás alapfeltétele... De más baj is volt. Ezekben az időkben Haifában, Tel-Avivban, sőt Jeruzsálemben is alig lehetett szobát vagy lakást kapni. A szállodákat valósággal megostromolták és a bűtorszállító liftek az utcákon vesztegeltek.

Mikor a „Galilea” befutott a jaffai kikötőbe, az érkezők tanácstalanok voltak... Néhányan előrementek Tel-Avivba informálódni és kétségbeesetten tértek vissza a többiekhez... Hiába nőtt, fejlődött ez a város szinte mesébe illő gyorsasággal, ekkora beözönlésre nem volt elkészülve...

A véletlen küldött nekik segítséget Sámáj személyében, aki egy napi szabadságot vett, mert régi barátja érkezett a „Galileán”. Mikor látta a menekültek rettentő tanácstalanságát és kimerültségét, eszébe jutott a lakatlan terület a kvuca mellett.

Először azt hitték, tréfál... különösen az asszonyok húzódtak... mit csináljanak egy üres területen? hogy helyezik el a gyerekeket? hol főzzenek?

Mégis, más megoldás híján megindultak csomag-

jaikkal, liftjeikkel, fáradságukkal Jaffán keresztül... Sámáj vezette őket, megfélelmezve barátjáról, aki majd magától is eltalál a kvucára... Furesa volt ez így járni a többiek előtt. Rég hallott bibliai mondatok zengtek benne és úgy meghatották, hogy a szeme könnybe lábadt...

De feladatának nehézségére csak akkor eszmélt, mikor a mezőre érkeztek... Hiába fogtak hozzá mindannyian erejük minden megfeszítésével a csomagok lerakodásához, kinyitásához, a munka nehezen haladt és az este közeledtével az emberek kétségbeesése nőttön nőtt... Hiszen nem volt semmi kapcsolatuk ezzel a közelgő alkonyal, amely már hosszúra nyújtotta az árnyékok alakját... De mikor a nap leszállt és a földeken köröskörül abbahagyták a munkát, egyszerre csak minden oldalról emberek jöttek, előbb a Kfar Tikvahbeliek, aztán a távolabbi telepek lakói, a magángazdaságok birtokosai... Mind szerszámokkal jöttek és ami még fontosabb volt, munkához szokott izmokkal... És jókedvet hoztak, meleg beszédeket, tréfás jiddis idiómát, amelyet mindenki megértett... Ime a leginternacionálisabb nyelv — gondolta Heimson, aki Bernhardnéval és gyermekeivel jött, hogy megnézze, mi is történik itt...

Bernhardné, alighogy tisztába jött a helyzettel, visszafordult, hogy legalább meleg teáról gondoskadjon a jövevények számára... Otthon összeszedte az összes csészéit, poharait, legnagyobb fazekait, teát, citromot. Vízet a kvucáról hoztak... Néhány vékony deszkából hamarosan kis máglyát raktak, fölötte hosszú rúdon himbálódzott a hatalmas fazék. Nemsokára a párolgó ital ismerős illata otthoniasabb hangulatot teremtett... Az emberek most megpihentek, várták a teát és közben itt is, ott is halk beszélgetések indultak. Most a menekültek egységes tömegéből egyes emberekké váltak, különböző sorsokkal, a szerencsétlenségnek különböző fokozataival... Voltak közöttük ügyvédek, orvosok, kereskedők, mérnökök, matematikusok, mesteremberek... Testi bántalom alig egyet-kettőt ért közülük, de mindannyian elvesztették még a legszerényebb megélhetés lehetőségét is...

Négy fiatal orvos közösen vett egy liftnek nevezet hatalmas bűtorszállító ládát bútoraik, műszereik számára... Egy kvarcgép és egy Röntgenapparátus ott hevert a színes diványpárnák szomszédságában... A négy fiatalember az elsők között volt, akik valahogy elrendezték a szállásukat. A liftjük már teljesen kiürítve, szinte barátságos, hívogató helyiségnek látszott. Be is rendezték hamarosan, hat fekvőhellyel... De persze nem ők maguk foglalták el, hanem átadták a gyermekeknek, akik már ültükben el-elaludtak a nagy kimerültségtől...

Mikor a teát körülhordta, Bernhardné, ismerősre akadt. A fáradt, őszbevegyülő férfi egy birodalmi német székváros főügyésze volt... Lehetett vagy 9—10

esztendeje, hogy egy kis alpesi fürdőhelyen megismerkedtek... Hogy fordul a sors... sóhajtotta elfuló hangon az asszony — és nehogy még jobban elérzékenyüljön a rátörő emlékek alatt, odaintette a kisfiát:

— Ráfáel, mutatkozz be ennek az úrnak, ismerte a papát... aztán hozz még citromot, kockacukrot.

A volt ügyész megsímogatta a fiú fejét:

— Milyen szőke, puha haja van... — csak enyvit mondott, aztán ajkához emelte a teáspoharat... Ugy látszott, túlfáradt a beszélgetéshez.

A közelben egy izgatott férfihang hallatszott:

— Én véretem ontottam Németországért és a kisfiamat mégis úgy szólította ki a tanító: Jude Strauss... ezt nem bírtam... a feleségem sem... Tulajdonképpen más bajunk nem is lett volna. Mint hadviselt, többszörösen kitüntetett ember megtarthattam az állásomat, de nem bírtam ott maradni, éjjelnappal a fülemben csengett: Jude Strauss... Ez az én kisfiam volt... Most a kis Strauss benn alszik... — hátramutatott a négy orvos liftje felé.

A beszélgetések elhalkultak... A leszálló alkonyatban pirosuló fénnel égett a szabadban rakott tűz és meleg aranyszínnel táncolt az összevissza dobált bútorokon, a dagadó párnákon, az edényeken, a képeken, a könyveken és az élettelen dolgok kaoszából kifehérlő emberi arcokon...

Egy alacsony fehérhajú férfi azt beszélte Heimsonnak, hogy a felesége idegbajt kapott, hetekig nem akart kimenni az utcára. Legszívesebben az ágyban feküdt, arccal a fal felé fordulva, ujságot még látni sem akart... Az orvos tanácsára jöttek el...

— Az én lányomnak egyszer a Tauentzienstrassen valaki odakiáltotta: „Judenweib” — beszélte egy másik és mikor ezt nem tűrte szótlánul, feljelentették... Senkim sincs, csak ez a lány.

A lány, akiről szó volt, ott ült az apja mellett. Sápadt volt a közepén elválasztott kékesfekete haja alatt, teáscsészéjét még kezében tartotta, de nem ivott.

A mindig vidám Sosanna feléje hajolt:

— Igya meg a teáját amíg meleg... Meglátja itt elfelejti, hogy egyszer a Tauentzienstrassen sétált.

A sápadt lány hallgatagon, mosolytalanul emelte rá nagy, sötét szemét. Tényleg illett rá a Judenweib szó, a legtisztább és legszebb zsidó típustképviselte.

Most hirtelen csend lett az egész táborban. A fáradtság mindenre, mindenkire ráborult... A tűz haldokló fénye végigtáncolt az arcokon, majd itt, majd ott emelt ki egy arcot a homályból... Sámáj letette kezéből a feszítővasat és odaült Uri és Klára mellé... De alig néhány pillanat múlva hirtelen újra felállt és gyors mozdulattal a kis domb felé tartott, amely ott emelkedett az új tábor határán... Amikor felért, látta, hogy a távol homályában sötét alakok mozognak... Keményen szorította össze a fogát, olyan keményen, hogy a pompás, erős fogsor recsegett, ropogott... Éppen jókor, mormogta maga elé... Aztán visszament az emberek közé és parancsoló hangon kiáltotta:

— Oltsátok el a tüzet! És mindenki feküdjön le.

Ijedt hangok hallatszottak: — Mi az? Mi történt?

— Ha csendben maradtok, nem lesz semmi baj — folytatta Sámáj és maga rohant a tűzhöz, hogy eloltsa. Uri is segített neki és az utolsó paraszakat is eltaposta hatalmas csizmáival. Aztán mindketten eltűntek a leboruló homályban... A megdermedt emberek hallották a közelben egy induló autó berregését. Mikor ez a hang elhalt, lélekzetnélküli csend borult a mezőre. A jövevények nem tudták mi történik itt és a bizonytalan félelemtől, a szokatlan fáradtságtól kábultan feküdtek a hűvös földön. De ez a hűvös néma föld mintha megmozdult volna. Apró kis remegések futottak végig rajta, nyomában tompa hangok... Mintha távoli lódobogás közeledne. A megrebbenő szempillák között a tekintetek résein keresztül valami világos köd jött feléjük, a ködben pedig száguldó lovasok. Aztán a lebegő ruhájú beduinok ott voltak a közelükben, maguk felett érezték a különös idegen szagot, a mezők füveinek illatából, a szabad kémények füstjéből és a keleti szövetek dohosságából összetett izgató szagot...

A beduinok leugráltak lovaikról és szinte boszorkányos ügyességgel és gyorsasággal szedték össze mindazt, ami kezük ügyébe esett...

A fekvő emberek felől egyetlen hang sem hallatszott... De a koponyákban kétségbeesett gondolatok kergették egymást és a szivekben fájdalmasan lüktetett a kérdés: Hát itt is?

A fiatal lány, aki a Tauentzienstrassen nem bírta azt az egyetlen szót, most merev tagokkal feküdt és ugyanazt érezte, mint akkor: Kiáltani kell, hogy belül megszűnjön a rettentő feszültség. Most rebbenő szempillái között látta, hogy az egyik beduin egy kis kézilámpával megvilágítja a terepet... A lámpa fénye éppen egy aranyrámás képre esett... Megismerte... az édesanyja képe volt. A kép kirepült a ráámájából és odahullt a földre, a törött edények közé, az aranyozott blondel ráma pedig odakerült a ló nyakára... mint egy óriási arany nyakravaló...

És a lány nem tehetett róla... most egy rémült hang egy messzire elhallatszó kiáltás tört elő a torkából. — A többiek mozdulatlanul maradtak, szinte halálos dermedtségben várva a halált.

De egyszerre a nyomasztó idegen szag, a lovak forró lihegése, mintha eltávolodott volna. Heimson, aki teljesen érzéketlenül a veszély iránt, nyitott szemmel ült, látta, hogy a beduinok zsákmánnyal megpakott lovai gazdáik hajszoló kiáltásai és lábmozdulatai alatt valósággal repültek a mezőn.

A német lány hangja még egy darabig utánuk szállt, de aztán elgyengült és halk sírásá változott. És ez a halk, reménytelen sírás, ez a partatlan szomorúság rátelepedett mindannyiukra...

Heimson szinte hallotta a kérdést, amely ott ült a csukott ajkú sápadt arcokon:

— Hát itt is? Hát itt is? Hát itt is? Vogelfrei?

Ebbe a dermedt hangulatba egyszerre fiatal, vad ének hasított bele. Még messziről hangzott, de felrázta az éjszakát, mintha friss szél viharzik fel nagy fülledtség után... héber nóta volt és úgy szállt az

estében, mintha el akarná fedni, be akarná takarni mind a nyomorúságot.

*Dantól Beársébáig
Gileádtól a tengerig
Nincs egy arasznyi föld,
Mit vérünk nem áztatott...*

— A somerek — suttogta Klára. — Ne féljete, mindent visszahoznak.

— Nem érdemes — mondta egy fiatal orvos... Nem érdemes. Nagy fáradtság volt a hangjában.

— De érdemes — kiáltott Heimson és felemelkedett. — Nem a dolgokért, hanem a példáért.

A német lány abbahagyta a sírást: — És ha megölik őket...?

— Klára szíve örülten vert. Uri! Uri! — kiáltotta benne egy hang. De tudta, hogy nem lehet Urit viszatartani és nem is szabad...

Mintegy álomban ment a domb felé nehéz térdekkel, de mire felért, a somerek kis lovascsapatát elnyelte a homály... Klára előrehajolva állt, nem látott semmit, hallásra szaladt előre, puskalövéseket hallott és távolban vad kiáltozást...

— Nem érdemes — mondta szinte csökönyösen újra a német orvos... — vannak dolgok, amelyek elől nem lehet menekülni... A zsidó mindenütt vogelfrei...

— Nem — kiáltotta izgatottan Heimson... — nem, ez nem annak a folytatása... ez a holmitoknak szól, a párnáitoknak, a lámpátoknak, a karosszéketeknek... — megrázta a fiatal orvos karját... — értsd meg... bűn, amit itt mondasz... uralkodj az idegeiden... nézd az asszonyokat, azokat, akiknek férjei kimentek az éjszakába a gyilkos golyók elébe... mit gondolsz miért mentek... a holmikért?... a felesleges lim-lonért?... Azért mentek, hogy senki sem beszélhessen úgy, mint te... hogy senki sem mondhasa, hogy itt is vogelfrei a zsidó...

A kezek önkénytelenül egymásbkapcsolódtak... Zárt körben álltak az emberek Heimson körül... Csak Klára állt külön, elmerülve a saját életébe, a saját rettentő aggodalmába... Ott maradt a domb tetején, égő szemét a sötétségbe ásta és a halott Dávidra gondolt, aki még mindig ott állt közte és a között a férfi között, aki most a távolban harcol testvéreiért... Ha Uri most meghal, sohasem fogja megtudni, hogy mennyire szereti, hogy csak őt szereti... egyedül őt ezen a nagy széles világon... sohasem... Oh Uri, Uri.

Az asszony térdreest... most már behunyta a szemét, már úgy sem látott semmit, most már az egész világ hanggá változott a számára, és aztán egyszer csak végtelenül hosszú percek után hallotta a lódobogást... kitérte a karjait, olyan erővel, hogy majdnem elvesztette az egyensúlyát, aztán úgy kitért karokkal felemelkedett. Ujjongó kiáltását elnyelte a közlgő lovasok éneke...

Dantól Beársébáig...

Uri legelől lovagolt, hatalmas vállalai kendők, párnák, szőnyegek tömegéből emelkedett ki...

Mikor leszálltak a lovakról, egy hang azt mondta: — Mindnyájan itt vagyunk és mindent visszahoztunk...

Klára önfeledten ölelte Urit. Szólni nem tudott, de a férfiben eláradt a bizonyosság: Ez a minden ízében remegő, görcsösen belékapaszkodó asszony szereti őt, szereti, félti...

Aztán csend szakadt a táborra. Heimson, Uri és néhány somer ott maradtak, hogy őrködjenek az alvók felett... tudták jól, hogy a beduinok nem jönnek vissza... ez az őrködés is a lelkeknek szólt...

Az örök ott álltak egy liftnek támaszkodva és némán figyeltek az éjszakában... Heimson úgy érezte, a mező a lelkét küldi felé a párázó illatokban, a termékenység bódító szagában. A férfiak őrt álltak az alvók felett és érezték, hogy valami szent növekedés áramlik mindenfelé és a földekből, a zsidó földből hatalmas erők szakadnak a fák gyökereibe, a füvekbe és a virágokba.

Ez a láthatatlan növekedés mindenütt jelenvaló volt, mintha apró, remegő, felfelé törő és mélybe hatoló atomjai elárasztották volna az egész éjszakát... Dan és Elly is érezték ezt az egyedülvaló, alig felfogható jelenséget, az élet és a jövő apró kis jelzéseit... Egymás mellett állottak már hosszú idő óta. Egyetlen szó nélkül állottak, egyenesen, mintha ők is vállalták volna az őrködést alvó testvéreik felett. Néha egymás felé fordultak a világos éjszakában, valami hangtalan kérdéssel, valami feltörő szóval, amely ott maradt az ajkuk mögött... Pedig midketten szerették volna a valósághoz közelebb vinni ezt az órát, hogy átmenthessék a jövőjük számára.

És egyszerre ez ezer túlvilági hangtól átszótt csöndben, az ezer fénytől szikrázó sötétségben Elly felemelte a karját. Felfelé mutatott a csillagos ég felé, ahol hosszú fényfarkát maga után vonva hullott le egy csillag ismeretlen mélységbe.

— Az a pont — mondta töredezett hangon — megindult, éppen úgy, mint a csillag ott fenn és most ott akar maradni belül... a körön belül... ahová tartozik...

Dan szava is úgy hangzott, mintha a szívének ütése megakasztaná:

— Érettem, Elly?...

— Mindkettőnkért... — felelte a lány és a hangja alig emelkedett ki a csendből. De Dan megértette.

Egymásra néztek és látták egymás szemében a csillagok képét. Nem mertek mozdulni. Mintha egyetlen mozdulatuk széttéphetné azt a csillogó, lehetőszerű fátyolt, amely mindkettőjüket betakarta.

Miért nem hajoltak egymás felé, miért nem érintették meg egymást? Állottak kilépve térből, időből, anyagból, formából, mindenből, ami eddig körülhatárolta őket. És érezték a rejtelmes kezet, amely tenyerén hozta őket tengerek távolságán át, országok távolságán át, egymás felé...

Több volt ez mint szerelem. Otthon, hazatalálás, megpihenés.

PAP KÁROLY: TANREND

Észre se vettük, már vége volt a tízpercnek. Vissza-özönlöttünk az osztályba. Még néhány percig ide-odaugráltunk az ajtó, a katedra és a padok közt, ordítózva és zsi-bongva, aztán bejött az Ág tanár, az osztályfőnök.

Hallottam róla, hogy valamikor katolikus pap volt. S valóban, úgy hozta be magával a nagy zöldcsíkos osztálykönyvet, mint egy óriási katekizmust, szívére téve, s fölötte keresztbekulcsolt karokkal. Körtefeje, fölfésült haja, sárgás arcában szürke szeme, semmitmondó orra alatt kicsiny angol bajsza élénkre volt kipödörve, szürke zakóban, paposan himbálózva magát, lassan lépegetve ment fel a katedrára. Ott megállt kicsit:

— Leülhettek, — mondta. — S már ebben az egy szóban végtelen egyhangúság volt.

Leültünk s rászögeztük szemünket.

Mielőtt beszélni kezdett, mindig felmutatta vaskos hüvelykujját, valami nyomaték kedvéért, amit magában hüvelykujjára bízott, amiről azonban nekünk sejtelmünk sem volt. S elkezdte:

— No gyerekek, vegyétek elő a könyvet. Lapozzuk fel. Mingyárt az első oldalon, itt van a róka, medve és a szegény ember. Ki fogjuk írni ebből a rokonértelmű szavakat, vagyis azokat, amelyeknek az értelme egymással rokon, egymáshoz hasonló, amelyek ugyanazt fejezik ki, csak másképen. Például: apánk elment, ehelyett apánk eltávozott. Vagy: Miska elaludt, ehelyett Miska elszunnyadt, vagy pedig Miska elbóbiskolt. Annál jobban tudtok majd magyarul, minél több ilyen szót jegyezték meg magatoknak.

Beszédjének papos dallamossága, kenetessége altató ízű volt. Sohasem lépte át a lecke s a könyv megjelölt szakaszának határait, kimért, egyben méltóságos ember volt, bizonyos önelégült tartózkodással. Nem óhajtott belenézni a gyermekek lelkébe mélyebbre, csak odáig, ahol a rokonértelmű szavak rejtőznek. Hónapokon át álmosan üldöztük vele együtt ezeket a szavakat, a mesékben és a versekben. mindaddig, míg csak a könyvben egy oldalnyi hely maradt s egy óra a tanrenden. Közben kenetes szürkésége átragadt mindenre, amihez nyúlt. Tábla, ablak, könyv megszürkültek, vagy még inkább olyan barnás-szürkék lettek, mint amilyen a kalapja volt. Mint a mesében a furulyaszóra az egerék, mindenhonét a tanteremből az unalom cincogó állatkái bújtak elő, elárasztották lassanként az egész termet, mint egy vízözön, csak néhány rokonértelmű szó úszkált fent az árvíz tetején, kétségbeesett szívóssággal, mint valami régi-régi bútor. Egyébként Ág tanár derék férj és jó családapa volt, gyakran láthattam, ahogy leánykáját kézen vezette, míg a felesége, egy nagy darab hőszi termetű asszony, büszkén ment mellette. A lányok hosszúlábúak voltak s hosszúfejűek, szőkék s mégis szürkék, mint az apjuk, s már most mintha papi dallamossággal mentek volna sétájukra. Mintha mindegyikük egy-egy osztálykönyvet szorított volna szívére, s megnyúlt ábrázattal a felhőkben kuttattak volna rokonértelmű szavak után.

Vidámabban mult el a természetrajzóra.

Gerő tanár gyorsan, hirtelen állított be a tanterembe, mintha meg akart volna lepni mindnyájunkat.

Tudtam róla, hogy kikeresztelkedett s nyugtalanul lestem. Heves léptekkel ment a katedráig. Ott szembefordult az osztállyal, hirtelen s katonásan megfeszített, kicsit előre felvetett testtel, fejjel, állt, mint egy generális a haptákba rendelt csapattest előtt. Középmagas, erős, barna, testes ember volt, elegáns barna zakkóban, s most orrcimpái mintha kitágultak volna valami izgalomtól. Nagy barna

ökörszeme ránkmeredt, pirosas, szeplős, jólápoltt kövérkés orcája felfúvódott a túleröltetett tekintélyességtől. Aztán harsányan elkiáltotta magát: Csönd! Katonásan álljatok!

Pillantása hozzámért s én igyekeztem büszkén, gőgösen nézni rá, mint ahogy ez egy pap fiához illik, ha egy kikeresztelkedettre néz. Ebben a gőgben azonban mindig némi titkolt szemrehányás is volt, mintha szerettem volna éreztetni vele a kérdést: miért voltál ilyen becsstelen? Ő azonban újra harsányan kiáltott: Leülni! Katonásan ülni! Össze-fonni a kezeket a mellen! Mindezt megmutatta s kemény, cövekes léptekkel sorrajárt, megnézegetett mindegyikünket. igazgatta a kezünket, vállunkat, lábunkat katonás szakértelemmel. Első a fegyelem! Fegyelem nélkül a tanuló semmit sem ér! A legjobb tanulót is megbuktatom, ha nem lesz benne elég fegyelem! — Aztán egymásután be kellett mondani a nevünket. Ő megint padról padra járt, erősen nézett a szemünkbe. Tekintetében valami különösen merev volt, egyikünk sem, ekkor tán ő még maga sem tudta, mennyi beteges vágy rejtőzött sóvár, merev, tág tekintete mögött, amellyel ránk, a gyermekekre nézett... Tekintetére sokan közülünk lesütöttük szemünket. Ilyenkor keményen megfogta kezünket, kihúzott a padból, szelid erővel magához ölelt, katonásan a szembe nézni! — mondta, megsímogatott. Senkit se bántok! — kiáltotta aztán harsányan, s ilyenkor mintha valami nagy szeretet áradt volna az arcából, ökörszemét lehúnyta, egész arca is ezzel együtt lehunyódott néhány pillanatra, majd hamisan-kacér, különös mosoly árasztotta el, amit megint kemény mozdulatokkal leplezett.

A tanítást azzal kezdte, hogy leküldött valakit a természetrajzi múzeumba Karcag tanár úrhoz.

— Mondd meg, kéretem a beszercei szilvát, de vigyázz rá nagyon!

A fiú lement s egy kis skatulyában, amelynek üveg-fedele volt, felhozta a szilvát: a gyümölcsét, virágját, magját. Valamennyi viaszból volt.

Gerő tanár hol katonásan kiabálva, majd hirtelen szerelmesen suttogó elragadtatással kezdett beszélni a beszercei szilváról. Egyszer olyan volt, mint a katona, máskor mint egy színész. Mindezzel nemcsak leplezte magát, hanem ugyanakkor érdeklődésünket is állandóan ébren tudta tartani. Nagyokat kiáltva, majd szerelmesen elsuttogta elragadtatással a beszercei szilvát, eljátszotta előttünk a perctől kezdve, amikor a szél, vagy a kertész elültette a magvát, egész addig, amíg a szilvából pálinkát főztek.

Seholsem láttam annyira, mint nála, hogy a jó tanítónak színésznek is kell lennie. Színésznek, katonának és pedagógusnak egyszerre. Valahányszor valami fontosabbat akart mondani, leszökött a katedráról a padba közénk. összedugta fejét hol ezzel, hol azzal a gyermekcsoporttal, halkan suttogva külön magyarázott nekik, bizalmasan s mikor ezzel a többiek, valamennyiünk érdeklődését már kellő módon felcsigázta s mi már mindenhonét nyujtogatuk nyakunkat, emelgettük ülepünket, akkor felugrott szilajon s úgy kürtölte szerteszét: az ő hamva, az ember el se hinné, viaszból van! Viasz, gyerekek! Olyan, mint amiből a gyertyát csinálják! Olyasmi, mint amit a méhek gyűjtenek! Ez az ő hamva! Ez az ő izzadása! Amit a nyári melegben izzad ki! Iz-zad! — kiabált harsányan, — mint ti. mielőtt a leckét fel kell mondani! Ő is, a szilva is felmondja a maga lec-ké-jét!

Majd megint közénk ereszkedett s úgy suttogta: — Eddig csak a mesében ösmertétek az ezüst szilvát meg a

zengő barackot. Aki a mesét szerette, az a természetrajzot is szeretni fogja, mert ez a legszebb mese. Mert, figyeljtek, — s megint kiugrott a padból, kezében a szilvamaggal, — van-e külön mese, mint ez!? Itt van ez a mag, ugy-e? Nincs nálunk más semmi, mondja a jó Isten — s felmutatta a magot katonás mozdulattal, feltúrta az ujjait, mint egy katonabüvész — nincs semmi, csak ez a mag! És itt van, ez itt a föld — és rácsapott harsányan a katedrára — és most egy! beletesszük a magot a földbe, és kettő, eresztünk rá egy kis napfényt, és három, adunk hozzá egy kis esőt, négy, öt, hat, és kész a szilvafa! És mindegyik virágban benne van a gyümölcs és mindegyik gyümölcsben megint ez a mag! Száz és száz darab fa lehet mindegyikből s azokból megint száz és ezer! És nekünk ez sok évig tart, de a jó Istennek csak egy-kettő, három, négy, öt pillanat az egész!

Nekem tetszett, ahogy tanított. Csak ne kellett volna emlékezni a kikeresztelkedésére. (Kétségkívül elültette volna szívemben a beszercei szilvát.) Így tehát harcra-kelt szívemben a kikeresztelkedés meg a beszercei szilva s ha figyelmem ellankadt, a kikeresztelkedés győzött s szinte hallani véltem apám hangját, amint reverendában és papi szigorral mondta ki véleményét a beszercei szilva s természetrajz meséje felett: ez nem beszélhet jó Istenről s mit ér az egész szilva, mikor ez a tanár becstelen gazember, akármennyit tud s akárhogy tanít, az marad. Felriadtam magamban s megrázkódva dobtam ki szívemből a beszercei szilvát. Úgy éreztem, mintha Gerő tanár elszédített, megcsalt volna s megvetéssel hallgattam tovább a szilvát, amint már pálinkává változott s még tovább, a természetrajzot, a barackot, a cseresnyét, az egész kertet. Azzal a megvetéssel s szigorú daccal, amellyel őseim évszázadokon át nézték a tudomány nagyratörő fáját, amit idegen kezek ültettek s nem Jahve dicsőségére...

Álmaimban pedig nemsokára megjelent egy különös úrnapi körmenet, amelyben Gerő tanár vitte elől a kereszt helyett a beszercei szilvafát.

Hovatovább valamennyi tantárgyat azonosítottam a tanárral. A természetrajz kikeresztelkedett, a magyar nyelv megszükkült, szürke volt rajta minden, amitől nem tudott megszabadulni egészen addig, míg az Ág tanár tanította. A magyar nyelv is alul titokban reverendát hordott, mint egykor az Ág tanár, csak fölül járt szürke zakkóban. A történelem pedig nemzetiszínű zászló alatt rohant előre a szabadságharcra, ámde karikalába és ostoros bajsza. S nagy paraszt piros zsebkendője, mint a Bella tanárnak. A negyvennyolcas honvédek s a zsarnokok leselkedtek rája a folyosón gumitalpú cipőben, mint amilyet a Wallner igazgató hordott. A földrajz még rosszabbul járt. Mert a nyelvtan, habár megszükkült, még mindig volt benne valami papi himbálózás, szürke emelkedettség, néhány bibliai olajcsepp, a földrajz azonban éppen csak hogy pislogni tudott, mint a Németh tanár. Egyhangúan, langyosan pislogott s néhány órán át örültem neki, hogy zsidó, de aztán ez az öröm is pislogni kezdett benne, mint maga a Németh tanár. Vele együtt pislogtak a folyók az Árvától az Adriáig s a vizek és hegyek bóbiskoltak, a fjordon a gleccserek elolvadtak vizes kék szemükkel, amely a Németh tanár úréhoz hasonlított, beleolvadtak a tengerbe. A tenger elaludt a partján, mint Németh tanár a katedrája mellett s ebben a nagy közös, pislogásos langyos, álmos földrajzban összemosódtak a világtájak és a világ részek, s mindez valahogy családiasan történt, mert Németh tanár soha senkinek sem ártott, legfeljebb ha néha egyhangúságból rákiáltott valakire, rendszerint arra, aki legkevésbé volt bűnös. Ezt a szerencsétlen fiút aztán „megjegyezte“ magának, mint ahogy a végzet jegyzi meg az embert. A szegény diák észre se vette s az év végén elvágódott.

A következő órán, az állattanban csak annyiban változott meg mindez, hogy a tigris ugyan felfalta a zebrát, de ezt éppoly álmosan tette, mint ahogy az előző órán folyók folytak s hegyláncok nyúltak. Ez a tigris egy rendes, szorgalmas, álmos zsidó tanár volt, lompos, sárga, szabályos arcában vizenyős kék szemek aludtak, csak az orra volt élénkebb valamivel és kicsit jobban volt hajlott, mintha hajusza korlátján szeretett volna áthajolni, hogy belenézzen a szájába, amelyben sárgán-feketén aludt a fogak tömkelege.

Ág tanár szürke volt, de pedáns, rendes és majdnem elegáns, szürke, amely néha barnássá emelkedett, mint fején a barna keménykalap, amint megemelte papos reverenciával. Németh tanár azonban sárga volt, lompos, borostás, kézelői is sárgák voltak és lomposak, cipőjén a por és sár megsárgult, gyakran látszott, ahogy a harisnyája sárgán kilógott. Apám slemilnek nevezte, anyám pedig mulatott ezen az elnevezésen s gyakran mutogatta egész sárga lompos, álmos és tehetetlen alakját s nem tudom, az alakból, aki megmaradt bennem, mennyit látott a gyermek szeme a valóságban, s mennyi maradt volt belőle csupán anyám életvidám s kacagó gúnyos játéka...

Az algebra megnyúlt, mint a Faragó tanár, a számok és egyenletek szőkék voltak, mint egy-egy szőke aszkéta tudós, aki nem tudta, mihez fogjon velünk. Túlságosan kicsinyek voltunk hozzá, nagyon messze estünk tőle, ő pedig állandóan magasan lakott fent a legdifferenciáltabb és integráltabb képletek fellegrájáiban, s ott szerkesztette a Matematikai Közlönyt. Valahányszor bejött az órára, rövidlátó szemével, vastag szemüvegjével, szolid, sovány, hosszú szőkeségével egy nyárspolgár aszkéta merev hájjal nézett ránk, mintha nem értette volna, hogy kerül ide ilyen sok kis vigyorgó, mosolygó, fejletlen népség közé. Mi se értettük, hogy került közénk s csak az algebrakönyvben lévő algebrapéldák segítségével tudtunk érintkezni vele. Azokat leírta szótlánul a táblára s míg mi lemásoltuk az irkába, ő visszavonult a Matematikai Közlöny mögé s csak néha tekintett miránk a képletek fellegrájának számrácsai, sáncárkai mögül, kicsit gögösen, hidegen, szőkén, de ugyanakkor valami fájdalmas nosztalgiával, révülettel, vággyal... Mint aki szeretne valamit mondani a sáncokon kívül maradt pöttömnyi seregnék. Így bámult ránk jóideig, ámde aztán csak felhúzta szőke szemét, nyelt egyet, miközben aszkétikusan éles ádámcsutkája fel-alá járt, majd bizonyos aggodalommal hátrasímitotta símárakefált szőke haját, nem szólt semmit, megint visszabújt képletei közé s csak még vasalt, sötétkockás nadrágját húzta kicsit feljebb...

Az óra végén ugyanazzal a tekintettel, amellyel jött, búcsúzott tőlünk. Már az ajtóban volt, amikor visszafordult, mint aki még valamire kíváncsi volna:

— A leckén kívül, — mondta mereven, — s visszaneézett a képletekkel teli táblára, — a leckén kívül is kérdezhetek tőlem mindent. Ami a számtanra vonatkozik, — tette hozzá s nyelt egyet aggodalmasan, — el is jöhetnek hozzám...

Fájdalom, egyízben sem szólítottam meg a leckén kívül, sohasem voltam kíváncsi semmire, legtöbbször még a lecke sem érdekelt. A számokban nem volt számomra semmi izgató, nyugtalanító, nem volt bennük semmi regényesség, vagy nyaláncság, rám néztek a számok, mint akik talán szívesen mondanának valamit sajátmagukon kívül, ámde aztán épp úgy, mint a Faragó: szőkén és furcsálló sajátos tekintettel visszahúzódtak képletükbe és én, rendszerint bámulattal és kétségbeeséssel tekintettem utánuk...

Legnagyobb meghökkenésemre nemsokára róla s a számokról is kiderült, hogy kikeresztelkedtek. Valamikor régen atyám azt is látta, hogy egy aranykeresztet viselt a

nyakában, s hallotta, hogy Gerő tanárral együtt hűséges tagja a Máriakongregációnak. Vasárnaponként magam is láthattam, szorgalmasan kísérgettek mind a ketten a fiúkat a katolikus templomba, s nemcsak ők, a mértantanárom is osztozott velük ebben a becstelenségben s ami még furcsább, őt is Faragónak hívták. Nevén kívül azonban semmiféle rokonság nem fűzte a másik Faragóhoz. Inkább valamelyest ellentéte lehetett volna. Kicsiny, molett és fekete emberke volt ez a másik Faragó, kissé peckesen járt, ámde azért mégis puhán és ruganyosan rugdosta lábait. A kistermetű, rátarti embereknél gyakori kényes eleganciával, választékosan, egyszínűen öltözködött, zsebei telve voltak fésűvel, kefével, tükörrel, kenőccsel, csiptetővel, körömszerszámokkal. Mind olyasmi holmival, amit annakidején egyik tanáromnál sem láttam. Elegáns apró mértani rajzokkal finoman s gyorsan telehintette a táblát, vonalainak, pontozásainak, számainak szinte csiszolt körmük volt, mint ujjainak. De azért molett is volt valamennyi és nyárspolgári. A rajzok után elegánsan és könnyedén lefújta kezéről a krétaport, megápolta krétáit és körzőjét, vonalzóját s összehajtogatta a törölrongyot, mint valami elegáns selyem zsebkendőt, mint amilyen állandóan kicaesintott zsebe sarkából.

Aztán nyugodtan, kövérkésen, mint szélcsendben egy elegáns luftballon. ide-odalebegett nyugodtan köztünk s csöndes iróniával gúnyolgatta a csámpáskezűeket, akik képtelenek voltunk egy rendes, tiszta vonalat húzni, vagy egy épkezláb kört rajzolni a körzővel. A szépen, elegánsan hegyezett ceruzának különösen barátja volt. És legkevésbé sem szenvedhette az olyan kapkodó, lihegő, nyugtalan fiúkat, amilyen én is voltam s akiknek kezéből nyugtalan hegyű, különös mód meghegyezett ceruzák kerültek ki. Hogyan is ne lettem volna nyugtalan, mikor egy-egy délelőtt gyakran egymásután három kikeresztelkedett tanár vonult végig elmémbe és szívembe tudományával, felkavartak s én csak bámultam őket. Hát ezek valóságosak, elevenek? És a moesok, a bűn, a lelkimardosás nemcsak, hogy nem ömlik szemükből, nyoma sem volt rajtuk mindennek! S vasárnaponként, mikor a szalonunk ablakából láttam, ahogy délelőtt az iskolából a templomba kísérték a katolikus fiúkat, úgy kihajoltam utánuk, majd kiestem!

Így követtem őket szememmel, s ők valóban bementek velük a templomba, levéve kalapjukat a küszöbön! Valóban eltűntek velük együtt az elidegenítő, sejtelmes orgonazúgás közben!

Később kijöttek velük s feltették a kalapjukat és mosolyogva beszélgettek s utána tanítottak és hazamentek, ettek, aludtak s még csak nem is álmodnak ezek valami rosszat?

Ezen gyakorta töprengtem és szerettem volna rajta kapni valamennyiüket a lelkimardosáson, a rossz álmokon. Kiszíneztam magamnak ezeket a pillanatokot, ahogy egyszer majd csak lehajtja a fejét a nagy Faragó, a képletek fellegvárából vastag, titkos könnyeket fog hullatni, mint én szoktam megalázottságomban és magányomban... De nem. A képletek mögött egy könnyesepp sem hullt sohasem, egy sóhajtás sem hallatszott és a kis Faragót is hiába bámultam, lestem a tízpercben, ő csak továbbra is peckesen és ruganyosan, szolid eleganciával és kövérkésen lebegett önmagában nyugodtan. Mégis, valahányszor megláttam, amint háttal felém valamelyik ablakmélyedésben az udvarra tekintve álldogált, el-elosontam mögötte többször, mint egy kísértet, hátha meglepem valami bűnbánó ábrándozáson.

Ámde hiába!

Jó soká tartott, amíg felhagytam ezekkel a hiábavaló kísértésekkel. Nem tudtam eligazodni bennük.

PATAI JÓZSEF: A KARMELEHEGYEN

*Oh Élijáhu, dobd rám szőrcsuhád,
Hadd fedjen be prófétaköpenyed,
Elhagynám ökröm, tulkom, szántóföldem,
S futnék utánad sziklán, szirten át,
S barlangok mélyén bujdosnék veled.*

*Tüzes igékkal telnék meg a szám,
Szúrós szavak égetnék ajkamat,
Csuhad perzselné mezítelen testem
S én tépett sarum is leoldanám
Csudákat várva bús felhők alatt.*

*Tüzes szekér szálltát lesné szemem.
Egy új nagy szót, mit felgyujtottam én,
S oltárra tenném napjaimnak teljét
Egy igéért, mely zeng a szent hegyen
S örök lángot vet szívek rejtekén.*

*Jeruzsálem, Óvárosi utca
Strasse in der Altstadt vom Jerusalem*

BALTAZÁR DEZSÓ PÜSPÖK

Az egész zsidóság a keresztény hívekkel együtt gyászolja Baltazár Dezső püspöknek korai halálát. Az egész zsidóság. Baltazár püspök nemcsak a hazai zsidóság jogaiért szállt síkra, mint a liberalizmus rendületlen harcosa, hanem megértést, szeretetet és odaadást tanúsított mindazok iránt a nagy eszmék iránt, amelyek az egyetemes zsidóság lelkét a multban és a jelenben formálták és mozgatták. Emlékezetesek azok a megindító vallomások, melyekkel az egyházfejedelem a Magyar Zsidók Pro Palesztina Szövetségének pódiumán, valamint a *Mult és Jövő* hasábjain és kulturestjein a szentföldi építőmunka történeti jelentőségét méltatta és nálunk is a megillető piedesztálra emelte. Amikor ezt az igazságot felismerte, nem tudta annak hirdetésétől semmiféle megkísérelt befolyásolás távoltartani. Így lett Baltazár püspök, mint a szeretet apostola, híve és harcosa a szeretet jegyében meginduló Cion ujjászületésének. A jeruzsálemi Egyetem rektorához írt levelében arról ábrándozott, hogy szenvedéssel és küzdelemmel tele életének megkoszorúzása egy szentföldi zarándokút lesz, amelyet jövő tavasszal tett volna meg dr. Patai Józseffel együtt.

A sors másképp döntött. A református egyházfejedelem tragikusan korai halála a zsidó igazság egyik súlyos pillérének kidőlését is jelenti. Alkalmunk lesz még azoknak a mélytartalmú leveleknek ismertetésére, melyeket a különböző zsidó kérdésekre vonatkozólag Patai Józsefhez intézett. Majdnem mindegyik levelét egy-egy eredeti héber idézettel fejezte be, amelyet szép négyzetes betűkkel írt le. Legutóbb a *Mult és Jövő* szentföldi zarándokcsoportjának üdvözlétére alábbi levelet küldte Jeruzsálembe Dr. Patai Rafaelnek, idézve azt a zsoltárt, amelyet Elul havában szoktak a zsinagógában elmondani a sófárfúvás után:

Kedves Tudós Barátom!

A Szentírás örök igazságainak s az ezen igazságok örökösének védelmében vívott sok nagy küzdelmeim között kapott sebeimre Gileád balzsamát csepegtették azok az üdvözlő és áldást mondó szavak, amelyekkel a szentföldi zsidók magyarországi fainak nevében üdvözölni kegyesen méltóztattatok. Aki voltam, én az vagyok és az is maradok:

יהוה אורי וישעי ממי אירא יהוה מעוז חיי ממי אפחד,
אם תחנה עלי מחנה לא יירא לבי, אם תקום עלי
מלהמה בזאת אני בוטה.¹

¹ „Az Úr az én világosságom és üdvösségem, kitől kellene félnem? Az Úr az én életem erőssége, kitől kellene remegnem?... Ha sereg száll is szembe velem, a szívem nem csügged, ha harc támad is ellenem, én rendületlenül bízom“

Az Úr: a mi közös Istenünk, minden népek egy ugyanazon Atyja áldjon meg mindnyájukat és cselekedje veletek, hogy:

הורעים ברמעה ברנה יקצרו.¹

Szeretettel és áldásmondással

Debrecen, 1936, VII. 12.

DR. BALTAZÁR DEZSÓ.

¹ „Akik könnyezve vetnek, ujjongásban fognak aratni.“

DR. KECSKEMÉTI GYÖRGY

Szinte példátlanul fiatalon jutott el fölfelé ívelő pályafutásának oly jelentős állomásához: a nagytekintélyű Pester Lloyd felelős szerkesztői pozíciójához. És emeli hivatásának súlyát az a körülmény, hogy publicisztikánk díszé, Vészi József főszerkesztő, felsőházi tag mellett tölti be. Kecskeméti György nemcsak mint elsőrangú vezércikkíró, politikai gondolkodó és az események széles látókörű összefoglalója és következtetője tűnt fel, hanem mint *poéta*, aki a világjelenségekhez a szívén keresztül közeledik és nemcsak éles logikával, hanem mély érzéssel és benső intuícióval nézi a történeteket. Éppen 18 éve, hogy a *Mult és Jövő* hasábjain megjelent az akkor még gyermek Kecskeméti György verse, amelyet nem is ő, hanem apja, dr. Kecskeméti Ármín makói főrabbi, egyetemi magántanár, a kitűnő történetíró küldött be. És a versben ilyen súlyos sorok olvashatók:

Jaj, érzem a halott évezredek bilincseit,
Mely lelkeket szorítja és vérez és riaszt...

Ó, egyszer hadd töröm fel e kőfal durva zárát,
S szívom fel a világot, mint óriás kehelyt...

Új szívet és szemet, Uram, új életet adj hát,
Adj mindent újralátnom, az édig szárnyalón,
S újból teremtenem a dolgok arculatját...

Aki ilyen verseket ír gyermekkorában, az később sem tagadhatja meg a maga egyéniségét és nem „úszik az árral“, hanem tiszta szívvel és tiszta szemmel látja az életet és megalkuvás és meghajlás helyett valóban „újból teremti a dolgok arculatját“.

Kecskeméti György akkor is, amikor a pesti zsidó fiúgimnázium közkedvelt tanára volt és azóta is, hogy onnan a Pester Lloyd meghívása folytán megvált, állandó meleg érdeklődést tanúsított a zsidóság problémái iránt. A Pro Palesztina Szövetségben igen mély megvilágítását adta az egész zsidóságot foglalkoztató Palesztina-kérdésnek világpolitikai vonatkozásai szempontjából. És csak nemrég közölte a „Zsidó Élet“ vezércikkben a mai palesztinai eseményekről írt felemelő fejtegetéseit, amelyek abban csucosodnak ki, hogy „a legsúlyosabb veszély elhárult, az arabok maguk is belátják az erőszakos módszerek kilátástalanságát, viszont Angliának életbevágó érdeke a palesztinai zsidó nemzeti otthon fenntartása. A palesztinai zsidóság európai elem, amely Angliának természetes szövetségese az arab nacionalizmus túlkapásaival szemben. Végeredményben tehát kimondhatjuk a mostani események politikai tanulságaként, hogy Anglia igyekezni fog az arabokkal való békés megegyezésre, de sohasem a zsidó telepítés, a zsidó palesztinai építőmunka feláldozása árán!“

Dr. Kecskeméti György sohasem volt pártember; a legtisztább tárgyilagosság szemszögéből nézte és nézi a világpolitikai események fejlődését. Ezért van és lesz súlya mindig az ő logikus megállapításainak. És ezért kelt osztatlan örömet az ő pályájának minden újabb emelkedése.

SEBESI ERNŐ: SZINES ABLAKOK

I.

Égett az Isten háza.

S olyan szörnyű volt a hőség, hogy úgy látszott, mintha az olvadó eget csak a súlyos füstoszlopok tartanák, nehogy leroskadjon. Aztán egy bolondos szél is rálehelte öldöklő mérgét az éjszakára és a tornyosuló lángok a pusztulás nyelvén harsogták végzetes üzenetüket.

És amikor a falusi zsidó templom azon a júliusi éjszakán a lángok martaléka lett, a hívők versenyre keltek egymással az áldozatkészség terén, mert az volt a cél, hogy még a nagy ünnepek előtt új templom hirdesse Isten örök dicsőségét. Valóra is váltották nemes elgondolásaikat s ezek közt a legmeghatóbb volt Reb Gedálje szerepe. Rendes polgári neve Pollitzer volt s az üveges-mesterségből tengette szerény igényű és primitív életét. Ő joggal mondhatta el magáról, hogy „kebelén kenyere s hátán volt a háza...“ Mert az ő háza csakugyan egyéb híján az az üveges láda volt, melyet örökösen görnyedt hátán cipelt. Ha dolga akadt a szomszéd városban, akkor már úgy jött ezzel a ládával felszerelve a kistemplomba a hajnali imához.

A tüzeset után napjában kétszer is betért a városba, mert itt gusztálta ki azt a színes üveget, melynek anyagából ő tervezte az új templom színes ablakait. Valami földöntúli csodálatos szépségről álmodozott Reb Gedálje, ő azt akarta, hogy az új templom főattrakciója az a tizenkét színes ablak legyen, melynek gazdag ornamentikáját az ő fantáziája álmodta meg.

Azon a hitközségi gyűlésen, Reb Gedálje felajánlkozása, hogy a nagy munkát teljesen díjtalanul vállalja, — óriási hatással találkozott. Az emberek egyszerűen nem hittek a fülüknek, mert hiszen az öreg Pollitzer olyan szegény volt, hogy a rossz nyelvek szerint az ablakai is csak rég elszáradt gittel táplálkoztak...

Reb Gedálje, aki lassú, topogó járású ember volt, a kedvére való munka folyamán valósággal újjászületett. Még a járása is meggyorsult. S ha végigeszogott a falun, üveges-ládájának zörgő darabjai is egészen más és sokkal finomabb zenére ugráltak, mint azelőtt. Azt is lehetne mondani, hogy az eddigi keserű robot most édes muzsikába olvadt.

Egy pár, önvívódó éjszaka után, mikor a megváltó hajnalon végleges formájában rajzolódott ki a lelkében a színes ablakok konstrukciója, megilletődve gondolt arra az ismeretlen őserre, akinek a művészlelke most hirtelen feltámadt benne. Szinte hálásan gondolt arra a bűnös lélekre, aki a templomot felgyújtotta. Mert ha nincs ez a tűz, akkor Reb Gedálje után a hagyatékban ott maradt volna egy pár deka öreg, elaszott gittcsomó s egy pár csorba üvegdarab. Így pedig a tizenkét színes ablak örök időkre fogja hirdetni hogy Reb Gedálje nem hiába élt ezen a földön.

II.

Reb Gedálje egy délelőtt beállított a rabbihoz és megmutatta neki a tervét. Mit tagadjam: az öreg el volt ragadtatva a tervétől. Ha nem lett volna istenkáromlás, akkor megkockáztatta volna azt a meggyőződést, hogy a szivárvány hét színe csak száználmas erőlködés ahhoz a káprázat-hoz képest, mely az ő ablakaiból úgy fog csillogni, mint valami dicsfény... A tervet kicsomagolta az ujságpapírból és a rabbi nagy érdeklődésével tüntette ki Reb Gedáljét.

— Honnan vette ezeket a színeket? — kérdezte és csettintett hozzá, ami a megelégedés jele volt.

— Hogy honnan vettem? — vette át a kérdést az öreg és egy bizonytalan kört rajzolt a levegőbe.

— A lelkéből vette, Reb Gedálje — segítette ki zavará-

ból az öreget a rabbi és gyöngéd meghatódással megveregette Reb Gedálje vállát.

A kompozíció magva az volt, hogy a tizenkét zsidó törzs történetének kiemelkedő tényeiből primitív ornamenteket készített az öreg s amikor ez szegényes szókinccsel meg akarta világítani készülő művének a szépségeit, akkor a rabbi a holt anyagba beleképzelte a napfény aranyfürdőt s a sugártörés prizmáján keresztül felcsillantak a gazdag színekollekció varázslatos hatásai.

— Reb Gedálje, maga egy „kinstler“ — konstataulta a rabbi és az öreg szemében ez a bók fölért a hitközségi elnök egész vagyonával.

III.

Reb Gedálje a kitűzött időre pontosan elkészült élete főművével. S amikor az utolsó simításokkal is megvolt, a samesz elhozta neki a hitközség előljárási igazgatójának a hivatalos köszönetét. Ez egy kemény papírra rajzolt díszes okmány volt, amit a tanító készített el. Volt rajta egy szépen stilizált színes szalag, de hol volt ez a Reb Gedálje káprázatos színeitől?! Az öreg előtt ismeretlen titoknak tetszett a latin betű, mégis úgy nézegette ezt az okmányt, mintha ki akarná szívni minden vonalának az édes zamatát. Életének leggyönyörűbb percei voltak ezek. Most egy csillogó ormon érezte magát, ahová nem tud felkúszni hozzá a piszkos élet erőlködő lármája...

Újév első napján felhívták a Tórához rögtön az elnök után s amikor az adományozásra került a sor, mindenki megdöbbsent annak a magas snóderolásnak a hallatára, amely túlment az ő szűkös vagyoni viszonyainak a határán.

Úgy látszott, hogy Reb Gedálje valósággal megszállottja lett az új templomnak. Külön öröme az volt, hogy a véletlen jóvoltából éppen abból a Tórából olvastak fel újév napján, melyet a tűz alkalmából éppen ő mentett ki a tóraszekrényből. Maga előtt látta saját magát, ahogy viszi a fullasztó füstben a tórárt a karján, mint egy alvó gyereket, akit félálmában lepott meg a tűz. Azért gondolta, hogy csak félálomban, mert Reb Gedálje meg volt győződve róla, hogy a tóra az egyetlen, aki virraszt Izrael fiai fölött abban az öröknek látszó éjszakában, melynek gólusz a neve...

Ilyen emelkedett hangulatú újéve még sose volt Reb Gedáljénak. Mikor vége volt az istentiszteletnek, a hívők nem törődve korgó gyomrukkal, meg-megálltak az ablakok előtt és csodálták azt a színörvényt, melybe Reb Gedálje fantáziája az üvegeket elringatta. Az őszi napfény már meglehetősen bágyadtsággal terült el a levegőben, de az öreg színes ablakain úgy himbálódzott ez a fény, mint valami nehéz és kényelmes szőnyegen. Ezek az ablakok, melyek a napkeleti mesék elfelejtett világából keltek színes életre, hol szikráztak a napon, hol meg a misztikus homály szárnyain új távlatokat kápráztattak az emberek megittasult tekintete elé.

IV.

De minden ünnepnek el kell múlnia, mert az ember sorsa úgyis csak a hétköznapiakba fullad bele. Reb Gedálje is szomorúan konstataulta, hogy a csoda három napig tart.

Az történet ugyanis, hogy Újév második napjának éjszakáján ismeretlen tettesek betörték Reb Gedálje egyik csodás remekét. Az egyik színes ablak közepén egy hatalmas nyílás éktelenkedett. Fájdalmas látvány volt és nagy lett a felzúdulás. A hitközségi elnök személyesen jelentette a felháborító esetet a főszolgabírónak. Csendőrök szálltak ki a faluba, elindították a nyomozást, de az eredmény egyenlő volt a semmivel. A gyanú egy parasztsuhanera irányult, de pozitív adat hiányában el kellett ejteni a vizsgálatot.

Közvetlenül a hosszúnappal előtt megdöbbenve vették észre a hívők, hogy a brutálisan megtámadott színes ablakoknak még most se kötözték be a sebét. A csorba szilánkok mint durva kések meredeztek a rácsos foglalat körül s ez sehogy se illett ahhoz az engesztelést kereső böjti hangulathoz, mely úgy ráfeküdt erre a nagy napra, mint valami félelmetes árnyék. Egyesek kíváncsian tudakolták az okát, hogy az ablakokat miért nem javították ki s akkor váratlan részletek kerültek nyilvánosságra.

— Úgy? Hát ez igazán noch nicht dagewesen! — adták egymásnak tovább a meglepetést.

— És még ő mer hencegni az áldozatkészségével? — kérdezték mások s már nem is vártak válasza, annyira meg-rökönyödtek a váratlan fordulat hallatára.

Nem lehetett tovább titkolni a dolgot és kipattant a nagy ujság, amely inkább gyanu formájában bujkált az egyes hívők között.

Amikor Reb Gedáljéhez is elért ennek a szörnyű rágalomnak a szennyes hulláma, benne a legnagyobb mértékben tajtékozott föl a düh és a harag.

— Hát ezt érdemlem én az én munkámért? — fakadt ki az öreg. S ha ereje lett volna hozzá, birokra kelt volna azzal a rágalmozóval, akinek bűnös lelkében először fogant meg az a gyanú, hogy Reb Gedálje volt az, aki éjnek idején beveri az ablakokat, hogy a javításnál annál jobban járjon anyagilag s legalább így hozza be azt a jövedelmét, amelyről ravaszul és olyan nagylelkűen lemondott...

V.

Hát ez több volt a soknál!

De senki sem tudta kideríteni, hogy hol indult el ennek a gyanúsításnak a lavinája. Egy szép napon itt volt és nem lehetett megállítani. A hálátlan és rosszhiszemű emberek tudomásul vették és Gedáljét most már tényleg úgy meggyötörték ezek a méltatlan és alattomos támadások, hogy ágyának esett.

A hosszúnappot mégsem akarta templomon kívül tölteni. Már a nagyböjt előestéjén közölte a környezetével, hogy a betegségét elhalasztja, mert a nagy napot Isten házában akarja tölteni.

Az asszony persze féltette az öregembert s hallani sem akart arról, hogy Reb Gedálje fölkeljen az ágyból. Próbált a lelkére beszélni, de az öreg oda se hallgatott. Az ágya szélén ült, de ő egyedül akart maradni a fájdalomával s az asszony rosszat sejtve ment ki a szobából. A pitvarban már ott várt a samesz. Az asszony csendre intette s halkán sutogtak egymással.

— Nem javítom ki az ablakot — hallatszott ki az öreg tiltakozása. Úgy látszik, mindent megértett az ajtón át.

— Miért nem javítja ki Reb Gedálje? — kérdezte meglepetten a samesz és benyitott hozzá.

— Mert nem hagyom magam rágalmozni.

— Ugyan kérem, mit törődik az emberekkel?

Reb Gedálje összeszorított fogakkal nézte a sameszt, aki a hallgatás mögött észre vett valamit.

— Jomkipur napján nem lehet meg ablak nélkül a templom — magyarázta hivatalos hangon.

— És én meg nem lehetek meg a becsületem nélkül se Jomkipurkor, se máskor!

A düh és felháborodás hulláma majd hogy ki nem dobtá az öregot az ágyból. Reb Gedálje szakállán fenyegetőzve reszkettek meg az egyes szálak. Ezt a szakállt a samesz még gyermekkorából ismerte, mikor a nyárvégi böjtnapon szűrős bogáncskóróval bombázták szegény Gedálje szakállát s ezzel a megalázással még jobban tetézték az önsanyargatást.

— Szóval nem segít a községen? — sopánkodott.

Gedálje válasza se méltatta s így dolgvégezetlen távozott.

Konkurrenst nem hozhattak a városból, hiszen ebbe a szegénybe Reb Gedálje belehalt volna. S így az ablak meggyalázva várta a nagy napot.

VI.

Reb Gedálje nagyon haragudott a sameszre, mert a fáma szerint az ő agyában pattant volna ki az a mendedmonda, hogy az ablakot előre megfontolt szándékkal az öreg törte be. Pedig a samesz tudhatta legjobban, hogy a merénylet mögött csak a keresztény molnár fiai állhatnak. Már az építkezés folyamán nagyban vitatkoztak a zsidó fiúkkal, hogy melyik templomnak lesznek szebb ablakai? És amikor a felavatás után be kellett látniok, hogy szegényben maradtak, már akkor fogamzott meg bennük a bűn gondolata, amely olyan távol esett Gedálje lelkétől, hogy ezt csak meg-rögzött gonosz ember tételezhette fel róla.

Amilyen gyönyörűen indult el az újéve, olyan váratlanul torpant meg tíz rövid nap után boldogságának a fogata az emberi gonoszság kátyujában... Ő joggal azt hitte, hogy ezek a színes ablakok be fogják világítani a jövőjét, s most látnia kellett, hogy mint sötét bűnjelek merednek megvádolt életére...

Hosszúnappal megjelent a templomban és ismeretlen ellenségének a bűnéért is könyörgött irgalmat. Az áhitat odaragasztotta az imapadhoz és a gyertyák imbolygó fénye az árnyékba borult falon fűgén megtáncoltatta görnyedt alakját. Helyét egy pillanatra sem hagyta el. Közben észre sem vette, hogy különben is megviselt testét hogyan járja át az a gyilkos huzat, amely a kitört ablakon keresztül éppen abba az irányba engedte be az éles kárpáti levegőt. Láz és hideglelés kínozta Reb Gedáljét, de most minden figyelmét a magabaszállás foglalta le. Ajkai önfeledten rebegték a szent ígéket, melyek megbocsátóan zsongták tele a füleit. Ő melódiáinak szárnyaló seregeit akarta felrebbenteni Isten messzi zsámolya elé, de a torkát már rozsdá harapta és hangjai most visszahulltak, mint némaságra kárhoztatott zömök és béna ólommadarak. Most már csak olyan volt, mint egy korhadt pózna, melyen megszakadt a kontaktus fonala s nem zümmögött többé...

Úgy látszott, hogy kiesett az irgalomból.

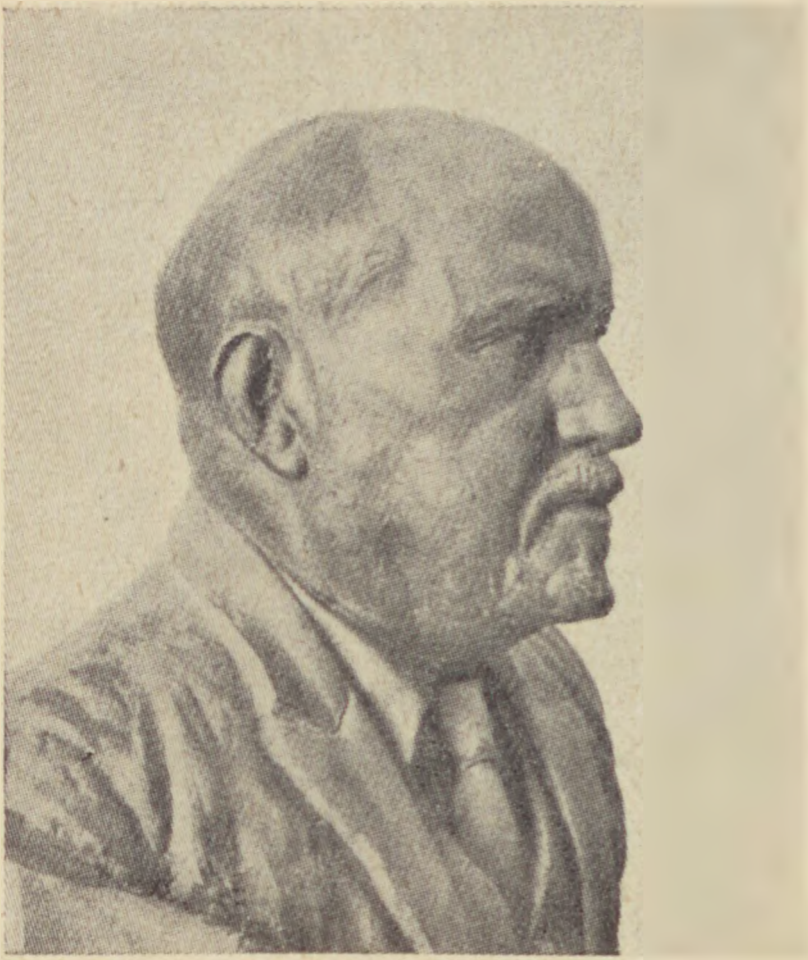
A templomból jövet szörnyen égette érzékeny szívét az a tudat, hogy legközelebbi szomszédai is csak immel-ámmal kívánták neki a szokásos jókat. Keserű csalódással ért haza. Már akkor tüstént érezte, hogy ez volt az utolsó böjtje.

VII.

Az orvos — akit másnap elhívtak hozzá — reménytelennek látta a helyzetét. Valamikor ebből a faluból került el az orvos, aki közben valóvá váltotta az álmát: megyei főorvos lett. S abban a korban, amikor egykori falusi játszótársai megkapják a prostata hypertrofiát, ő ezenfelül megkapta a Ferenc József-rend lovagkeresztjét is... Hatalmas tudásán kívül jó tréfákkal gyógyította betegeit... De Reb Gedáljén már egyikkel se tudott segíteni. Belekezdett egy vicche, de pont a poénje előtt halt meg a szegény üveges, akit szíven talált az a kő, amelyet a rágalom keze dobott el... Még aznap eltemették. S amikor a sátoros ünnepek elérkeztek, megkönnyebbülve vették észre, hogy most már három ablakot zúztak be ismeretlen bűnös kezek... Az üveges, ha későn is, de megkapta az elégtételt...

És Reb Gedálje lelke megtisztultan, égi fényességben lebegett a gyülekezet fölött. Mindnyájan szótlanul, de annál bensőségebben áldották az emlékét. A hajnali dér most kezdett olvadozni az üvegtáblákon s a színes ablakokon könnyezve csillant meg a harmat.

És ki tudja, hátha éppen az ártatlanul meghurcolt Reb Gedáljét siratták a gazdátlanul maradt színes ablakok?!...

J. Ch. Ravniczky héber tudós

Jemenita fiu
Mirjam Berlin (Tel-Aviv) szobrai

Mendele Mocher Szfarim héber író

VÁLASZT A PESTI CHEVRA KADISA

Közeleg a Pesti Chevra Kadisa tisztújító választásainak az ideje. A Chevra-választások mindenkor fontos eseményt jelentettek a zsidó közéletben, de különösen fennáll ez a mai nehéz viszonyok között, amikor a Chevra Kadisa vezetőségének vállaira sokszoros súllyal nehezednek a zsidó közügyek és közcélok ellátásának gondjai.

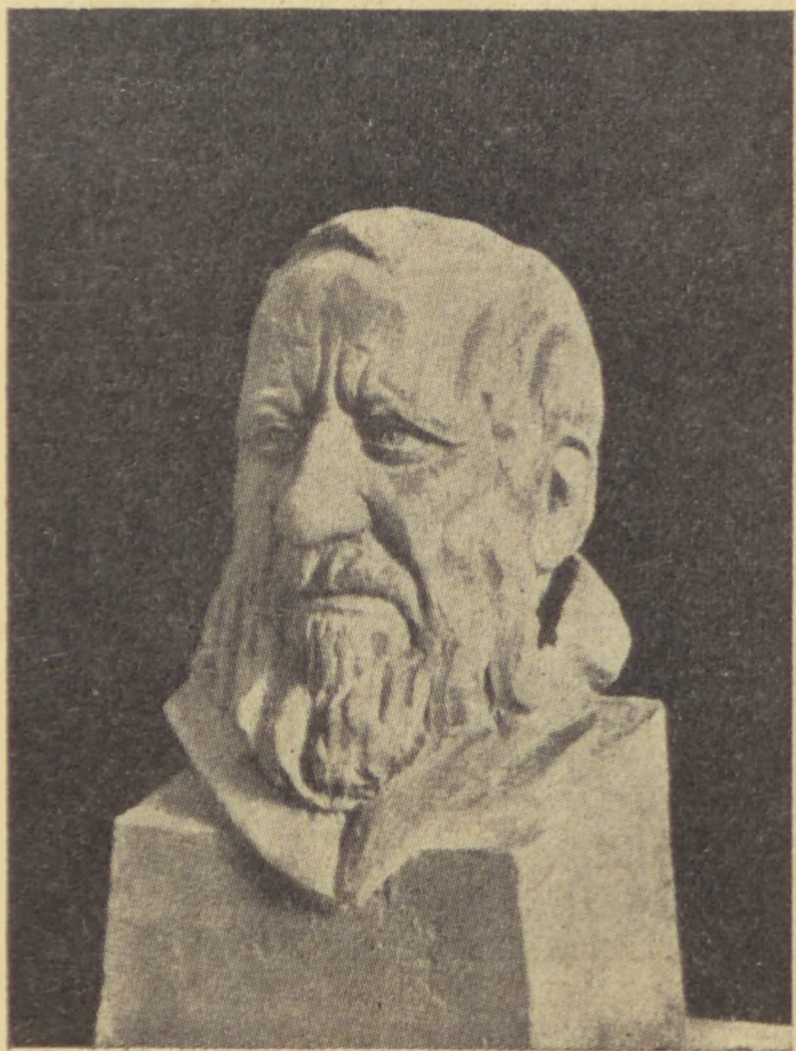
A választások alkalmából megalakult a Hitközségi Párt, amelynek élén Stern Samu udvari tanácsos, dr. Buday-Goldberger Leó, Nagy Andor előljáró állnak és melynek a napokban kiadott körlevelét ezerhétszáz olyan név írta alá, akik együttesen a pesti zsidó társadalomnak színe-javát teszik ki, politikai felfogásra való tekintet nélkül. Ott látjuk többek közt dr. Alapi Henrik, Bánó Dezső, dr. Barna Károly, Beck Jenő, dr. Bródy Ernő, dr. Dési Géza, dr. Deutsch Ernő, Prof. Donáth Gyula, Drucker Géza, Ehrlich G. Gusztáv, Eisenmann Gyula, Elek Artur, dr. Fábián Béla, dr. Fejér Lipót, Fleissig Sándor, dr. Flesch Ármin, dr. Fried Frigyes, dr. Friedmann Ignác, dr. Friedrich Tivadar, fegyverneki Frommer Rudolf, dr. Gál Jenő, dr. Glücksthal Samu, dr. Gold Simon, dr. Hajdu Miklós, Halász Manó, dr. Jacobi Béla, dr. Kahan Niszon, Kaszab Elemér, dr. Klár Zoltán, Kóbor Tamás, dr. Kunos Ignác, Ledermann Mór, dr. Löw Tibor, dr. Mahler Ede, dr. Marcali Henrik, dr. Miklós Gyula, dr. Osztern Lipót, dr. Patai József, dr. Riegler Bernát, dr. Szabolcsi Lajos, Szegő Béla, dr. Temesváry Rezső, dr. Török Lajos, dr. Vázsonyi János, Vészi József, Vida Jenő, stb., stb. neveit, amelyek tanuságot tesznek arról, hogy a hitközségi pártba tömörültek, mint a nagybizottság tagjai, békés egyetértésben mindenféle árnyalatkülönbségen felülemelkedve, haladók és hagyományhűek, progresszívek és konzervatívok, cionisták és nemicionisták, akiket mind a közös cél lelkesít, méltó módon megújítani a Chevra jelenlegi vezetőségének mandátumát.

A „Hitközségi Párt“, mely nevében is jelzi, hogy a pesti hitközség egész vezetősége hivatalosan teszi magáévá az ügyet és hogy mögötte a hitközség és Szentegylet harmonikus együttműködésének szent törekvése áll, felhívásában a következőket mondja:

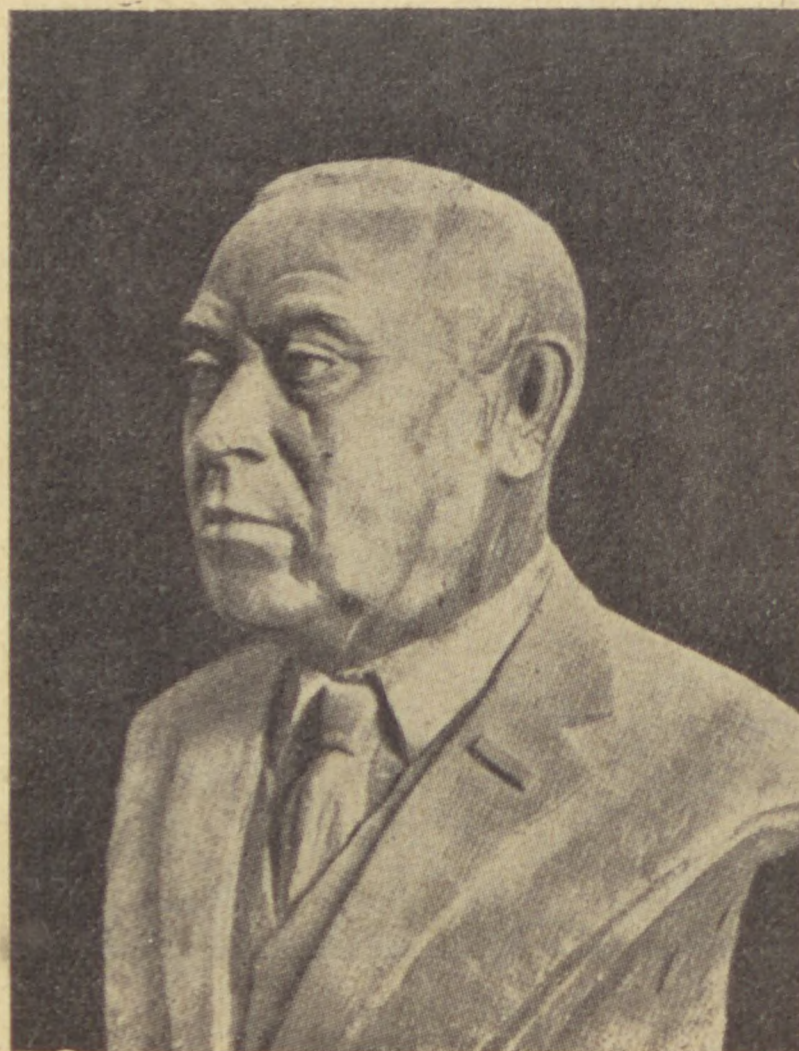
„Bizalomteljes szeretettel fordulunk kedves Hit-testvérünkhöz, a zsidóság nagy erkölcsi érdekeiért mindenkor híven küzdő Hitközségi Párt nevében.

Régi kidusserleg és fűszertartó (Beszomim)

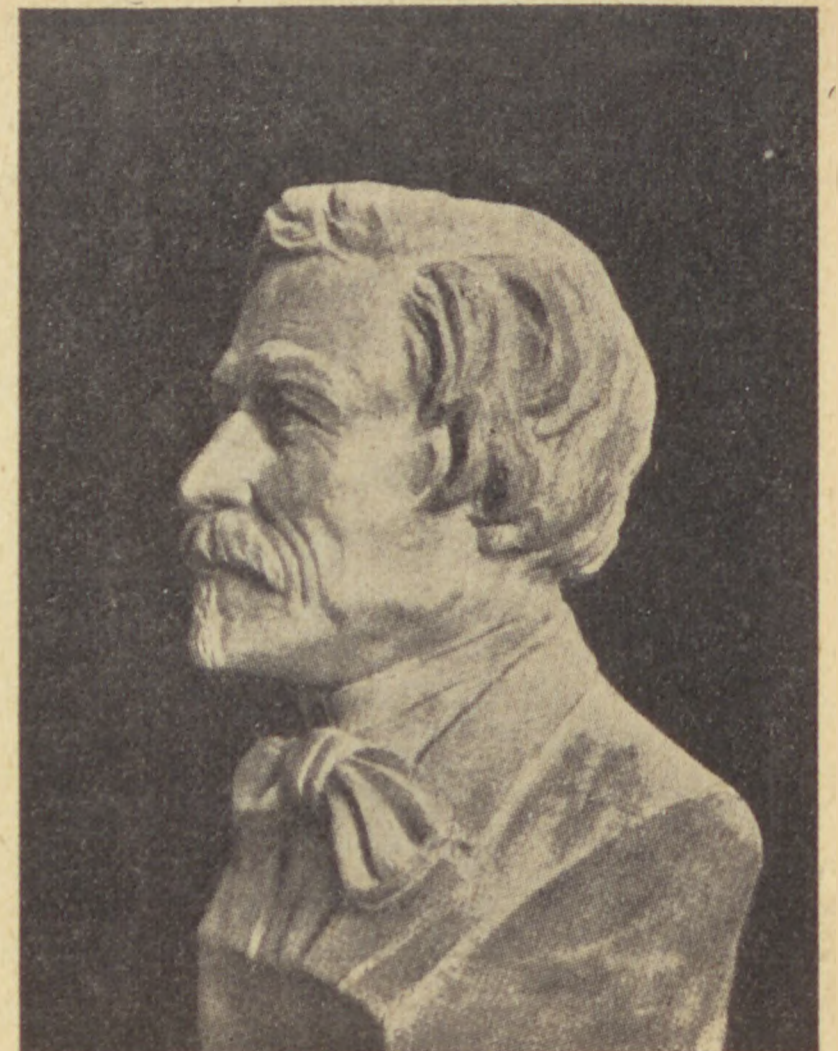

A. S. Rabinovitz

Dizengoff

Mirjam Berlin (Tel-Aviv) szobrai

Solem Aléchem

Ez a párt, amely a pesti zsidóságnak úgyszólván teljes egyetemességét tömöríti zászlaja alá, eddig csak a pesti izr. hitközség választásai alkalmával lépett sorompóba, hogy az egyetemesség erejével biztosítsa mindenkor a méltó vezetést.

Most a Pesti Chevra Kadisa közelgő választása készlet bennünket, hogy sorompóba lépünk.

Csak büszkeséggel tekinthetünk mindannyian a pesti zsidóság legrégebb intézményének, a százötven év óta fennálló Pesti Chevra Kadisának áldásdús működésére és a Hitközségi Párt a maga programja sarkpontjaiként vallja a Chevra független, autonóm működésének csorbítatlan biztosítását, valamint a kegyelet és jóság jegyében folytatott tevékenységének fejlesztését a jövőben is.

A jóságnak ezt a szent intézményét minden jó zsidó féltékenyen óvta meg mindenkor a belső villon-

gásoktól és soha eddig a Chevra választásait kortes-harc meg nem zavarta.

Kell-e részleteznünk azt az önfeláldozó működést, melyet a Chevra mai vezetősége, Krammer Miksa elnökkel az élén, az utolsó másfél évtized alatt kifejtett, amikor az összeomlás romjaiból építette újjá a Chevrát, fejlesztette modern, nagy intézménnyé az Aggokházát, hívta életre magasszínvonalú Szeretet-kórházát, alakította újjá a gyógyíthatatlan betegek otthonául szolgáló Szeretetházat, alapította meg a Felnőtt Vakok Otthonát, valamint Menedékházát és végezte a jótékonyoknak és kegyeletnek művét oly arányokban, hogy az egész magyar zsidóság csak hálás elismeréssel tekinthet a Pesti Chevra Kadisa működésére!?"

A „Hitközségi Párt“ élesen elítél minden olyan kísérletet, mely a Chevra Kadisa választásának legharmonikusabb egyöntetűségét megbontani próbálná. Ennek a választásnak teljesen egyhangúnak kell lennie. Különösen áll ez a mai időkben, amikor a zsidóságnak semmiképp sem szabad szétszaggatottságot és belső háborúskodást mutatni. Elég harcot kényszerít reá a mai élet, a mai válságos idő. Össze kell fogni ma minden erőnek, hogy a belső békét megóvják.

Az eheti haftóra-olvasmány Jesajás prófétának azt a fejezetét idézi, amelynek legszebb mondata: „És parancsolóddá teszem a békét és elnyomóddá a jótévést.“ Vannak idők, amikor nincsen magasabb parancs a békénél, amikor ennek érdekében el kell nyomni magunkban minden egyéb szempontot, hecívágyat és feltörekvést, vélt és esett sérelmet, rokonszenvet és ellenszenvet, és csak egyet szabad szem előtt tartanunk mint legfelsőbb parancsot: a Békét.

A Pesti Chevra Kadisa választása kell, hogy demonstráció legyen a zsidó összetartás, a zsidó humanizmus, a zsidó emelkedettség mellett. A Pesti Szentegylet tisztújítása, a multak tapasztalatai után, csak ürsépség lehet és nem küzdelem. Ünnepség, melyen testvér testvérhez szól: „Ochinu ato“.

Peter Fingenstein (Berlin): Alom Cionról — Traum von Zion

Októberben jelenik meg
PATAI EDITH
„SZENT SZOMJUSÁG“

című nagy Palesztina-regénye

Az I. M. I. T. regénypályázatán egyedül kitüntetett és jutalmat nyert pályamű

Patai Edith regénye, a bírálókat szerint, nagyszerű „keresztmetszetét adja az egész szentföldi életnek“. Megismerjük belőle a Palesztina-építő új nemzedék heroizmusát és romanticizmusát, reményeit, vágyait, küzdelmeit, hősi önfeláldozását. Patai Edith nagy regénye végigvezet az újkori honfoglalás csodáin, a szent szomjussal ősi forrásokhoz zarándokló új generációnak belső és külső harcain, egy szerelmes amerikai ifjú pár viszontagságos útján keresztül. A mai Palesztina minden színes tája, tipusa vonul fel elevenen előttünk Patai Edith költői ábrázolásában, mozgásainak, színeinek vibráló életével. Patai Edith ötször járta be a Szentföldet és impressziói egyre gazdagodtak, látása egyre tárgult, emberismerete egyre mélyült. A „Szent Szomju-

Rubin (Tel-Aviv) : Idill

Oldalt : Rubin. Jóna próféta-utca Tel-Aviv

ság“ című regényének keretében szolgálnak a változó események, a gazdasági fellendülés és a súlyos harcok hullámzásai, a német zsidóság tragédiája és szentföldi felszabadulása, egészen a mai napok arab zendüléséig.

Patai Edith regénye a napokban kerül ki a sajtó alól, izléses szép kiállításban. A regény ára 4 pengő 80 fillér lesz. A Mult és Jövő előfizetői kedvezményes áron, 3 pengőért rendelhetik meg. Portó 30 fillér.

A mai számunkhoz levelezőlapokat mellékelünk és kérjük olvasóinkat, hogy ne csak saját maguk részére rendeljék meg a művet, hanem a levelezőlap felhasználásával másokat is előfizetőkül megnyerni szíveskedjenek. Hiszen régi panasza illetékes köröknek a zsidó irányú magyar könyvek nagy hiánya. Nemes feladatot teljesítenek tehát, akik egy ilyen műnek terjesztésében résztvesznek.

Patai Edith Palesztina-regénye iránt nemcsak idehaza, hanem a külföldön is nagy érdeklődés nyilvánul, úgy hogy rövid időn belül több nyelven fog megjelenni.

ZSIDÓ HUMOR

DR G. GERŐ LÁSZLÓ: M. G. SAPHIR

Németnyelvű magyar-zsidó író, kinek műveit ma már senki sem olvassa. Sem 24 kötetre menő összes, sem 4 kötetes válogatott műveit. Senki. Reménytelenül porosodnak az antikváriumok legfelső polcain, penészednek a pinceraktárakban. Neve mégis közszájon forog. „Egyszer Saphir társaságban volt...” így kezdődnek azok a többnyire szellemes szójátékkal végződő, még többször éppenséggel nem társaságba való anekdoták, melyeknek állítólagos hőse Saphir, ez a szinte fogalommal lett tréfacsináló, kinek nevéhez minden „jó bemondást” hozzákennek. Ki volt, mi volt, bizony ma már alig tudják.

Magyar-zsidó volt, ki 1795. február 8-án született Lovasberényben; német-zsidó író, humorista lett és szívesen sorolta magát harmadikul a két nagy német-zsidó satirikus: Heine és Börne mellé. Az utókor azonban megtréfálta a humoristát: nem nevet többé írásain. Pedig annakidején népszerű ember volt, özönlöttek felolvasásaira és része volt fedelmi kitüntetésekben.

Szülei falusi kalmárnak szánták, majd kitünő eszét látva, rabbít akartak faragni belőle. Pozsonyban, majd a prágai jesivára küldték és a bócher, ki saját előadása szerint 10 éves korában csak a magyar és a latin nyelvtant ismerte, de a németnek hírét sem hallotta, néhány év múlva német ujságíróként tűnt fel. Ebben a minőségében meglakta Bécsot, Münchent és Németország több városát. Évekig élt Párisban, majd Bécsben megtelepedve, hírből, dicsőségben és jómódban dúslakodva, halt meg 63 éves korában (1858).

Bemutatunk néhány anekdotát Saphir munkáiból, különösen „Konversationslexikon des Witzes und Humors” című gyűjteményéből:

Bileám szamaráról magyaráz a tanító. Az egyik nebuló azonban nevetgél rajta. Megharagszik a tanító és megrúgja a gyereket, mire ez így vág vissza: „Tanító úrnak csak azt kell bebizonyítania, hogy a szamar beszélt, nem pedig, hogy rúgni is tudott.”

Börne, a kiváló író még halálos ágyán is szellemes volt. Halála napjának reggelén orvosa megjegyezte: „Őn mintha ma nehezebben köhögne.” Mire Börne így felelt: „Csodálom, pedig egész éjjel gyakoroltam magamat.”

Fáraó álmáról folyik a társalgás és valaki megjegyzi, hogy nem érti, miképpen falhatta fel a hét sovány tehén a hét kövéret. „Ezt én sem értettem — válaszolt egy kereskedő —, míg csak meg nem nőültem. Volt ekkor nekem hét vastag pénztár- és főkönyvem. Feleségemnek csak egy kis vékony könyvecskéje volt a háztartási számadásokra. Az év végén mégis kiderült, hogy a feleségem kis könyve felémlesztett mindent, ami az én nagy könyveimben volt.

Heinet, a költőt élete utolsó napjaiban felkereste egy barátja, aki éppen akkor lépett a szobába, mikor két ápolónő másik ágyba vitte át a beteget. „Hogy vagy, Heinrich?” kérdezte a barát, mire Heine így felelt: „Elég jól. Amint látod, a nők még mindig a tenyerükön hordanak.”

Betegágyán megkérdezték Heinét, hogy felesége, aki francia nő volt, tud-e németül. „Csak két szót — mondotta Heine. — Az egyik: *nebbich*, a másik: *jofe* (szép). Az első énrám vonatkozik, a másik öreám.”

Jerusalem nevű lengyel-zsidó orvostanhallgató szigorlatozott anatómiából és megbukott. A folyosón, szokás szerint, összecsdültek barátai, hogy a vizsga eredményét mielőbb megtudják. Mikor a szigorlatoztató professzor kilépett a teremből, mosolyogva idézte Jeremiás próféta szavait: „Sírj, Izráel, mert Jerusalem elbukott!”

II. Lajos bajor király, kinek meghívására ment Saphir

Münchenbe szerkesztőnek, találkozott a humoristával egy séta alkalmával. Megszólította Saphirt, örömét fejezte ki, hogy súlyos betegségéből felépült és megkérdezte: „De miért nem vette igénybe betegsége folyamán udvari orvosom segítségét?” Saphir udvariasan válaszolta: „Bocsánat, Felség, de nem volt bizalmam olyan orvoshoz, aki megszokta, hogy halhatatlanokat kezeljen.”

Maimon Salamon, a 18. századbeli zsidó bölcsész vett egy kutyát egy talléron. Egy kutyakedvelő úr azonban csakhamar átvette tőle három talléron. Valaki ugratta a bölcsészt, hogy nagyobb sikere van a kutyakereskedés, mint a könyvírás terén. „Ennek az az oka — jegyezte meg Maimon —, mert több ember ért a kutyához, mint a könyvekhez.”

Mendelssohn Mózes, a bölcsész egy igen együgyű zsidó kereskedő könyvelője volt Berlinben. „Milyen igazságtalan a sors — szól egy napon a főnöke. — Ilyen nagyszerű ember, mint maga, kénytelen magamfajta ostoba ember alkalmazottja lenni!” „Sőt ez nagyon is helyénvaló — felelte Mendelssohn. — Mert ha én lennék a főnök, nem használnám magát.”

Nagy Frigyes porosz király költői művet adott ki, melyet Mendelssohn a sajtóban szigorúan megbírált. A túlbuzgó ügyészség eljárást indított az író ellen, mire ez így védekezett: „Aki verset ír — kuglizik. Már pedig, aki verset ír — akár paraszt, akár király —, tőrnie kell, hogy a kuglizófiú mondja be, jól gurított-e.”

A bölcsész Mendelssohn unokája volt Mendelssohn, a zeneszerző. A bölcsész fia, a zeneszerző apja szürke ember volt. Panaszkodott is váltig: „Ki vagyok én tulajdonképpen? Fiatalkoromban azt mondták rám: Mendelssohn Mózes fia. Mire megöregedtem, Mendelssohn Félix apjának neveznek!”

Meyerber, a nagy zsidó zeneszerző egy napon megjelent egy párisi házmesternél és kiadó lakás iránt érdeklődött. A házmester azt felelte, hogy csak egy padlásszoba kiadó és nagyon csodálkozott, hogy a hintón járó, a becsületrend szalagját viselő úr azt nyomban kibérelte. A titokzatos úr hamarosan visszatért, nyomában teherhordó, ki súlyos ébenfaládát cipelt. Az új bérlő így szólt a házmesterhez: „Senkinek sem vagyok itthon. Csak egy bizonyos urat engedjen fel hozzám, aki azt mondja, hogy az ördög ügyében jár.” A házmester nagyon megrémült és rémülete fokozódott, mikor egy sötétarcú ember jelent meg, ki csakugyan az ördög ügyében jelentkezett és akit felküldött az új lakóhoz. Utána lopódzott és hallgatózni kezdett. „Szaporán beszéljen — hallatszott az új bérlő hangja. — Vagy azt hiszi, olyan könnyű megbirkózni az ördöggel?” „Azt hiszem, menni fog — felelte a jövevény. Ismét a bérlő beszélt: „Harsányan, lendületesen idézze a sátánt, szavára az ördögök kara fog felelni.” „Isten irgalmazz! — kiáltott fel a házmester. — Ezek ördögöt idéznek.” Szaladt segítségért a rendőrségre. Csakugyan megjelent egy rendőrtiszt és igazoltatta a szobában levőket. Kiderült a tévedés. Zaklatott szállodai lakásáról ide vonult vissza Meyerbeer, hogy betanítsa az „Ördög Róbert” című operája főszereplőjét. A ládában kották voltak. — A zeneszerző nagyot nevetett az eseten s az ostoba házmesternek és a beugratott rendőrtisztnek páholyjegyet küldött az opera bemutató előadására.

Örökkévalóság. Zsidó kereskedő dícséri áruját: „Asszonyosság, ez egy anyag, mely eltart az örökkévalóságig. És aztán még mindig csináltathat belőle egy alsószoknyát.”

Rothschild estélyt rendezett, melyre számos író és művész volt hivatalos. A báró mindegyikkel iratott pár sort az emlékkönyvébe. Saphir ezt írta: „Adjon kölesön száz aranyat és felejtse el örökre barátját: Saphirt.”

Saphir mondása a müncheni Karstrasse-ról, hol többnyire írók és művészek laktak: „Ez az utca a negyedik költők költőnegyede. Ott laknak kivétel nélkül, sőt bevétel nélkül.”

ÚJ KÖNYVEK

HOLDER JÓZSEF: EGY ÚJ JIDDIS KÖLTŐ

B. Schnabel: *Milnergass, Lider. Farlag Scholem Alejchem, Bukarest 1936.*

Az utolsó 16 év alatt Romániában érdekes és értékes jiddis költő generáció fejlődött ki. Egyik legtehetségesebb tagja B. Schnabel, a máramarosszigeti ifjú költő, akinek most jelent meg első könyve *Milnergass: a Molnár ucca*.

Schnabel verseinek egyrésze előzőleg ujságokban, folyóiratokban jelent meg és már akkor magukra irányították az olvasóközönség és kritika figyelmét.

Schnabel mint kimondottan lírai költő, természetesen a szerelmet, a bánatot és a nyomort énekl meg. De mindezt teljesen egyéni humoron pengeti, úgyhogy a téma régi eredete nem vált ki banalitásokat és a versek friss illatúak, mint a frissen örölt kukoricaliszt a szegény vidéki molnárlegények szerelmes dalaival telehintett nyomorkannáiban.

*A görbe Molnár uccán
reggeltől késő estig
zúg a malom,
Molnárlegények heten énekelnek
Mindegyik — szomorú szerelmi
közben... [dalt
Jönnek parasztok
mint élő kénék, rozskalászból
csendes mezőkről — falvakból
parasztleányokkal,
mint messzi steppék virágai,
Hallgatóznak,
hét dal énekére
És magukkal elviszik
Kicsiny kis falujukba.*

Ez a szerelem-nyomor hangulati keverék, melyet csak hevenyészve próbáltam visszaadni, a jiddis eredetiben valóban nem ifjú költői próbálkozásra, de feltétlenül erős tehetségre, művészetre vall, melyben finomságok és mélységek vannak.

Schnabel gyakran megrészegeedik a föld szagától és ezen kábulatában, mintha megelevenedne körülötte minden, ami a földdel kapcsolatot tart. Ebben bizonyára nagy része van szociális világnézetének és egész világnézeti beállítottságának, de dicséretére itt sem érezni ki valami propagandisztikus tendenciózitást, hanem spontán, őszinte érzés buggyan belőle; szeretete, fájdalma, vágyakozása mindazok iránt, akik a földet művelik, szeretik, vele élnek; molnárlegények, azok szerelmei, parasztok, parasztleányok, sőt még a molnár szolgálói iránt is.

Egyik legszebb verse: Flóríka, a molnár kis cseléd-lányáról szól, kinek ezüsténeke hosszan beleszól az éjszakába és dalában, százszor is bepanaszolja volt molnárlegény szeretőit, hogy mindegyik egy-egy darab földért és egy-egy tehénért más mátkát választott magának.

Ahi — i — a — hu... u...

dalol és átkozódik

és dala a malomzúgással

belehull a fehér világba...

Ahol senki sem hallja Ijóbi fájdalmát...

Nagyon érdekesek Schnabel cigány-versei is.

Szép „a malom“ c. verse, képlettességével, elmélyült tónusával, bár kissé transzcendentális aláfestése zavarja a képek teljes kibontakozását;

Minden szombat este

Búcsúdál zeng a Molnár uccában...

A malom olyan mint egy Szentház (Bét-Hamikdas)

És mi vagyunk a papok.

kik állunk —

fehér ruhában

feljebb és lejjebb...

És jönnek szomorú ország-földekről

Messzi

népek, különfélék,

Búza és rozs áldozatokat

áldozni molnári oltárunkon...

Schnabelnek vannak azonban hibái stílus és forma terén, amelyeket az értékes tartalom sem expiál. Szabad ritmusban ír és nem pretendálja a klasszikus formát. De szabad ritmusban is ritmust keresünk, — amit azonban Schnabel verseiben elég gyakran nem találunk.

Schnabel verseiben gyakran találkozunk teljesen egyéni dallamossággal, érdekes rímeléssel, úgyhogy nem mondhatjuk, hogy nincsen érzéke ezek iránt. A hiányosságokat tehát a költő hanyagságának tulajdoníthatjuk. Stílusában is elég gyakran bukkannak fel sallangok. Főleg „Mezítláb“ című ciklusában. Itt a szociális motívum vonul végig, gyakran igen erős kifejezési formában, eruptív kirobbanásokban, de ezek a versek nem olyan közvetlenek mint a „Molnár ucca“ versei. Vannak azonban ebben a ciklusban is őszinte költői megnyilatkozások, mint pl.: „Avromce Fogel“, ahol az emberi szolidaritás, a közös szenvedés, a testvéri fájdalom művészi ecsettel van megfestve.

Schnabel a modern jiddis költőgeneráció igen markáns tagjává fejlődhet ki.

EMMANUEL BIN CORION: DAS SIEBENFACHE LICHT. (Schoken-Verlag, Berlin, 1936.) Ez az olvasókönyv gondos összeválogatásban a legjavát adja annak, amit a bibliai időkről és általában a zsidóságról a különböző korok írói német nyelven írtak. Átfogják ezek a szemelvények az egész zsidó anyagot; Palesztinát és a gálutot, történelmet és mondát, tanítást és szokásokat, költői művek és tudományos munkák, mesék, elbeszélések, énekek és versek formájában.

TOLLHEGYRŐL

MIÉRT FÉLNEK MINDIG?

A newyorki Stephen Wise kérdezte ezt a genfi zsidó világtalálkozón azoktól, akik sehol sem mernek megjeleníteni, ahol az egyetemes zsidóság kérdéseiről van szó. Miért félnek mindig attól, hogy gyanúsítani fogják, hogy valamelyes közük van más országok zsidóságához, amikor ezt mint bizonyosságot maguk is tudják és mások is? És miért foglalkozzanak a nemzsidók a zsidók problémáival, amikor maguk a zsidók is félnek tőle? Miért mutasson például az angol keresztény vagy amerikai keresztény különös részvételt a német zsidók sorsa iránt, amikor maguk a zsidók is részben félnek ennek a részvételt nyilvános mutatásától? És nem gondolják-e, hogy ami tegnap a német zsidókkal történt, megtörténhet ma az osztrák zsidókkal és holnap más ország zsidóságával? És aki ma megtagadja a részvételt a világ zsidóságának sorsa iránt, az holnap nagyon is keresheti a világ zsidóságának részvételt?

SZÁZALÉKOKBAN KIFEJEZVE...

Dr. Stephen Wise nem matematikus, de ezt az egyet pontosan számokkal fejezte ki: „Annyit beszélnek róla, mennyit áldozott a zsidóság Palesztináért és a német zsidóságért. Ezzel szemben száraz tény, hogy a zsidó vagyonok és jövedelmek egyetlenegy százalékát sem áldozták még Palesztina felépítésének sem Európában, sem Amerikában. És a zsidó vagyonok és jövedelmek egyetlenegy ezrelékét sem adták a német zsidók felségítésére!” Szomorú adat, amely pendantja annak a másik adatnak, hogy ha a zsidók a háború utáni időkben a különböző tőzsdéken nyert, aztán később elveszített összegeknek csak egyszázalékát adták volna oda erre a célra, meglehetősen volna vásárolni Palesztina egész földjét, kitelepíteni kétfélmillió zsidót és rég nem lett volna arab-kérdés.

NEM LEHET TUDNI, IGAZ-E?

De mesélik szerte, hogy az egyik klubban vagy kaszinóban a tagok, mikor a berlini győzelmi hírek érkeztek a rádióon, először ujjongtak, de csakhamar leeresztették a fejüket és búsulásra adták magukat, amikor a győzők neveit mondták be és köztük a numerus claususon túl voltak képviselve a zsidók. „Inkább ne győztünk volna! — mondták szomorúan, — sem hogy ilyen szegényen essék rajtunk!”

Hogy így történt-e, ahogy beszélnek, persze pontosan tudni nem lehet.

A STATISZTIKA TÜKRÉBEN.

Dr. Fildermann, a romániai központi zsidó tanács elnöke érdekes statisztikát tett közzé, mely a zsidó jólétről terjesztett adatokat mind a mese birodalmába számúzi. Sőt a statisztikai tények igazolják, hogy a zsidó lakosság messze számarányán felül veszi ki részét — a nyomorból. A tanulságos adatok igen meggyőzőek. A szomorú csak az, hogy „a statisztika tükrében” csak a zsidók nézik magukat. A többiek egyszerűen nem kíváncsiak rá és nem akarják magukat meggyőztetni.

KRÓNKA ÉS SZEMLE SZENTFÖLDI ESZROGOK ÉRKEZNEK AZ IDÉN IS

Miként már annyi év óta, az idén is Budapestre érkezik az ünnepek előtt R. Jechiel Katan Klein Jeruzsálemból, a szentföldi telepes testvérek terméséből való eszrogokkal, lulovokkal és mirtusokkal. Máskor is szent parancsolat, hogy az ünnepi csokrot a Szentföld termelőitől szerezzük be. Annál inkább kötelesség ez ma, amikor Palesztinában hősi harc folyik minden talpalatnyi földért, minden arasznyi életlehetőségért és a legkevesebb, amit testvéreink méltán elvárhatnak, hogy legalább ezzel segítsük őket heroikus küzdelmükben. Dr. Hajdu Miklós, a kitűnő publicista, aki az idén éppen az arab zendülések idején járt Palesztinában a Mult és Jövő szentföldi társasutazásával, rendkívül meglehetősen cikket írt

J. Steinhardt (Jeruzsálem): A szentföldi eszrog

a Zsidó Szemle ünnepi számában „Rabbi Jechiel eszrogai” címmel és többek között a következőket mondja:

„Elindult már Rabbi Jechiel Katan hajója Haifából és Jechiel bácsi hozza a szépséges Eszrogokat és Lulavokat a Szentföldről. Tudunk-e mi olyan igazi szívvel örvendezni az ő jöttén, ahogy ő örült nekünk, amikor kiszálltunk a haifai kikötőben és hozta nekünk boldog fáradhatatlanságában minden utunkon az elemózsiát, a frissítőt, tartott bennünket jószóval, biztatással, vigyázott ránk és elkísért bennünket búcsúzáskor áldó tekintetével!... Jön már Rabbi Jechiel és nagyon szeretném, ha nem csalatkoznék bennünk. Úgy volna szép és úgy volna illő, ha megérezné, hogy ezek a pestiek szívükre hallgatnak és szívük igaz szeretetében díszesítik Szukozra ünnepüket az ő szentföldi aratásával.”

A szentföldi eszrogok megrendelhetők a Mult és Jövő útján is. Vadász-utca 11. szám alatt. Telefon: 11-99-55.

SIRKÖVEK

Művészi kivitelű, fedőlapos siremlékek

Legszébb kivitelben, legolcsóbb árban

BOROS ÉS KOHN

Cégtulajdonos: **BOROS JÓZSEF**

Budapest, Károly király-út 17. Tel. 1-414-92

JUBADONT

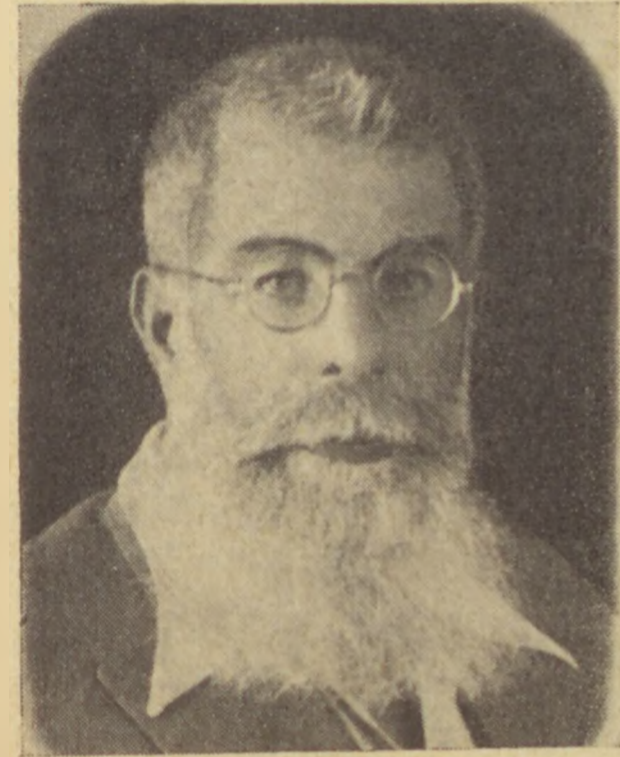
ORTH. KÓSER
FOGKRÉMET

JUBA

ORTH. KÓSER
SÜTŐPORT

Kérje mindenütt!

Pollák Ábrahám bonyhádi rabbi felügyelete alatt készülnek
Gyártja: **FELES ISTVÁNNÉ, Budapest, VII. Rottenbiller-u. 8**

ISCHIA ADLER, a tel-avivi Keren Kayemeth elnöke és számos jótékony egyesület vezetőtagja, 3 hetet Revucán töltött és onnan elutazott Genf-be az első zsidó világkongresszusra. Ischia Adler 32 éve lakik a Szentföldön és alaposan kivette részét a pionir munkából. Ma is fáradhatatlanul minden szabad idejét a Palesztina építő-munkának szenteli. Revucai tartózkodása alatt számos hívet szerzett a Palesztina-gondolatnak és Herzl eszméinek. A helybeli zsidóság nagy tisztelettel vette körül a szentföldi építőmunka kiváló zászlóvivőjét. (Dr. Fr.)

A VAC DIADALA A BERLINI MAKKABI-ÜNNEPSÉGEKEN. A Jüdischer Sport Club nagyszabású nemzetközi sportünnepélyén résztvett a Vívó és Atletikai Club. I. oszt. kézilabda csapata is és a következő bajnoki csapatával aratta Berlinben hármass diadalát: Máté Tibor (olympikon), Rotkell Sándor, Serényi-Schlesinger István (olympikon), Link István, Aczél György, Freund Imre (válogatott), Schwarcz László, Rózsa István, Bodor György (válogatott), Frischmann Andor (válogatott), Salgó Endre (olympikon), Székely László, Fehér György. A mérkőzések a berlini hitközség tulajdonát képező grunewaldi hatalmas modern sportpályán folytak le 10.000 lelkes néző jelenlétében. A mérkőzések befejeztével kettős ünneplésben volt része a VAC csapatának. A Berlini Magyar Egyesület bankettjén és a vendéglátó sportklub „Siegerehrung“-ján, ahol a berlini izr. hitközség, a birodalmi zsidó szervezet és a német Makkabi-Kreis elnökségei köszöntötték a VAC-ot. Dr. Prinz főrabbi pedig

Pillanatfelvétel a beregszászi zsidó Nőegylet népkonyhájából, melynek vezetősége 5—600 szegénynek ebédjéről gondoskodik

gyönyörű beszéd kíséretében nyújtotta át a berlini hitközség által adományozott I. díjat: egy igen értékes, díszes ezüst tálat. A VAC nevében dr. Vilner Ferenc főtitkár, a Magyar Kézilabdázó Egyesületek Szövetségének alelnöke mondott köszönetet a szívélyes fogadtatásért.

KITÜNTETÉS. A kormányzó Párkány Sándornak, a Pannonia Viszontbiztosító Intézet vezérigazgatójának közhasznú érdemes tevékenysége elismerésül a m. kir. kormányfőtanácsosi címet adományozta.

A MULT ÉS JÖVŐ OLVASÓIHOZ. A közelgő Új-esztendő alkalmával בתשובה ובהתיימה טובה kívánóságainkat küldjük olvasóinknak, akik e nehéz időkben hűségesen kitartanak a Mult és Jövő kulturális feladatainak támogatása mellett. Egyben kérjük olvasóinkat, hogy a mai számunkhoz mellékelt levelezőlapot új hívek megnyerésére, új előfizetők bejelentésére is felhasználni szíveskedjenek, hogy a Mult és Jövő minél szélesebb körben teljesíthesse messze határokon elismert nagyjelentőségű misszióját. Egyben kérjük a befizetési lapokon az előfizetés szíves megújítását.

HETENKÉNTI JÁRATOK

PALESZTINÁBA

ÉS

EGYIPTOMBA

TRIESTBŐL és GENOVÁBÓL

A **GERUSALEMME,**
GALILEA

ÉS **ESPERIA** luxushajókkal

Szigoruan Orthodox-kóser ellátás

Kizárólag tengerrenéző két- és négyágyas kabinok

Felvilágosítással szolgál:

LLOYD TRIESTINO

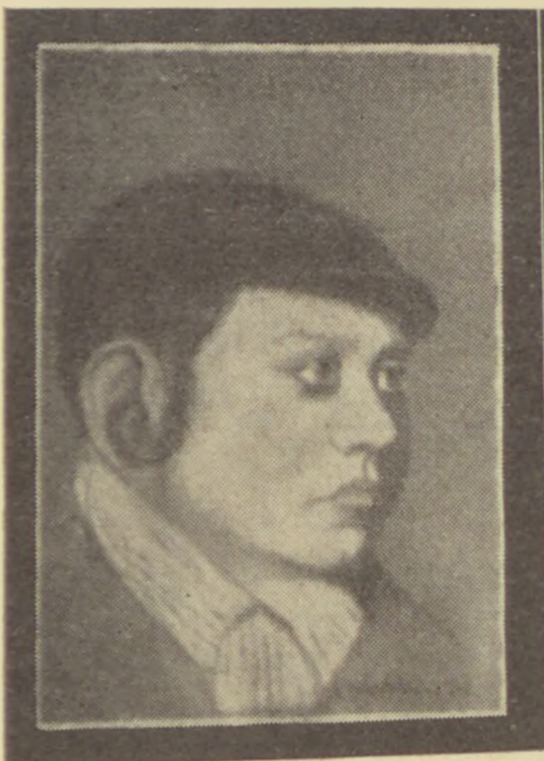
budapesti irodái

VII., Thököly-út 2

IV., Váci-utca 4

LOHR MÁRIA „Kronfusz“ vegytisztító és kélmefestő

Gyár és központ:
VIII., Baross-utca 85
Telefon: 1-302-37

Russinkoi típusok
Bárkány Jenő képművészete az eperjesi zsidó múzeum javára

KIÁLLÍTÁS AZ EPERJESI MÚZEUMBAN. Több ízben megemlékeztünk az eperjesi múzeum értékes gyűjteményéről, amely nemcsak a szlovenszkói, de az egyetemes zsidóság szempontjából fontossággal bír. A múzeum-alapítás egyik lelkes harcosa és mecénása, Bárkány Jenő műépítész, aki maga nemcsak műértő műgyűjtő, de kiváló grafikus is, nemrég érdekes kiállítást rendezett szlovenszkói típusaiból a múzeum javára. A kiállításnak nagy és megérdemelt sikere volt.

KUNSTÄDTER ADOLFRÓL. A *Mult és Jövő* megemlékezett a tradicionális zsidóság nagy halottjáról, Kunstädter Adolfról, aki a zsolttáros kor határán túl távozott el a közélet munkaterületéről. Néhány vonással óhajtanám kiegészíteni az egyéniségéről adott képet. Páratlan jókedélyű, puritán jóindulatú és minden jó és üdvös cél érdekében buzgólkodó férfi volt. Áldozatkész, tradíciókat ismerő és követő zsidó volt. Ifjúságát Pozsonyban töltötte, ahol a Ghetto falai leolvadóban voltak, majd a Nagyalföldön nevelődött. Az élet gazdasági forgatagából is mindig vissza-vissza vágyódott a zsidó formákhoz és szívének óhaja szerint mindig visszatért az örök zsidóság kiapadhatatlan forrásához, a Tórához, amelynek hordozóit, miként azokat az intézményeket is, amelyek a hitélet elmélyítését szolgálják, gazdag szívvel, hőkezűséggel és jókedéllyel támogatta. A személye iránti tisztelet megkapóan nyilatkozott meg születésének 70 éves fordulójára alkalmából, melyet a hitfelekezeti élet kitünőségei számára felejthetetlen ünneppé avattak. Nemes egyéniségének varázsa talán egyszerűségében, szerénységében domborodott ki legélénkebben. Üzleti tevékenységét Temesváron kezdte, majd a székesfővárosban folytatta. Széles kereskedelmi munkássága lehetővé tette számára egy jónevű vállalat megalapozását, amely tevékenységében az ország határán kívül is sikert patinát szereznie. A zsinagógái élet területein mindenütt látható volt és derűs szeretetreméltóságával sok szomorúságot tudott mosolygós adomájával kedélyessé eleveníteni. Boldog családi életét nagy intelligenciájú neje, leányai és derék veje, nemkülönben unokái aranyozták körül és rövid betegségében is jókedélye dominált. Kunstädter Adolf élete tiszta, őszinte és egyenes volt, elhunyt pótlanul hagyott hátra. Nemes egyénisége megérdemli a kegyeletet, emlékezetéből fakadjon áldás.
Hübsch Alfréd.

NYOMDÁSZATI LEXIKON. Igen érdemes munkát végeztek Biró Miklós, Kertész Árpád és Novák László, a magyar nyomdaipar kiváló művelői, ennek a több mint 540 oldalas lexikonnak szerkesztésével és kiadásával. A szépen kiállított kötetben minden érdeklődő megtalálhatja a nyomdászatra vonatkozó összes tudnivalókat és kit nem érdekel ma a könyv előállításának technikai része is? Lépten-nyomon találkozik a laikus olvasó is műkifejezésekkel, melyeket ez a lexikon megfelelő tartalommal tölt meg. Azonkívül bőséges történeti anyagot is tartalmaz a lexikon a nyomdászat érdekes múltjából. A könyvet Biró Miklós adta ki és nála is kapható (V., Vilmos császár-út 34).

FEGYVERNEKI FROMMER RUDOLF magy. kir. udv. tanácsos és felsőházi tag e napokban elhunyt. Megboldogult híthű zsidó volt és valláskülönbség nélkül a szegényeket támogatta. Temetésén Kiss Arnold dr. budai főrabbi meghatóan búcsúztatta. Feleségén kívül gyermekei és nagy rokonság gyászolja.

SÓS ENDRE ÚJ KÖNYVÉNEK SIKERE. Sós Endre „Európa drámája” című könyvét, melyről az egész sajtó a legnagyobb elismerés hangján emlékezett meg, most a Cöbden Szövetség ajánlatára a Carnegie-békekönyvtár sorozatában is megjelenik majd. Sós Endre könyvéről dr. Balkányi K. többek között a következőket írta a Pester Lloydban: „Igen olvasott, tisztán koncipiáló, szellemes publicistának írásai ezek. Alig lehet letenni a kézből, ha egyszer olvasásába fogtunk. Korunk legizgalmasabb problémáit tárgyalja teljesen objektív és egyszersmind élvezetes módon.” Különösen felhívja a figyelmet a diktatúráról írt tanulmányára.

FEHÉRNEMŰ VARRÁST, JAVÍTÁST szakszerűen olcsón vállal házaknál Pozmanné, Damjanich-u. 18. f. 7.

Mindent megtalál
nyolc házban levő raktárainkban
használt és új iroda-, lakás-, antik

BUTOR

vétel, eladás, csere, kölcsönzés

Áruházi rendszer Csillárok, műtárgyak. Perzsa-torontáli szőnyegek. Kombinált szobakülönlegességek

Universal VII., Wesselényi-u. 8
Telefon: 1-378 42. 1-358 69

DR. FRIEDMANN ANDOR zsidó zeneszerző és komponista évek óta minden idejét, munkásságát a zsidó zene kutatásának szenteli. Föltevése, hogy a zsidó muzsika a sok nyugati hatás ellenére a vallásos dallamokban megmaradt tisztán. Ezért választ feldolgozásainak tárgyául főleg a vallásos dallamokból. Egyik feldolgozását, melyet ő maga zongorázott, egy bécsi gramofonlemezgyár fölvette s a nagy zsidó szervezetek, többek között a Wizo fogja terjeszteni. Feldolgozásai zongorára készültek. Kulturált pianista, önálló előadó estek keretében főleg a zsidó zenekultúrát műveli.

AZ IZR. SZÜNIDEI GYERMEKTELEP EGYESÜLET diósjenői és balatonboglári telepein az egyesület néhai alapítói: *Blücher József*, dr. *Grauer Vilmos*, *Blockner Izidor*, *Deutsch Vilmos* és *Dános László*, valamint megdicsőült áldozatkész támogatói elhalálkozásának emlékére ünnepélyt rendezett, melyeken a helyi hatóságok, egyházak és hitközségek képviselői, valamint az egyesület pártfogói nagy számban jelentek meg Diósjenőn. Dr. *Groszmann Zsigmond* pesti rabbi, egyházi elnök méltatta az egyesület elhunyt nagy jó-

Fegyverneki Frommer Rudolf

gépészmérnök, a Fegyver- és Gépgyár R. T. ny. vezérigazgatója, a Felsőház örökös tagja, magyar királyi udvari tanácsos, a II. osztályu magyar érdemkereszt tulajdonosa a csillaggal, stb., stb.

örökre letette a szerszámot, a tollat és az ecsetet.

Küzdelmekben és munkában sikerről-sikerre törő útját maradandó alkotások mérföldkövei jelzik. A jól végzett feladatok adta derűben és családja szeretetében eltelt boldog életének 68. éves korában fájdalomtól mentes betegség vetett véget.

Utolsó útjára e hó 3-án kísértük a Farkasréti izr. temető halottsházából.

Fegyverneki Frommer Rudolfné Kornfeld Leonie
Fegyverneki Frommer István F. Szilasi Vilma
Fegyverneki Frommer Erzsébet Dr. Czoniczer G.
Fegyverneki Frommer József F. Lovas Magda
Fegyverneki Frommer Edgár János, Fegyverneki
Frommer Péter, Fegyverneki Frommer Tamás Ferenc,
Fegyverneki Frommer Gábor Pál, Böhm Gertrud

MINDEN KÜLÖN ÉRTESÍTÉS HELYETT.

tevőinek, valamint példájuk mostani követőinek. *Kálmán Henrik* kincst. főtanácsosnak, *Lunzer Pál* és *Fürst György* elnökhelyettesek, valamint *Galambos Jenő* ügyv. igazgató s a többi áldozatkész támogatóknak működését.

HOLDER JÓZSEF GYÁSA. Máramarosszigeten meghalt 61 éves korában Holder Joachimné, Holder Józsefnek, az ismert kiváló jiddis és héber költőnek édesanyja. A megboldogult általános tiszteletnek és szeretetnek örvendett. Jóságos, finomlelkű, vallásos asszony volt, előkelő intelligens család ivadéka. Kilenc gyermeket hagyott hátra. Legidősebb fia Holder József, aki egyik versében azt vallja, hogy költői szívét anyjától örökölte. Judit leánya is jiddis költőnő. Három leánya egyetemi hallgató, kik közül az egyiket most avatták doktorrá a cluj-i egyetem orvosi fakultásán, a másik jogi pályán van, a harmadik pedig angol-francia szakos tanárnő, a legkisebbik most kerül az egyetemre. Fiai kereskedelmi téren működnek. Férje, Holder Joachim, mindenki által nagy tiszteletben tartott nagy zsidó tudású és műveltségű férfi, aki 45 évet élt együtt hitvesével. Néhány hónappal ezelőtt halt meg kiváló tehetségű Móríc fiúk, 29 éves korában. Ez a szomorú esemény mély nyomokat véselt a gyenge anyai szívbe és úgylátszik ez is hozzájárult a nagyszorongó életének gyors befejezéséhez.

Művészi
kivitelű

siremlékek

Löwy-nél Budán

II., Fő-utca 79. Telefon: 1-515-81
Fióközlet és telep III., Bécsi-ut

A régi zsidó temetővel szemben.
A trolleybusz indulási állomásától 2 percrenyire

A kitünő HOFFMAN-féle orth. כשר vendéglőben

változatos, finom mentű mérsékelt árban, házhoz szállítva is * Lakodalmakat vállal elsőrendű kivitelben * Elsőrendű fajborok

Budapest, VI., Révay-uca 4/B
Telefon 1-238-43

HÁZASSÁG. A mult hónapban tartotta esküvőjét dr. Riegler Tibor Kanczler Jolán zongoraművésznővel a debreceni nagytemplomban. Az esketési szertartást dr. Schlesinger Sámuel főrabbi végezte, kiemelve dr. Riegler Tibornak az ifjúsági mozgalmak körül szerzett érdemeit, gyökeres zsidó érzését, amelyet a szülői házban dr. Riegler Bernát, ismert fővárosi ügyvéd otthonában szívott magába. A menyasszony a hősi halált halt Kanczler Emánuel leánya és tanulmányait a budapesti Zeneművészeti Főiskolán végezte.

ÚJ ZSIDÓ INTÉZMÉNY A LEÁNYNEVELÉS SZOLGÁLATÁBAN. A Budapesti Orth. Hitközség termeiben szeptembertől négy középiskolát végzett leányok számára két-éves továbbképző tanfolyam nyílik meg. A tanfolyam ideális célja a zsidó vallásos érzés elmélyítése, kulturális és szellemi értékeink ismertetése. Gyakorlati oél: ügyes háziasszony és tisztviselő képzése. Az előbbi célt a nevelés, iparművészet, az utóbbit a francia nyelv, német nyelv és kereskedelmi levelezés, kereskedelmi ismeretek, gyorsírás tanítása szolgálja. Tantárgyai között szerepel a magyar- és világirodalom, művelődés- és művészettörténet is. Második évben a fenti tárgyakhoz fehérmű varrás, idegennyelvű kereskedelmi levelezés, könyvvitel stb. járul.

KENÉZ LILI DIVATSZALONT NYITOTT. Kenéz Lili, a kiváló zongoraművésznő, akit a Mult és Jövő közönsége koncertjeinkről oly előnyösen ismer, s aki a rádióon keresztül annyi élvezetes órát szerzett a komoly zenét kedvelő publikumnak, a Belvárosban divatszalont nyitott. A művésznő most érkezett haza a külföldről legújabb modellekkel, melyek bemutatóját a napokban rendező Haris-köz 5. szám alatti divatszalonjában. Kenéz Lili nem akar hűtlen lenni régi szerelméhez, a zenéhez, hanem megfelelő beosztással időt fog szakítani, hogy adandó alkalmakkor a közönség elé léphessen.

ZSIDÓGIMNÁZIUMI TANÁR elfogad tágas szép lakásába 1—2 diákot, vagy lányt teljes ellátásra. Otodox koszt, német társalgás, zongorahasználat. "Lelkiismeretes" jeligére.

Fiú és leány

fehérművek,
ruhák és cipők

az összes intézetek előírása szerint
nagy választékban

Székely Jenő üzletemben
Petőfi Sándor-u. 9. és Váci-u. 7.

HÁZASSÁG.

Diósi Anna Aranka, Diósi Jenőnek, a budai hitközség főjegyzőjének leánya házasságot kötött dr. Binéter Bélával. Az Öntőház-utcai templomban a hívek színültig megtöltötték a templomot az ifjú pár és szülei tiszteletére. Dr. Kiss Arnold vezető-főrabbi szívhez szóló beszédben áldotta meg az ifjú párt.

Groszberg Anikó és Raab Márton e napokban házasságot kötöttek.

Dr. Csillag Ignác Körmend, házasságot kötött augusztus 26-án Wurmfeld Sárával New-Yorkból.

SIRKÖVEK

egyszerű és művészi kivitelezésben, legelőnyösebb áron

VALENTIN SIRKÖÜZEM

Városi mintaraktár: VII., Károly-körut 13

Telefon: 1-330-53

Sirköveink saját üzemünkben készülnek

Bútort vegyünk Lászlónál

Nagymező - utca 66

Legolcsóbb
bevásárlási forrás

használt és új műbútor-hálók,
ebédlők, kombinált szobákban,
recamiék, kárpitozott árukban, modern konyhákban nagy választék. Félhálók, egyes bútordarabok hihetetlen olcsón

SIRKÖVEK

PFEIFER ÉS HESZKY kőfaragómesterek sarkraktára
Budapest, VII., Károly király-út 3/c
Dob u. sarok Szombat és ünnepnap zárva Tel. 1-349-95
RENDKÍVÜLI OLCSÓ ÁRAK!

Felelős szerkesztő és kiadó: DR. PATAI JÓZSEF

Kiadóhivatali igazgató: VIRÁG GYULA

Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, V., Vilmos császár-út 34

Hungária Hirlapnyomda R. T. Budapest. Felelős: Schmidek Géza

Országos Rabbiképz - Zsidó Egyetem Könyvtára

Templomülések kiadása

A Pesti Izr. Hitközség elöljárósága közli, hogy az ezidei főünnepekre a hitközségi templomok és imahelyiségek üléseinek bérbeadása ez év **augusztus 23-án** vette kezdetét.

Augusztus hó 30-tól kezdve bérelhetők:

a Dohány-utcai, a Rombach-utcai, a Székesfővárosi Vigadó, a Fővárosi Szegénygyermekkert Egylet (Akácfa-utca 32), az Eötvös-utca 31. szám alatti, a Wesselényi-utca 7. szám alatti (Goldmark-terem), a Wesselényi-u. 44. III. emeleti és a Wesselényi-u. 44. fsz. (fiúisk. tornaterem) templomok, illetve imahelyiségek ülései VII., Sip-u. 12, II. em. 33, az Aréna-uti, a Bethlen-téri, a Csáky-utcai, a Nagyfuváros-utcai, a Páva-utcai és a Zuglói templomok ülései pedig az illető templom épületében, Phönix-utca 2. szám alatti a Csáky-utcai templom épületében.

A hitközség elöljárósága óva inti a hitfeleket attól, hogy a magánvállalkozók által, akár kibérelt helyiségekben, akár lakásokban létesített imaházakban üléseket béreljenek, minthogy imahelyiségek berendezésére az elöljáróság egyáltalán senkinek sem ad engedélyt, mivel a templomok és imahelyiségek férőhelyeinek gyarapítása a pótimaházakat teljesen feleslegessé teszi és az ilyenek működése hatóságilag is tilos.

Figyelmeztetjük még t. hitfeleinket arra is, hogy megfelelő számban, minden igénynek megfelelő ülések kaphatók és tekintettel arra, hogy az ülések bérletdíja a mai viszonyoknak megfelelően igen mérsékelt, senkinek semmi körülmények között kedvezmény nem adható.

Végül szíves tájékozással szolgáljon, hogy a templomokba és imaházakba nem mehet be senki jegy nélkül, még a Jom Kipur-i mazkir istentisztelet tartamára sem.

Budapest, 1936 augusztus havában.

A PESTI IZR. HITKÖZSÉG ELŐLJÁRÓSÁGA.

Abbáziában meleg tengeri gyógyfürdők a „Residenz“

penzióban mind a négy emeleten kaphatók. Idősebb uraknak és hölgyeknek, szívbajosoknak, asztmásoknak és elmeszesedésből eredő betegségeknek nagyon fontos, hogy a „Residenz“ nem fekszik magaslaton. Óriási előnye, hogy az összes előírt diéták pontosan betarthatók. Kitűnő konyha. A „Residenz“-ben minden kényelem és az összes modern komfort megtalálható, folyó meleg és hideg víz a szobákban. Lift. központi vízfűtés, 22 fokos meleg, tengerre néző, napos, loggiás és erkélyes szobák, kényelmes ágyakkal. A „Residenz“ egészen a tengerparton fekszik és nem a tengerparttal szemben. Első kategória Feltűnő olcsó penzió-árak. Bővebb információt nyújt reggel fél kilenctől este fél hétig (Diana-patika, Károly király-út 5). Minden levélre válaszolunk és prospektust küldünk.

Telefon: 31-6-19.

Pension Stern Abbazia

Modern, szigoruan rituális ház. Folyó hideg- és melegviz, kilátás a tengerre. Pensió 25 lírától kezdve. Telefon 684. Kivánatra prospektus

REMÉNY

SZERKESZTI
DR MOLNÁR ERNŐ

SZERKESZTŐSÉG ÉS KIADÓHIVATAL:
BUDAPEST, VII., AJTÓSI DÜRER-SOR 9
FÉLÉVI DÍJ 3 PENGŐ. * MUTATVÁNYSZÁM DÍJTALAN.

Jól és olcsón
öltözködhettek

ha ruháit

Grosz Lipót

c é g n é l k é s z i t t e t i

BUDAPEST

VI, Vilmos császár-ut 17
I, 14. * Telefon: 1-112-18

FRÄNKEL

orth. kóser penzió Siófokon

A külföldi vendégek kívánságára az idén a zsidó nagy-
ünnepeken át október 1-ig nyitva marad. Szobák penzióval
előjegyezhetők: Siófok, **Andrássy-út 4**, és budapesti
éttermekben: **VII., Károly király-út 3/a**. Tel. 1-372-57.
Ingyenes szőlőkura! Nagy ünnepi istentisztelettel!
O l c s ó u t ó s z e z o n i á r a k !

Ami a szülőkét legjobban érdekli

Leány- és fiúruha,
Leány- és fiúkabát

LITZMANN IRMA
Budapest, VI. ker.,
Király-utca 18. sz.

EZÜST

DISZMŰÁRU, EVŐESZKÖZÖK GYÁRI ÁRBAN

SCHLEIFER

EZÜSTÁRUGYÁR VII., KAZINCZY-UTCA 10
TELEFON: J. 1-435-28

Olesón és jól
vásárolhatunk

KLEIN ANTAL

divatárucikkek
nagyáruházában

Király-utca 49 (Szemben a
Nagymeső-utcával)

DR GERŐ LÁSZLÓ:

PALESZTINA

İöldje, népe, történelme,
városai, gazdasági élete,
kulturája. Színes térképpel.
Ára 1 pengő 50 fillér

Kapható a Mult és Jövő kiadóhivatalában

Ilyen még nem volt!

DORSCHOWITZ

paplanüzem

BUDAPEST, VIII

PRÁTER-U. 53

Műselyem brocat pehely-
paplan 190/130 ... P **43.-**

Műselyem brocat prima
vattapaplan ... P **24.-**

Dunnából pehelypaplan,
műselyem brocattal át-
alakítom **22 pengőért**

Kendi Antal

lakásberendező
ipar

Simmelweis utca 7

Külön javító és bőrfestő műhely

F Ü R T H

lakástakarító- és féregirtó vállalat

Budapest, V., Csáky-utca 7. II. emelet

Telefon 1-244-55

Lelkiismeretes munka * Prima referenciák

Hajszálak végleges kiirtása villannyal.

Szépségápolás. Szemölcsirtás. Quarz
Pollák Sarolta kozmetikai intézete
Andrássy-ut 32. I.

Cégem specialitásai: (hásikezelésre)

„Miracle” szőrtelenítő-
szer vagy „Miracle” sző-
kitőkenőcs

„Miracle” krém, szappan,
pouder, rouge, a kozme-
tika vívmánya

(Kérjen
prospektust.) Tanítvány kiképzés.

ABBÁZIÁBAN

legelsőrendű hotel-penzióban
megrendelt lakás 1 ágyas,
illetve 2 ágyas balkonos szoba

jutányosan átadó

Érdeklődés a Mult és Jövő kiadóhivatalában

ÁTRAFÜREDEN

a közismert Ort. kóser

KLEIN PENZIÓ

modern új villában, folyóvizes
szobákkal, olcsó előszezon
árakkal május elsején megnyit.

Külön gyermeküdülő 6 éves
kortól

kíséret nélkül Reichmann Mór kecs-
keméti tanító vezetése és szigorú
felügyelete mellett, napi 5-szöri étke-
zéssel napi 5 pengőért vállalom

Felvilágosítást és prospektust küld

ifj. Klein Sámuel Mátrafüreden